

ISRAEL

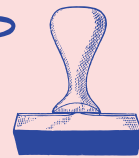
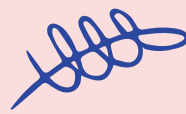

עמודים

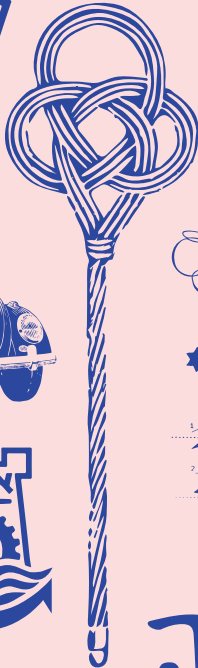
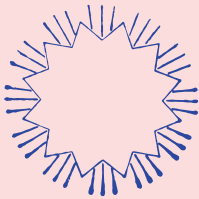

ביטאון הקיבוץ הדתי | אייר-סיוון תשפ"א | 795 (3)

אבגדהזחטי
כדלמסנסע
פפצקקרת
(?!; ", * -)

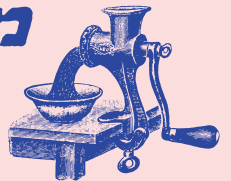

מזאזות

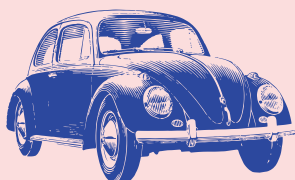

שמו

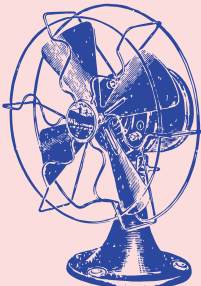
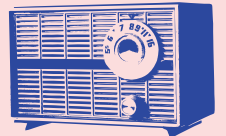
מצויין!

ישראל
ISRAEL
اسرائيل

אלף-אלף-אלף ראשי-תיבות של
הביטוי: "אשה-אחת-אמרה" ומבנו -
שמועה שאין לה יסוד בטוח. (ה' 1950, טיילור
הסלנג העברי).

כל-בו
סלון

סינמסקופ

אנא

הגשמה

אאאאאא

תל אביב
TELAVIV

ישראל היפה

נציגות מתוך 45 תורמי כליה מקרב אנשי הקיבוצים
והמושבים בתנועת הקיבוץ הדתי

עומדים מימין:

חגית אורבך, טירת צבי | נגה תבור, שדה אליהו | ג'ודי סינגר, מירב
בועז גלסנר, עין הנצי"ב | חגי ספוקוני, מירב
נחמן בורנשטיין, עין הנצי"ב | אורי פורת, מעלה גלבוע | שלמה ארגמן, מירב

יושבים מימין:

ארלה לב, מעלה גלבוע | תמי בנישטי, שדה אליהו
יוסי שמואלי, טירת צבי | אמיתי הכרמי, מירב
שלומי אדלר, מירב | מיכל אפרים, מעלה גלבוע | אלקנה חורין, טירת צבי

תרומת כליה מצילה חיים!

בקרו באתר יתקיים כנס בנושא. עקבו אחר הפרסומים.

למידע נוסף: ג'ודי judy@kilya.org.il או משרדי מתנת חיים: 02-5000755

תוכן העניינים

דבר העורכת

לפעמים, כשאני בוחנת מהצד את הבית שלי, אני רואה רק את מה ששבור, מלוכלך, עקום, וכל מה שלא ממש המילה האחרונה בעולם העיצוב.

חמותי ז"ל, שאהבתי אהבת נפש, גרה בבית ישן וקטן.

היא נהגה לומר

במבטא הונגרי ובעברית עילגת וחיננית:

"יום שישי, מתי בית שלי מוכן לשבת,

הוא נראית אותי כמו ארמון"...

ואכן, לפעמים גם הבית שלי

נראה לי כמו ארמון.

בדיוק אותו בית שקודם ראיתי בו רק את חסרונותיו.

ובמעבר ישיר למדינה שלנו,

הקטנה

החבוטה

הנהדרת

היפה

המפולגת

המפעימה -

כן, גם בה אפשר להתבונן מזוויות רבות.

פעמים שנראה בה את הנס המופלא שקרה לנו,

לעם היהודי,

ופעמים, בעיקר אם נצרוך הרבה תקשורת,

נראה רק את הדורש תיקון, את העוולות

המעוות, המתסכל.

והנה - ערב שבת שלה,

חגה ה-73

הוצאנו לכבודה גיליון,

שנרגיש כמו בארמון,

וגם בו יש מגוון זוויות ומבטים,

כמו בחיים.

שלכם,
ריבה

אומרים ישנה ארץ

- 2 סולם לתיקון < הרב איתמר חייקין
- 4 דור שני שאין שני לו < שי קופלוביץ
- 6 יחסים של אהבה-שנאה עם הארץ < ריבה פריד עם חלי יעקבס ואבישג וירט-שולם
- 14 קול קרא והלכתי < משה וינשטוק
- 16 האם יש סיכוי לאהבה? < אבי דבוש
- 20 עובדים בשביל המדינה < אביאל הטב
- 22 גלגולה של הצעה < לזכרו של מנחם דגני
- 23 ישראל שלי מההתחלה ועד הסוף < שושנה קאסוטו-עברון
- 24 זהות יהודית סביבתית < גיל לבנון
- 27 קול הצעירים
- 28 נוער בעשייה בקיבוצי התנועה
- 31 נערי גבעות, חלוצים ושליחות < רני כהן
- 32 החלום: הצלת חיים < הודיה תורגמן
- 33 מברור לבריור < אביי סינגר
- 34 דברי סיכום - ליהנות מהבועה, לצאת ממנה ולחזור < אור קרביץ-לבנון

מזווית אחרת

טור אישי

- 36 הו גליוטינה < יהונתן שרמן
- 37 החיים כמציאות < איתי וגשל
- 38 טור סיפור < אבי כנעני
- 39 תשובה לשאלה < ניצה טרבלסי
- 40 עומדת על דעתי < עינת לוי

על המדף

- 41 שושנת רצון < כנרת סמואל-פולק
- 41 שי, רומן בקפסולות זמן < דותן ברזלי
- 42 בראשית < אביבה עצמון

לזכרם

עורכת: ריבה פריד • עריכה לשונית: הדס אחיטוב
עריכה גרפית: סטודיו דוב אברמסון, עיצוב: נאוה גיאת
מערכת עמודים: איתי וגשל, קובי שטיין, יואל קרצ'מר-רזיאל,
שרית אוקון (יודקה), יערה לשם, זאב קיציס, יוחאי בשן,
עדי פרי, הילה אונא, שוקי קרביץ, עינת לוי, גולן רייז
שער: מתוך פרויקט האייקונים של 'אא' תמונות: ארכיוני הקיבוצים, מן האינטרנט
דוא"ל: amudim@kdati.org.il • אתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il

שנת חיים של מדינה אינה דומה לשנת חיים של אדם; עבור מדינה, 73 שנים הן רק ההתחלה, המבואה לבית שהולך ונבנה. ביקשנו מכמה אנשים לשתף אותנו בנקודת מבטם על ישראל שלהם, החלומות, הכאבים, חוויית השייכות ואף הביקורת אל מול המציאות.

סולם לתיקון

מחשבות לקראת יום העצמאות השבעים ושלושה למדינתנו האהובה

הרב איתמר חייקין

בשעה שסיקל את שדהו לרשות הרבים, היה שקוע אותו אדם בבעות האגוצנטריות ולגלג על ההלך התמוה. ברבות הימים, כשגלגל ההצלחה התהפך והוא נאלץ למכור את שדהו, נכשל באותן האבנים שהוא עצמו סיקל ורק אז הבין כמה צדק אותו חסיד.

לפני כמעט תשעים שנה כתב הרב אשלג:

אין תרופה לאנושות בשום פנים שבעולם, זולת אם יקבלו על עצמם מצוות ההשגחה, שהיא השפעה זולתו, כדי לעשות נחת רוח להשי"ת, בשיעור ב' הכתובים: האחד הוא 'אהבת לרעך כמוך', שהיא תכונת העבודה גופה, דהיינו ששיעור היגיעה להשפעת זולתו לאושרם של החברה צריכה להיות לא פחות מזה השיעור המוטבע באדם לדאוג לצרכי עצמו. ולא עוד, אלא שצרכים להקדים צרכי זולתו על צרכי עצמו. וכתוב השני הוא 'אהבת את ה' אלוךיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך', שזוהי המטרה המחויבת להמצא לעיני כל בשעת היגיעה לצרכי חברו. שהוראתו, שעושה ומתייגע רק כדי למצוא חן בעיני הבורא יתברך (מאמר השלום, תרצ"ג).

בעל 'הסולם' ראה באגו את המחלה האנושית החמורה מכול וסבר שגאולת העולם תושג רק כאשר בני האדם יצליחו לרסן ולהתגבר על אותו אגו הרסני. עמדתו הייתה קרובה לתפיסות סוציאליסטיות ואפילו קומוניסטיות בנות התקופה, אך שונה מהן במהות: הוא לא שאף לסדר חברתי חדש ולחלוקה אחרת

כבר למעלה משנתיים שאנחנו תקועים במבוי פוליטי סתום, מיטלטלים ממחלוקת למחלוקת, מבחירות לבחירות, וכאילו בכך לא די, נוספה מגפה עולמית שכמוה לא ידענו וחשפה סדקים במרקם החברתי שלנו. ברור שמושהו עמוק שבור אצלנו ועד שלא נתקן אותו, נמשיך כנראה להיטלטל בין גלי הזמן ומשבריו.

מספר התלמוד: "תנו רבנן: לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים ומצאו חסיד אחד אמר לו: 'דיקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך?' לגלג עליו [= אותו מסקל אבנים]. לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותן אבנים. אמר, 'יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך'" (בבא קמא נ, ע"ב)

סיפור קטן זה ממחיש את סכנות התפיסה האגוצנטרית המרוכזת בטובת האדם. דאגתו של אותו אדם הייתה נתונה לשדהו בלבד, וכלפי רשות הרבים הוא גילה אדישות; לטעמו היא שייכת ל'רבים' סתמיים ולא לו. הוא מעמיד את האינטרס האישי לפני המרחב הציבורי ומרשה לעצמו לתקן את רשותו על חשבון הרבים.

לעומתו, החסיד מחזיק בעמדה מוסרית הפוכה, השמה את רשות הרבים בראש דאגתו. לתפיסתו, רשות הרבים מושפעת ישירות מהאופן שבו כל פרט ינהג בה, ולכן הוא מקפיד במיוחד בתיקונו של אותו מרחב המשותף לכולם. הקניין הפרטי הוא עניין חולף וזמני והמרחב המשותף נשאר נחלת הכלל. זו כוונת דבריו "מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך?"

בשנות הארבעים ביקר הרב אשלג בדגניה ונפעם מהרעיון השיתופי. הוא ראה בו אפשרות להגשמה האולטימטיבית של הכלל הגדול בתורה 'ואהבת לרעך כמוך', עליו מבוססת משנתו הדתית. אבל הייתה לו בקשה אחת מחברי הקיבוץ: שיאמרו שהם עושים זאת 'לשם שמיים'... חברי דגניה לא הבינו כלל על מה הרב המוזר מדבר, משכו כתפיים ושבו לעבודתם

הסיבה שאנחנו כל כך נכשלים בניהול חיינו הציבוריים היא, כי אנחנו מתנהלים ממש כמו אותו מסקל אבנים – כולנו, יחידים וקבוצות, רואים רק את השדה שלנו, דואגים רק לצרכינו ואדישים כלפי המרחב הציבורי המשותף. לא פלא אפוא שכולנו נכשלים ומועדים על אותן האבנים עצמן... הגיע הזמן לאמץ את עמדתו של החסיד התלמודי, ואת עמדתו של הרב אשלג, ולהעמיד את היחד לפני היחיד; את האחר לפני האנו. את 'ואהבת לרעך כמוך' לפני האהבה העצמית הבלעדית. זהו הסולם לתיקון החברתי שכל כך נחוץ לנו.

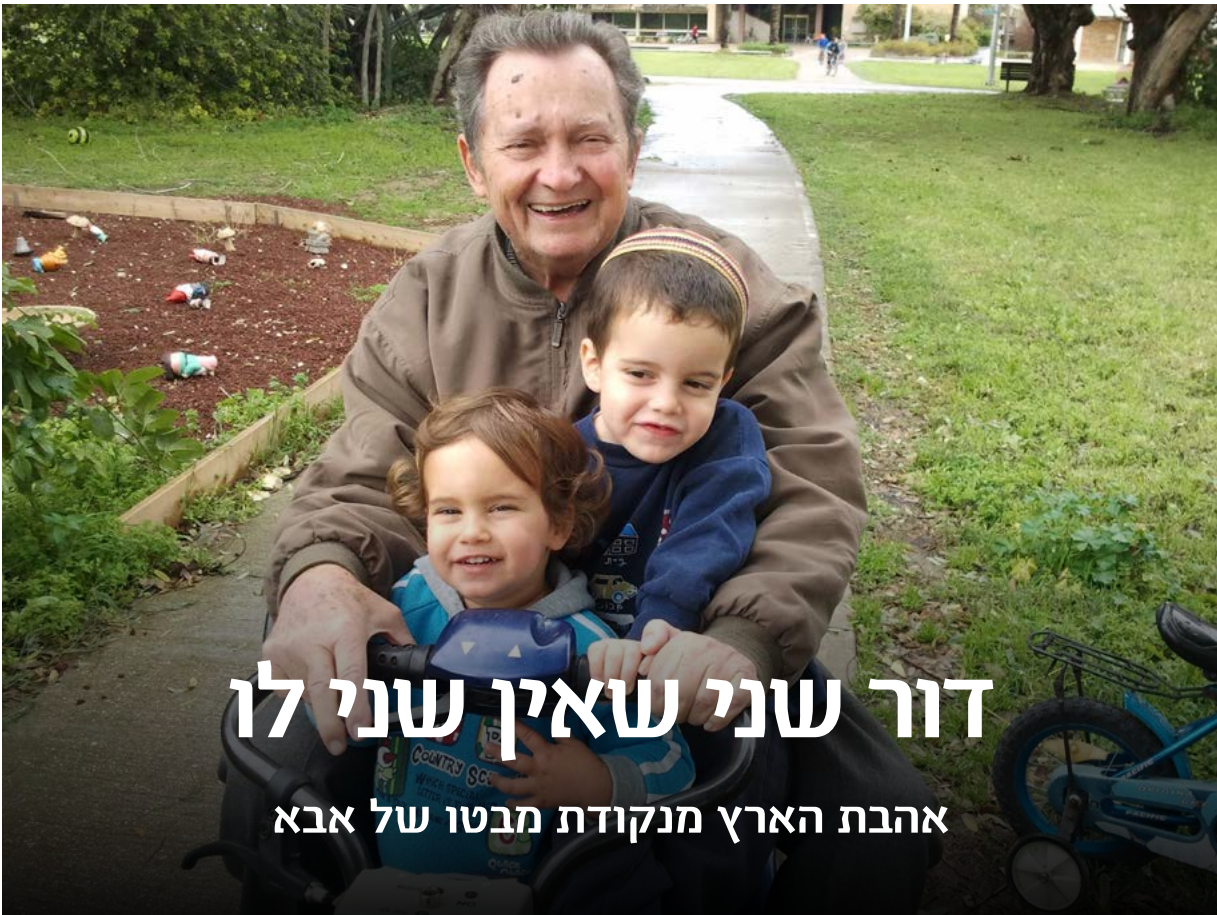
הרעיונות הסוציאליסטיים והקומוניסטיים והשיטות החברתיות כלכליות של המאה הקודמת כשלו, אך אין זה אומר שהתביעה לתיקון האדם והחברה אינה צודקת. תופעות כגון התפוררות המרחב הציבורי, סדיקת הערבות ההדדית, פרימת הסולידריות החברתית, הבדידות והתלישות שחוהה היחיד בימינו – כל אלו הן קריאות השכמה גם בימינו. דומני שהמטוטלת שנעה לעבר ההפרטה והקפיטליזם כבר מיצתה את עצמה. הגיעה העת לחולל תנועה אחרת.

הרב איתמר חייקין, ראש מכינת 'רוח השדה' בארות יצחק.

של משאבי המדינה, אלא לסדר אנושי אחר, ליצירת אדם מתוקן. הוא ראה בדרך זו עבודת ה'. לשיטתו, אדם נולד כמקבל בעוד ה' הוא הנותן המוחלט; תפקידו של האדם במהלך חייו היא לדבוק ביוצרו, 'להשוות צורה ליוצרה' – להיות כמה שיותר נותן לזולת. נתינה אלטרואיסטית ללא כוונת רווח ותועלת אישית היא משימת החיים של האדם.

בשנות הארבעים ביקר הרב אשלג בדגניה ונפעם מהרעיון השיתופי. הוא ראה בו אפשרות להגשמה האולטימטיבית של הכלל הגדול בתורה 'ואהבת לרעך כמוך', עליו מבוססת משנתו הדתית. אבל הייתה לו בקשה אחת מחברי הקיבוץ: שיאמרו שהם עושים זאת 'לשם שמיים', כציווי א-לוהי, או למצער כחוק טבע, ולא כרעיון שהומצא על ידי בני האדם לרווחתם האישית. הרב הסביר לחברי הקיבוץ שכל אידיאל ששורשו באישי – סופו ליפול בידי האגואיזם של עצמו. חברי דגניה לא הבינו כלל על מה הרב המוזר מדבר, משכו כתפיים ושבו לעבודתם. הסוף ידוע. הרב אשלג צדק.... "אין אסיר מציל עצמו מבית האסורים". אדם זקוק לאיזו נקודת משען ארכימדית על מנת להרים את עצמו מתוך האגו, שאם לא יעשה כן סופו שהוא יחזור וישתלט עליו וישיב אותו לאותה נקודה שממנה רצה להימלט.

דור שני שאין שני לו

אהבת הארץ מנקודת מבטו של אבא

שי קופלוביץ

שבה הם נולדו, בה הם גדלו, בה התחתנו ובה חלק ממשפחתם נרצח בו במקום.

בדרכם חזרה, עצרה רכבת הפקר שעליה היו, במחנה אושוויץ. עשן עדיין עלה מהקרבות שניטשו באזור, ריח העם הנרצח עוד היה באוויר. ההורים ירדו מהרכבת ופקדו על הילדים להישאר בקרונות. כשחזרו, ניכר על פניהם החיזורות כי את המראה הזה הם לא ישכחו לעולם.

הרכבת המשיכה.

כשעברה באחד היערות העצומים האטה הרכבת בפתאומיות וקולות ירי נשמעו מבחוץ. דרך חרכי הקרונות כמעט ולא ניתן היה לראות דבר. כשנעצרה הרכבת נפתחו הדלתות ופרטיזנים פולנים נראו לעיני כולם, חלקם על גגות הרכבת, חלקם מול דלתות הקרונות ובפיהם משפט אחד: "ז'יד, אם תישארו בפולין, אנחנו נסיים את מה שהתחילו הגרמנים".

אבא שלי ז"ל, מתתיהו (פישל) קופלוביץ, נולד בווישקוב, עיירה קטנה בפולין הקרה, לא רחוק מעיר הבירה ורשה, אי שם בשנת 1934. הוא זכה להיות 'ניצול שואה' בזכות תושיית ההורים שלו ובעזרת הרבה מאוד השגחה מלמעלה, כך שהם כל הזמן היו במנוסה, כל פעם צעד אחד לפני הנאצים. בכל פעם כשחשבו שהגיעו למנוחה ואולי גם לנחלה, לא עברו מספר ימים או חודשים והמנוסה המשיכה.

כך, במשך חודשים ארוכים שהפכו לשנים, הם חצו את מזרח אירופה ברגל, ברכבות, על חמורים ובכל אמצעי אפשרי, התחבאו, התחמקו, נעצרו וגם נשלחו למחנות עבודה. סבא ז"ל גם נשלח לכלא בשל קיום מצוות ליל הסדר אי שם באוזבקיסטן הרחוקה, בגלל שטינקר כזה או אחר, וכך התגלגלו להם השורדים עד שנגמרה המלחמה הארוכה.

מיום שנשמעה תרועת הסיום, החלו לאסוף את עצמם ובלבם כמיהה אחת: לחזור הביתה. איזהו בית? ווישקוב כמובן, העיירה

אבא ז"ל העריך כל דבר בחייו, כלום לא היה בעיניו מובן מאליו וכך גם התייחס למשפחתו ולארץ ישראל. כשהיה קשה, אמר ש"היו ימים קשים יותר" וכשהיה טוב, אמר "נו, ב"ה שיש לנו את כל הטוב הזה" וכל זאת בזכות המדינה שיש לנו.

את דרך החיים הזאת העביר גם לנו. את האהבה למדינה הזאת, גם כשבא לך לצרוח שהכול פה חרא, גם כשקשה, גם כשהבירוקרטיה הורסת כל מהלך פשוט וגם כשהפוליטיקה מחרבת את כל מה שטוב פה. להרגיש שלחיות פה זו זכות גם אם אתה מרגיש שדפקו אותך כי אין לנו ארץ אחרת.

בשנים האחרונות נהיה פופולרי למצוא תחליפים. להראות כמה זול בברלין וכמה עושר יש באמריקה, להדגיש את מה שרע ולהצניע מה שטוב. פחות לצעוק "אני אוהב את המדינה שלי" ויותר לזעוק "נמאס לי ממנה" כי באמת לא פשוט פה לפעמים.

זה לא שצריך לחיות כאן ולהגיד שאין ברירה, זה לא שצריך להרגיש פראירים ולשבת בחיבוק ידיים כי אין לנו ארץ אחרת, ממש לא, אבל לדעת להעריך. לדעת מה הדור ההוא עבר ולהעריך את החיים בכלל ובמדינה משלנו בפרט. להיות עם חופשי בארצנו.

בכל יום עצמאות אני צופה נרגש בטקס המשואות ומזיל דמעה במשפט אחד קצר "ולתפארת מדינת ישראל", גם אם זה בא אחרי טקסט מחויך, גם אם זו דמות שאינני מכיר כלל, משהו במשפט הזה מעביר בי צמרמורת טובה, התרגשות חדשה בכל פעם מחדש, כאילו נטמע בי החינוך שבאמת, שום דבר פה אינו מובן מאליו.

יצא לי בחיי לטוס לא מעט לחו"ל. רובן המכריע של הטיסות היו במסגרת עבודה כזו או אחרת, ובכל פעם כשאני נוחת חזרה וצועד אל עבר עמדות הדרכונים, שם במסדרון הארוך, כשממשמאלי קיר זכוכית עצום ולפניי המון דוהר, שם תמיד אני מזמזם לעצמי "מה טוב לנדוד אך טוב יותר לחזור". זה כבר מובנה בתוכי. לא נשלט. גם אם טסתי לחופשה של כמה ימים כשכל המטרה הייתה קצת לברוח, לנשום אוויר, תמיד טוב יותר לחזור.

אני לא יודע אם כל הדור השני לניצולי שואה מרגיש כמוני, אני לא יודע אם בדקו את זה באיזה מחקר או סטטיסטיקה, אבל האהבה שלי למדינה הזאת לא נולדה יחד איתי, לא נלמדה בבית הספר. קיבלתי אותה בירושה מאבי.

שְׁלוֹם לְךָ, אֶרֶץ נְהַדְרָת,

עֲבַדְךָ הַדֵּל נוֹשָׂא לְךָ שִׁיר מְזֻמָּר.

גַּם אִם לְעֵתִים נוֹדֵד אֲנִי עַל דְּרֶךְ,

מֵה טוֹב לְנַדֵּד אֶךְ טוֹב יוֹתֵר לְחֹזֵר

שי קופלוביץ, חבר קיבוץ שדה אליהו, אב לשישה בנים, נולד וגדל בפתח תקווה. סמנכ"ל רכש ולוגיסטיקה בצמח תערובות.

תמיד נדהמתי, איך רק שם, רק בנקודה זו, הם הבינו שפולין כבר איננה ביתם. שנים של חדשות שהגיעו בדרך-לא-דרך לאוזניהם, אם במכתב ואם ברדיו, אם כשמועה בידי שליח או כעדות של ניצול שהצליח לברוח מן התופת - ובכל החדשות האלה היה ברור כי העם היהודי נרצח בהמוניו בידי מרצחים גרמנים. פולין בערה, אדמתה הייתה חרוכה, ובכל זאת אליה הם רצו לשוב.

הביתה הם אמרו.

בנקודה ההיא, ביער ההוא, ברכבת ההיא, הם הבינו. היה להם קשה לעכל, קשה לתפוס, אבל ברירה כבר לא הייתה. הם המשיכו למחנה עקורים בוואסראלפינגען שעל גבול גרמניה-צרפת ומשם בדרכים עקלקלות ומתוחכמות נמלטו לארגנטינה. רק אחרי שנים ארוכות של חיים בדרום אמריקה ובמרכזה, הם מימשו סוף סוף את חלומם ועלו לארץ ישראל, כל אחד בשלב אחר של חייו.

הרבה פעמים בחיי אני חוזר לנקודה ההיא, שם ביער. למרות שמעולם לא הייתי בה, למרות שלא חוויתי אותה בעצמי, התחוללה שם ובלבי היום דרמה גדולה.

רק בבגרותי הצלחתי לתפוס את העניין. תמיד תהיתי איך יכול להיות שהם חשבו על פולין הארורה כבית? איך רצו לחזור לשם? ומרחק השנים, הבנתי. זה היה ביתם, זה כל מה שהכירו. מחשבות על ארץ ישראל, על ירושלים, על חיים כיהודים בין יהודים היו בגדר חלומות באספמיה. בעצם, מי בכלל חלם אז על משהו חוץ מעל החיים עצמם, על הישרדות?

ובכל זאת, שנים זה הטריד את מנוחתי.

השואה הייתה נושא מדובר אצלנו. אבא דיבר וסיפר, אני מניח שלא את הכול, אבל שיתף כל מי שרצה לשמוע. ורק מתוך הסיפורים שלו ומתוך החיים שאחרי התחלתי להבין.

אומרים שבית הוא מקום שבו הלב נמצא, ושם, במקום הארוך ההוא, המקום שבו נרצחו בני משפחתם, שכניהם ועוד יהודים שמזלם לא שפר עליהם, לשם היה הגעגוע שלהם. אל בית אבותם הפיזי, לא הרוחני. אל המקום ההוא שהיה פעם ביתם והפך לשדה קרב.

ומי אני היום אם לא מעט מאבי ז"ל?

אבי ז"ל, שבחר להגיע לארץ ישראל אחרי שנים בניכר, לא מחוסר ברירה, כבר לא כמפלט מן התופת, אלא כבחירה. הבחירה בארץ ישראל כבית. לחבור אל עמו, אל שורשיו העתיקים.

לגדול בצלו ולצדו של ניצול שואה זה דבר שזר לא יבין. כל אחד מנקודת המבט שלו כמובן, כל אחד והמתען שהוא סוחב, כל אחד והמתען שאותו הוא משליך. יש כאלו שסופגים את זה באוכל (תסיים את כל הצלחת, אוכל לא זורקים) ויש כאלה שרואים את זה בשפע (נקנה עוד כי אז לא היה לנו). יש כאלה שחווים את זה כסיפורי אימה ויש כאלה שגדלים על סיפורי גבורה.

"אני מנהלת מערכת יחסים של אהבה-שנאה עם הארץ שלי"

על אימהות, שכול, והמדינה שביניהם

ריבה פריד בשיחה עם חלי יעקבס ובתה אבישג וירט-שלום

פשוט כל הזמן מת בחיים של כולנו, בעבר ובהווה המתמשך שלנו, וזה פשוט מופיע לכל אחד מאתנו בצורות ובזמנים שונים, אבל זה לא אירוע שנגמר'. באופן מפתיע, הבנתי את מה שלימדו אותי בשיעורי אנגלית על 'הווה מתמשך', דווקא דרך השפה העברית, ודרך ילדיי שנושאים גם הם את רסיסי מלחמת יום הכיפורים."

פרו לי על מערכת היחסים שלך עם מדינת ישראל. כיצד הדבר בא לידי ביטוי בחייך?

חלי: "היחס שלי הוא של אהבה-שנאה ואני אתן לך דוגמה. מצד אחד אני מאוד שמחה שהבן שלי הוא קצין ומצד שני, לא פשוט לי לראות אותו במדים. אני שמחה שתמונת הפרופיל שלו בווטסאפ היא בבגדים אזרחיים ולא במדים; זה מייצג בעומק את האזרחות שנטועה בילדים שלי, וזה מרגיע אותי. בממשקים עם נקודות מורכבות, כמו ביקור בהר הרצל או בקיבוץ, אני שמחה שהוא מעדיף ללבוש בגדים אזרחיים. אני אוהבת לחוש את החירות שלו ואת הבחירות שהוא בוחר. ומצד שני, לפעמים אני מרגישה שאולי הייתי גם קצת שמחה אם הבן שלי היה נכנס עכשיו עם מדים לחדר האוכל בקיבוץ וכולם היו אומרים לו 'איך אתה דומה לסבא שלך', למרות שהוא לא..."

אבישג: "את שמחה שהוא קצין ומצטיין בגלל הצבא, או בגלל המימוש העצמי שלו?"

חלי: "הייתי מעדיפה שהוא יהיה מצטיין כבחור ישיבה או כאורח. מבחינתי זה היה מימוש עצמי יותר טוב. הייתי שמחה גם שהוא יהיה אמן, או מהנדס, אבל זה מה שהוא בחר בינתיים, ומאוד ברור לי למה ואני שמחה בזה."

"תראי, גידלתי את הילדים עם אהבה גדולה לארץ, לאנשים שבה, ויחד עם זה עם חוש ביקורת מפותח ועם קריצה כזו, שמאפשרת להם להתהלך בתוך הדואליות הזאת באופן בוגר, אחראי וביקורתי ולא להיות חלק מהעדר. כהורה – זה נותן

במוצאי שבת אחד התכנסנו, חלי, אבישג ואני, לשיחה מעט טעונה העוסקת ביחסים – יחסי אם ובת, ויחסיהן עם המדינה מנקודת מבטן הייחודית – אִם שהיא בת שכולה ובת שהיא אם צעירה. חלי יעקבס, נכדה לרות ואלחנן יעקבס מבארות יצחק, שכלה את אביה צבי יעקבס ז"ל (בונדי) במלחמת יום הכיפורים. כיום היא מתגוררת בשדה אילן ובירושלים – מנכ"לית תיירות קיבוץ ניר דוד, ויו"ר תיירות קיבוץ צובה. אבישג וירט-שלום נשואה לאבינועם ואימא לגיל בת עשרה חודשים.

חלי, התייתמת מאבך כשהיית בת שנה וחודשיים. עד כמה החוויה הזאת השפיעה על חייך, על תפיסת עולמך, על האימהות שלך ועל האופן שבו גדלת וגידלת את ילדיך?

חלי: "לא הכרתי את אבא, גדלתי לתוך ההיעדר שלו. ובכל זאת, לקח לי שנים להודות שהמלחמה הספציפית ההיא שנכנסה לחיים שלנו, השפיעה ומשפיעה עד היום על הדרך שבה חינכתי את ילדיי, על מה שאמרתי וגם על מה שלא, על הדרך שבה אני וגם הם מסתכלים על המדינה ועל הארץ, על הצבא ועל הממסד, על המיילים שאנו בוחרים לאהוב, על הספרים שאנחנו קוראים, על העברית שלנו, על הבחירות הפוליטיות שלנו ואפילו על הבגדים שנלבש ביום הזיכרון (וגם אלה שלא נלבש לעולם). על זה שאני לא הרשיתי לילדים שלי להסתובב בגרביים בבית, רק מפני שאימא שלי לא הרשתה לי – כי זה מנהג אבליים."

"לקח לי שנים להסכים להודות בזה שהמלחמה לא נגמרה בהפסקת האש, ושמלחמות אף פעם לא נגמרות. הן רק מופיעות בחיים כל פעם בצורה אחרת. לפני כמה שנים, אני לא זוכרת את הרגע בדיוק, שמת לי לב לפתע שבשפה העברית, המילה 'מת' היא גם מושא (אובייקט) וגם פועל – בעבר ובהווה, מה שבאנגלית מכנים 'הווה מתמשך' (Present Progressive). אני זוכרת שהתקשרתי לאימא שלי כמו ארכימדס שקפץ מהאמבטיה, ואמרתי לה: 'עכשיו אני מבינה, אבא שלי לא הפסיק למות. הוא

"לפני כמה שנים – אני לא זוכרת את הרגע בדיוק, שמתי לב לפתע שבשפה העברית, המילה 'מת' היא גם מושא (אובייקט) וגם פועל - בעבר ובהווה, מה שבאנגלית מכנים 'הווה מתמשך' (Present Progressive). אני זוכרת שהתקשרתי לאימא שלי כמו ארכימדס שקפץ מהאמבטיה, ואמרתי לה: 'עכשיו אני מבינה, אבא שלי לא הפסיק למות. הוא פשוט כל הזמן מת בחיים של כולנו'..." (חלי)

"אני חושבת שמאחורי כל אידיאולוגיה עומד רגש פשוט..."
אבישג: "אצלי הקושי קשור בלוח השנה. בחיבור הבלתי אפשרי בין יום הזיכרון ליום העצמאות. שם מאוד קשה לי. אני יודעת שיש אנשים שמבחינתם זה שיא הישראלי, אבל לדעתי זו נקודה בעייתית בזהות שלנו."
חלי: "עד כמה הקושי שלך קשור לשריטה שלי, להתנהגות שלי ביום הזיכרון?"

אבישג: "זה קשור מאוד. לא להתנהגות שלך אלא לחוויות שלי בילדות. עליתי להר הרצל כבר מכיתה א', והיינו חוזרים הביתה מותשים מאוד, מהשמש, מהנסיעה ופתאום בערב חגיגות, אפילו רק מהבחינה הפיזית זה לא התאים לי. גם היום אני לפעמים נשארת עם אותה חולצה, רק מורידה את המדבקה כי אני עייפה. זה היה לי הזוי לגמרי אז, וזה הזוי לי עד היום. גם המיליטריסטיות קשה לי וקשה לי מאוד עם יחסי דת ומדינה בארץ. אני מאמינה ביהדות חופשית ממוסדות. אני אוהבת מאוד את היהדות, אבל לא חושבת שהמדינה צריכה לבחור בשבילי מה לעשות איתה. אני חושבת ליהדות יש הרבה פנים, והחוק הופך אותה להרבה פחות מעניינת ומאתגרת זהותית".

לי ביטחון שהם יותר שְמוּרִים, שהם הולכים בחיים בעיניים פקוחות ושיש להם גבולות. שהם ידעו תמיד להסתכל על דברים ואז להחליט. אני יודעת שהם תמיד יעדיפו מוסדות ומקומות שבהם מותר ואפילו צריך לשאול שאלות. מרגיע אותי כאימא לדעת שאם מישהו יגיד להם מה לעשות, הם לא ישר יעשו, אלא יבחנו ויחליטו. ומבחינתי יש בזה גם נקמה קטנה. זה נותן לי תמיד תחושה של ניצחון קטן אל מול המנגנונים הממסדיים..."

הזכרת קודם את הבגדים שאתם לובשים או לא לובשים בימי הזיכרון. איך את מתמודדת ביום כזה עם היחס הדואלי שלך למדינה?

חלי: "כשאנחנו הולכים לטקסי זיכרון יחד, אני מתעצבנת על המדינה, ומדברת עליה בכעס ובביקורת, קשה לי מאוד עם ה'סדר' המדומיין".

זה מפני שאת יתומת מלחמה, או בגלל איזושהי אידיאולוגיה?

“אני אוהבת את מדינת ישראל - וזה יישמע מטורף - בגלל שהיא באמת ראשית צמיחת גאולתנו. בגלל שבכל מקום אחר יהרגו אותנו. אין לנו, ליהודים, מקום אחר לחיות בו בביטחון. אבל תוך כדי שאני מדברת על זה אני מרגישה את האבסורד, וזה מקפיץ אותי וגורם לי לחוסר שקט בצורה בלתי רגילה, כי אני לא רוצה שהילדים שלי יגדלו ככה” (חלי)

אקטואליה בבית, אלא למדנו את הארכיאולוגיה וההיסטוריה של עם ישראל ושל ארץ ישראל לפני קום המדינה. משהו בזהות הישראלית שלי ושל האחים שלי הוא יותר ארצישראלי שורשי ופחות עוסק בהווה.”

“אני זוכרת שלקראת ההתנתקות, אמרתם לנו, ‘אנחנו לא שמים סרט כתום על האוטו’. כולם מסביבנו היו עם סרט כתום, הלכו להפגנות, ורק אנחנו, כמושפחה, לא הלכנו; רק לי לא הייתה חולצה כתומה; רק אני לא הייתי מזוהה עם בני הגיל שלי בנושא. ואני זוכרת ששאלתי אתכם, ‘אז אתם בעד ההתנתקות?’ ולא אמרתם שאתם בעד וגם לא נגד, ושמתם סרט כחול לבן.”

חלי: “כשאני שומעת את אבישג אני מרגישה שכאימא, הצלחתי בלי שהתכוונתי בחינוך שלי. כי הייתי עונה את אותן התשובות בדיוק. המיליטריזם בארץ מטריף אותי. הוא מתבטא במיוחד ביום הזיכרון, אבל יש לו ביטויים נוספים בכל מקום, למשל בשפה, בהאדרת הצבא, בבחירות שהן מיליטריסטיות. לתערוכות צבאיות בימי העצמאות מעולם לא הסכמתי לקחת את הילדים שלי. זה נורא בעיניי. כל המעורבות של הצבא בחיים האזרחיים מיותרת לדעתי.”

אבישג: “פתאום התחוור לי שאלה בדיוק הדברים שעסקתי בהם בשירות הצבאי שלי בקורס ‘נתיב’ – מיליטריזם והעירוב של דת עם מדינה. איך הסתדרת עם זה?”

חלי: “את לא זוכרת כמה זה הרגיו אותי? לא הבנתי למה הצבא עוסק בגיור, מה זה עניינו?”

אבישג: “אז לא אהבת את התפקיד שלי בצבא? היה לך קשה עם זה?”

חלי: “בכנות, כאימא היה לי נוח. מבחינתי היית בסוג של שירות לאומי עם מדיום, אבל אני זוכרת שהתווכחנו על זה.”

אבישג: “האמת היא שאני לא זוכרת שאמרת לי את זה תוך כדי השירות הצבאי.”

חלי: “טוב שאת לא זוכרת. וגם אני כמוך מאוד מתוסכלת מיחסי דת ומדינה.”

אבישג: “אימא גידלה אותנו על ההיסטוריה. לא דיברנו הרבה

לוותר על זה...".

חלי: "תראי, להאדרה של הצבא יש בעיניי מחיר. ברגע שמדינה מקבלת הכרעה לצאת למלחמה, היא מקבלת לגיטימציה לעוד הרבה הכרעות שקשורות לכיס שלי, וכיום גם על הבריאות שלי, וגם הכרעות על חיי הילדים שלי. וכאן שוב מגיעה האמביוולנטיות שלי, כי מצד אחד אני מרגישה שאני עושה מעשה לא אימהי בזה שאני מסכימה שהילדים שלי ילכו להילחם, אבל לפעמים אני דווקא גאה בזה, ומיד אחרי זה כועסת על עצמי...".

"כל זמן שעוד לא קמה המדינה, ולא היינו צריכים לאהוב את סמליה ולסגוד להם, זה משהו אחר. אבל כאזרחית המדינה אני צריכה לאהוב את מי שלפעמים מסייע לי, אבל לפעמים גם מזיק לי, וזו זהות מורכבת. מלחמות ישראל קרו, זו עובדה, אבל מה שקורה אחר כך וחורה לי הוא שאנחנו מקדשים את הדבר הזה".

אבישג: "ואת לא חושבת שבועמוק - ואני לא יודעת אם אני מסכימה עם זה בעצמי - שבסוף אנשים צריכים סיבה לצאת למלחמה, וחלק מהסיבה היא הכבוד הלאומי?".

חלי: "נכון, ועם זה אני חיה. בתוך הבעיה הזו אני חיה. ברור שבסוף אנחנו צריכים שיהיה לנו נרטיב ובתוך המאבק הפנימי אנחנו צריכים שיהיה לנו אתוס. ואת הדבר הזה, כמדינה, אני מבינה, אבל כפרט - קשה לי אתו מאוד".

אבישג: "אימא, אני רוצה לשאול אותך שאלה. את מגדירה את עצמך כציונית?".

חלי: "כן".

אבישג: "למה?".

חלי: "כי בסוף מדינת ישראל היא הבית שלי, היא המקום שנותן לי ביטחון, זהות, וכמה שיש לי קושי גדול עם הבחירה הזאת, זאת ההגדרה הכמעט יחידה שלי. אני מעדיפה להגיד שאני יהודייה וישראלית, ובת הארץ הזאת, וכן - כל זה הוא גם ציונות".

אם כן, מה בכל זאת מחבר אתכן למדינה?

אבישג: "אני מחוברת למדינת ישראל דרך ארץ ישראל. אני מחוברת באופן אוטומטי יותר לארץ, לאדמה ולנופים מאשר למערכת, לסמלים, למדינה. כשאני רואה שקדיות וזיתים אני מרגישה שזה חלק מרכזי באהבה שלי למקום הזה שהוא ארץ ישראל".

חלי: "השורשים שלי הם פה. זה משהו שאני לא יכולה להתעלם ממנו. סבא וסבתא שלי עלו לפה באניית מעפילים. הם הקימו את בארות יצחק בנגב. גדלתי על הסיפורים האלה. אני אוהבת את המקום הזה כי זה הבית שלי. גם אני, כמו אבישג, לגמרי אוהבת את המקום בגלל שזו ארץ ישראל במובן הכי טבעי, חקלאי. הטבע, הנוף הריחות, החרובים והזיתים והתמרים. ואני גם אוהבת את מדינת ישראל - וזה יישמע מטורף - בגלל שהיא באמת ראשית צמיחת גאולתנו. בגלל שבכל מקום אחר יהרגו

חלי: "אני זוכרת בדיוק מה אמרתי לך אז, כשראינו את השידורים הקשים של הפינוי בטלוויזיה ואמרתי לך שאני לא בעד או נגד ההתנתקות, אני בעד אנשים, בעד בני אדם".

אבישג: "ואני לא הבנתי מה אתם חושבים - אם אתם לא כתומים אז מה אתם כן? לא ידעתי מה אני אמורה לחשוב, מה להגיד לחברים, במה לקחת חלק, וזה נמשך כמה חודשים שבהם הייתי בבלבול ובכעס. זה עצבן אותי כי רציתי להיות כמו כולם; רציתי ללבוש חולצה כתומה ושההורים שלי ייקחו אותי להפגנה. בגיל שבו הייתי זה היה הדיבור וזה מה שהיה לי חשוב".

חלי, אולי הגיע הזמן לקנות לה חולצה כתומה?

חלי: "שתקנה לעצמה, היא ילדה גדולה".

אבישג: "היום אני יודעת שכתום לא יפה לי לפני...".

חלי (בחיוך): "באחת האזכרות, נדמה לי כשמלאו ארבעים וחמש שנה למלחמת יום הכיפורים, דודה שלי החליטה לקחת את כולנו להיכל הזיכרון בהר הרצל. אני זוכרת שהסתובבנו שם כמוכי להם. כולם היו בתחושת גאווה והתפעלות ורק אנחנו היינו ציננים לגמרי מול זה. לא הבנו מה זה המבנה הקומוניסטי הזה...".

אבישג: "כן, אני זוכרת איך עמדנו שם, אחינועם ואני מאחור, וראינו בזה פשוט בזבוז כסף גדול".

חלי: "הרסנו לכולם את האירוע. כל המשפחה הייתה בתוך האתוס והפתוס ואנחנו לא ידענו מה לעשות עם עצמנו. היינו במבוכה מטורללת מהמונומנט הזה. אז הרגשתי שהצלחתי בחינוך כי זה לא מדבר לילדים שלי".

אבישג: "וזה לא שאנחנו לא אנשים של זיכרון. כשאני מנסה לחשוב מה לימדת אותנו, אימא, בהקשרים האלה, אני מבינה שחינו על זיכרונות של חיים - של עיר דוד, של ההרודיון. לא על זיכרון שהוא המוות עצמו; לא זיכרון שקשור בקרבות. אני חושבת שניסית להימנע מזה כשהיינו ילדים, ובאמת כאן אני רוצה לשאול אותך, האם זה היה בגלל אידיאולוגיה או שפשוט לא רצית להתעסק עם זה כיתומה?".

חלי: "אידיאולוגיה לגמרי! למה שילד יבלה את יום העצמאות שלו בלראות טנקים? אצלי לא מספרים מור"קים [=מורשת קרב] בכל מקום שמגיעים אליו, ולא מבקרים באנדרטאות כי זה לא מעניין. נמנעתי מזה במכוון".

אתן תולות דגל ביום העצמאות?

אבישג: "אימא לא הרשתה לנו לתלות דגלים לפני שחוזרים מהר הרצל, מכיוון שאימא שלה לא הרשתה לה, אז זו קצת 'גרסא דינקותא' שלי. בשנים האחרונות הייתי חוזרת מהר הרצל כל כך ממוטטת, שלא תליתי דגל. אבל בטוח שאני לא תולה על הרכב כי זה תמיד נופל בדרך ומשאיר המון פלסטיק ובד אקריל זרוק בכל הטבע בישראל. הלוואי שחלק מהקוראים ישתכנעו

חלי: "כן, את היית הילדה הטובה והיפה שעושה הכול בדיוק כמו שצריך, והכול היה כאילו בסדר, אבל אני הייתי בתחושות קשות מול זה. אני לא יודעת להגיד אם זה הרגע שבו זה התפרץ, אבל הרגשתי אז שאני אחרת, מבלי שהיה לי הסבר. אני גם זוכרת את עצמי כילדה, רואה חדשות וחושבת לעצמי שאני לא מאמינה למה שהם אומרים... כל הזמן חיפשתי אמת עמוקה, סיבה. מאז ומתמיד הייתי חתרנית. כל הזמן הסתכלתי על מה שאומרים – אנשים, מנהיגים, באופן ביקורתי".

אבישג: "לי יש קונפליקט נוסף שקשה לי עם המדינה, ואני חוששת להגיד אותו כי זה קושי שלא מספיק מגובש אצלי ואני לא יודעת מה אפשר לעשות אתו. אימא – זה הזמן לסגור לרגע את האוזניים ואני מבקשת מראש סליחה: קשה לי עם זה שהפכנו ממיעוט נרדף, לרודפים. דבר שקרה במקביל לסיפור שלנו – לסיפור על סבתא שלי שהגיעה לכאן ונלחמה על הארץ. הסיפור המקביל הזה הוא בעייתי לי. קשה לי עם חוסר היכולת שלנו להשלים עם העובדה שזה פרק בהיסטוריה שלנו שעדיין מתקיים. הקושי היה כאן עוד לפני 1948, ואני בוודאי חושבת שהיה צריך להקים מדינה ליהודים, אבל לצד זה, הייתי רוצה שנכיר גם במי שהיה כאן קודם, במובן הרחב. להכיר בזה שיש כאן עוד סיפור".

"וזה מתחבר מיד למה שאמרתי שאני אוהבת במדינה שלנו – את המגוון בדעות ובזהויות. ברגע שנכיר בכל הרבדים, בכל הזהויות שנמצאות לצדנו, נצא מרווחים. אבל במקום זה, כל הזמן אנחנו במקום של התגוננות, של מיליטריזם שעסוק בהצדקות – 'נלחמו בנו, פגעו בנו'. הייתי רוצה שברמה המהותית, יהיה מקום לעם שנמצא לצדנו. אפילו ברמת הסמלים. כל שנה ביום העצמאות, בעיקר בגלל שאני גרה בירושלים ויש סביבי עוד אזרחים, אני אומרת לעצמי – מה הערבים מרגישים ביום העצמאות וביום הזיכרון שלנו? זו שאלה שאנחנו לא שואלים את עצמנו דרך הסמלים שלנו, או דרך ההמנון שלנו. אנחנו שוכחים לשאול את זה גם במערכת החינוך, וגם בפוליטיקה".

ובכל זאת, למרות הקונפליקטים, מה הדבר הכי פטריוטי שעשיתן עד היום?

חלי: "ששלחתי את הילדים שלי לצבא. וגם שאימצתי ילד בגיל שנתיים. אולי זה יישמע מוזר, אבל אני חושבת שזה מעשה פטריוטי, למרות שזה לא קשור למדינה. זה מעשה אנושי, חברתי. ועכשיו, כשאני רק אומרת את המילה הזאת, בא לי להקיא... פשוט עשינו את זה, לא היינו צריכים לדבר על זה. ולמרות שהיינו מודעים למחיר שהילדים ישלמו – השעות שהשקענו בו בתחילת הדרך על חשבונם וכו', המחשבה שלי הייתה שככה מחנכים לנתינה. בלי לדבר על זה. לא צריך מדינה גדולה בשביל לתת, פשוט לתת מהדבר הכי יקר לכם, מהזמן שלכם, מהכסף שלכם, מהבגדים שלכם, מזמן-אימא שלכם".

"ומעבר לזה אני שרה 'התקווה'".

אותנו. אין לנו, כיהודים, מקום אחר לחיות בו בביטחון. אבל תוך כדי שאני מדברת על זה אני מרגישה את האבסורד, וזה מקפיץ אותי וגורם לי לחוסר שקט בצורה בלתי רגילה, כי אני לא רוצה שהילדים שלי יגדלו ככה. האבסורד והדואליות באים כי בסוף, כדי שנוכל לחיות כאן, צריך את הצבא. אז הבעיה והפתרון כרוכים אצלי יחד זה בזה".

"אהבת הארץ קשורה אצלי גם לאהבת התנ"ך. לפני שלמדתי משפטים ומנהל עסקים, למדתי ארכיאולוגיה ותנ"ך, וגם הדרכתי ביד בן צבי. הילדים שלי היו הולכים לטייל איתי עם תנ"ך, הם יודעים לצטט פסוקים, בשולחן שבת הייתי מקריאה להם ש"י עגנון. הם חיים את החיבור הזה לעברית, לשורשים. אני באמת דואלית בעניין הזה, ומנהלת מערכת יחסים של אהבה-שנאה עם הארץ שלי".

אבישג: "בנוסף לכך שאני אוהבת את ישראל בגלל ארץ ישראל, אני אוהבת גם את הריבוד החברתי ואת ההטרונגיות המטרופוליטיות שיש פה. אני חושבת שאם נדבר על זה לא ממקומות מתנגחים, נוכל לנצל בצורה נכונה את הגיוון באוכלוסייה המדימה שיש כאן, מבלי להיכנס לשאלה מי הטובים ומי הרעים, ומה מוצלח פחות ומה יותר. יש כאן כל כך הרבה סוגים של קהילות, דתות, תפיסות עולם, ואני באמת מאמינה בשבעים פנים לכל דבר. במקומות שבהם מסכימים לעשות את זה, זה ממש ניכר, וזה אחד הדברים שאני ממש אוהבת פה".

"דבר נוסף שאני אוהבת זו התחושה שזה הבית שלי, שהמשפחה שלי היא חלק מההיסטוריה פה, שאני לא יכולה לספר את הסיפור של הארץ הזו בלי הסיפור המשפחתי שלי, הסיפור על בארות יצחק ועל בונדי, וגם המשפחה מהצד השני, שהם דור עשירי בארץ, משפחה שעזבה את חברון במאורעות תרפ"ט. זה ממש חלק מהדנ"א שלי ואני לא חושבת שאני יכולה לתאר את עצמי לא ישראלית. זו לא תהיה אני במובן הכי עמוק. אלה הגנים שלי".

"אני גם אוהבת את מה שאני עושה בחיי וזה בהכרח תמיד קשור לישראל. גם בקורות חיים שלי זה ניכר. לימדתי ציונות, הדרכתי במכינה, למדתי יהדות, עבדתי בפורום של יהדות מתחדשת. זה עיקר העשייה שלי".

שתפו אותי ברגע אחד שבו התחדד הקונפליקט שלכן ביחס למדינה

חלי: "אחד הדברים שעצבנו אותי תמיד אלה הת"סים [=תרגילי סדר עם דגלים] בבני עקיבא. אני לא יודעת להגיד למה, אבל משהו בעובדה שילדים הולכים עם דגלים, עם מוזיקה צבאית, או חסידית, מעצבן אותי. אני זוכרת שכל ההורים היו מבסוטים ואני התעצבנתי אבל לא יכולתי להגיד לילדים שלי כלום כי הם נורא אהבו את זה".

אבישג: "אני הייתי מלכת הת"סים!"

”אימא שלי עלתה בטקס לדבר והייתה תמונה של סבא שלי על המסך. בתור ילדה, זה כמו להיות במרכז המסיבה. גם הנסיעות להר הרצל כבר מכיתה א' היו מבחינתי מקור לגאווה. לכן עבורי זה היה פשוט ואפילו מגניב. רק בגיל בוגר יותר, כשהתחלתי להבין את הצער שזה גרם לאימא שלי, לסבתא, לאחים, התחלתי להבין את גודל הטרגדיה המשפחתית”
(אבישג)

חלי, אילו מחירים את מרגישה ששילמת בעקבות היתמות?

חלי: ”אין ספק ששילמתי מחיר אישי, כבד ומורכב, שאותו משלמים ילדים שאין להם אבא. קודם כול כי הם פחות מוגנים בעולם, עד שהם הופכים להיות האבא של עצמם. ואני לא היחידה. אני חושבת שכל הילדים שמאבדים את אביהם באבחת חרב, כמו שאני איבדתי, הופכים להיות ילדים פחות מוגנים, פחות שמורים ובטוחים ולכן חלקם עוסקים כל החיים שלהם בנושא הזה של ביטחון - הביטחון שלי, של ילדיי, של מי שאני אוהבת; הביטחון הכלכלי, שהפך להיות סוגיית חיי. וזה מעייף נורא. זה המחיר.”

”אבל חשוב לי לציין שיש בזה גם ברכה גדולה. הרבה פעמים אני מוצאת את עצמי מודה לאבא שלי שהביא אותי עד הלום, כי אני יודעת שחלק גדול ממה שאני, זה בזכות היעדרו, וחלק גדול ממה שהילדים שלי נהיו, זה בזכות היעדרו של סבא שלהם.”

היה איזה רגע שאמרת לעצמך - תרפי?

”לא זוכרת. אני לא חושבת שהנחתי ראש, אני עובדת על זה...”

ומתכוונת?

חלי (בחיוך): ”בערך כמו שאני מתכוונת כשאני שרה 'אני מאמין'...”

אבישג: ”פטריוטיות בעיניי היא הנקודה שבה אנחנו לוקחים אחריות על הסביבה שלנו. השאלה על מה לוקחים אחריות, ואיך, ובאיזה צד של המפה הפוליטית - זו כבר שאלה משנית, כל אחד ועשיית הטוב שלו. כל עוד אנשים פועלים לקראת שיפור החברה והסביבה שלנו, זה מעשה פטריוטי מבחינתי.”

”אני למשל חושבת שלהיות פעילה פוליטית זה מעשה פטריוטי. כל פעילות פוליטית. גם אם זה רק לכתוב מחשבות בפייסבוק, וגם אם זה להיות פעילה ממש. ובתוך זה כלול גם מה שאני עוסקת בו בשנה-שנתיים האחרונות - כל נושא הסביבה. הדאגה לטבע הישראלי, המודעות לבנייה במקומות שלא צריך לבנות בהם, האכפתיות לחיות, לכלכלה ולתחבורה הציבורית - כל אלה הם מחשבות ומעשים פטריוטיים שאני לוקחת בהם חלק.”

חלי: ”יש לי משפט שיוצא לי להגיד לא מעט לילדים שלי - 'לפעמים בא לי לעזוב את הארץ הזו כי אני רוצה שלא יכאב לי כל כך. שלא יהיה אכפת לי כל כך שישחיתו, שיגנבו, שיהרסו'. המעשה הכי פטריוטי שלי הוא שזה כואב לי, שזה אכפת לי.”

אבישג: "מה היית רוצה שלא נדע?"

חלי: "אני זוכרת את עצמי מרמה אתכם במלחמת לבנון השנייה, ולפני כמה שנים גיליתי שידעתם שאני מרמה אתכם. הייתה פה מלחמה מעל הראש ואני סיפרתי לכם שלא קורה כלום, ושנחנו בסדר... לא יכולתי לשאת את המחשבה שהילדים שלי חיים בתוך מלחמה".

אבישג: "והצלחת, עד לרגע שבו הייתה הפגזה בגבעת אבני הסמוכה יחסית".

חלי: "אז אם עד אז הצלחתי, זה יפה".

אבישג: "באמת היה לנו קיץ נהדר עד אז. כיף גדול. ואני זוכרת שהסברת לנו בלי שרצית".

חלי: "כן. זה היה בתקופת הפיגועים הגדולים שהתרחשו כאן שהייתם קטנים. היינו אצל סבתא בקריות והיא לא הסכימה שנצא מהבית... נאלצתי להסביר לכם מה זה פיגועים, ואוטובוסים שמתפוצצים, למה הם שונאים אותנו, והיה מאוד קשה".

חלי: "אבישג, אילו דברים ממש לא היית רוצה שאגיד לילדייך ומה כן?"

אבישג: "אני לא אתערב, רק אנסה לאזן. רק אל תתני להם לאכול סוכריות גומי ואל תקני להם בגדים מסין. אפשר לומר הכול באופן שילדים יבינו, עם רגישות".

חלי: "מה הניגונים ששתלתי בך? מה לקחת ממני ומה לא?"

אבישג: "היו הרבה שנים שרבונו על דברים שלא רציתי לקחת ממך. היום אני פשוט מסתכלת על זה באופן בוגר ויכולה להגיד לעצמי – שתשוב מה שהיא רוצה, את זה אני לא לוקחת. בגיל התבגרות רציתי להעלים את מה שאת חושבת או אומרת. אימא היא מאוד לא 'פוליטיקלי קורקט' במובן העמוק, והיא יכולה להגיד דברים שיכולים לפגוע באנשים, גם בקרובים לה, זה בא ממקום של אמירת אמת, וזה היה לי קשה. רבנו הרבה בגלל זה. וכשאימא שאלה מה לא היית רוצה שהיא תספר לילדים שלי, נזכרתי שלנו היא סיפרה הרבה דברים, והיום, בבגרותי, אני יודעת להגיד מה אני שמחה שהיא אמרה לי, ומה לא, אבל כילדה, לא היה לי קל לשמוע את האמת החריפה בקול רם. כילדה, הייתי צריכה יותר תיווך למציאות. על כך רבתי איתה הרבה פעמים. בכל פעם שעשיתי משהו שהוא חורג מהאמת שלה, היא אמרה לי מה לעשות, קצת כמו כל אימא, אבל אצלה זה היה בצורה אידיאולוגית כזאת, שמבחינתי זה התפרש כרצון לשלוט לי בחיים... וזה יכול היה להפוך ארוחת שבת לדבר בלתי נסבל כי כל דבר הפך לאידיאולוגיה".

חלי: "אחינועים הבת הגדולה שלי אמרה פעם שהחברים הכי טובים הם כמו תקליטים, כי הם שרוטים. ואני חושבת שבחלק מהדברים הילדים שלי צודקים, ובחלק אני עושה תיקון ובסך

"אין ספק ששילמתי מחיר אישי, כבד ומורכב, שאותו משלמים ילדים שאין להם אבא. קודם כול כי הם פחות מוגנים בעולם, עד שהם הופכים להיות האבא של עצמם. ואני לא היחידה. אני חושבת שכל הילדים שמאבדים את אביהם באבחת חרב, כמו שאני איבדתי, הופכים להיות ילדים פחות מוגנים". (חלי)

אבישג: "אני יכולה באמת להעיד שאימא היא האבא של עצמה. מבחינתי, כנכדה של בונדי, הייתי במקום מאוד גאה, מיוחס. אימא שלי עלתה בטקס לדבר והייתה תמונה של סבא שלי על המסך. בתור ילדה, זה כמו להיות במרכז המסיבה. גם הנסיעות להר הרצל כבר מכיתה א' היו מבחינתי מקור לגאווה. לכן עבורי זה היה פשוט ואפילו מגניב. רק בגיל בוגר יותר, כשהתחלתי להבין את הצער שזה גרם לאימא שלי, לסבתא, לאחים, התחלתי להבין את גודל הטרגדיה המשפחתית".

"אני לא מצליחה לראות את סבא בונדי כחייל שנהרג, הוא לא מתקשר לי למלחמת יום כיפור. מעולם לא הצלחתי לקשר בין קרבות לסבא. מבחינתי זה רק מחיר משפחתי מאוד כבד. אני זוכרת כשהגעתי לגיל עשרים וארבע ופתאום הבנתי שזה הגיל שבו סבתא מצאה את עצמה אלמנה עם שני ילדים - ואני באותו זמן הייתי סטודנטית. לקח לי זמן לקלוט את הפרופורציות של הדברים האלה. אני חושבת שאנשים שבאים ממשפחה שכולה כמוני, גם אם זה דור שני ושלישי, חיים עם האופציה שזה עשוי לקרות. האופציה הזו שמישהו מהקרובים לו ייהרג בצבא, נוכחת בחיים שלהם. ובאמת כשלצערי זה קרה לנו בצוק איתן, זה לא היה מבחינתי כזה שוק. אני זוכרת שהתקשרתי לאימא להודיע לה שחבר טוב שלנו נהרג, ואמרת לי 'אימא, עכשיו זה הדור שלי'..."

חלי: "אני זוכרת שבכית, ואמרת - 'עכשיו תורנו'..."

אבישג: "נכון, גם עכשיו אני בוכה. הבנתי שזה כאילו תורות. שזה צריך תמיד לקרות למישהו. כי למשפחה שלי זה קרה. זה מפחיד שזאת אופציה כל הזמן. מבחינתי כשמישהו מהמשפחה - אח או בן זוג, הולך למילואים, זו אופציה שמרחפת מעלינו, וזה בלתי נסבל. זה נוכח באופן מהותי בחיים שלי".

חלי, יש משהו שאת מרגישה שאבישג לא תבין לעולם?

"יש דברים שאני שמחה שהיא לא תבין, ושאני רוצה שהיא לא תבין לעולם. מה שלא העברתי לה אלה הדברים שאני לא רוצה שיעברו הלאה. זאת האחריות ההורית שלי והרצון שלי, והרבה מהכוח והעוצמה שלי".

“אני זוכרת כשהגעתי לגיל עשרים וארבע ופתאום הבנתי שזה הגיל שסבתא מצאה את עצמה אלמנה עם שני ילדים - ואני באותו זמן הייתי סטודנטית. לקח לי זמן לקלוט את הפרופורציות של הדברים האלה. אני חושבת שאנשים שבאים ממשפחה שכולה כמוני, גם אם זה דור שני ושלישי, חיים עם האופציה שזה עשוי לקרות” (אבישג)

חלי: “אני הייתי רוצה לעשות אתו משהו פשוט ויומיומי – סתם לשתות קפה, ללכת לטייל, בלי דרמה. מה שחסר לי בחיים זו הפשטות של אבא ובת, שאפשר להגיד לו ‘בוא נשתה משהו נצא לטייל!’”

אבישג: “היית צריכה ממנו גם עצות...”

חלי: “כן, הייתי מדברת אתו על נקודות ההתלבטות בחיים שבהן אני לא רוצה להיות אבא של עצמי. אבל את זה אפשר לעשות גם תוך כדי טיול.”

הכול, מערכת היחסים שלי עם הילדים היא טובה ואני מקבלת את הביקורת, אפילו הריאיון הזה הוא אינדיקציה לכך שבסופו של דבר עשיתי עבודה טובה.”

אילו הייתן יכולות להיפגש עוד פעם אחת עם אבא וסבא בונדי, מה הייתן אומרות או עושות?

אבישג: “הייתי מחבקת אותו כמו סבא ואומרת לו שלום, ומציגה לו את המשפחה שלי – את אבינועם וגיל. זה מה שהייתי עושה. חוויות של נכדה עם סבא. ילדה ואבא זה כבר הרבה יותר עמוק, וגם הייתי אומרת לו ללכת להתחסן...”

אבישג וירט-שלום, בת 27, נשואה לאבינועם ואימא לגיל. בעלת תואר ראשון בפילוסופיה, מרצה ומנחת קבוצות. כותבת שירה, עוסקת בקיימות ומגדלת ירקות.

חלי יעקבס, אימא לארבעה, סבתא לאחת, בת הזוג של יסכה בשיא-אופנהיים. מנכ"לית, יזמת, חברת הועד המנהל בשדולת הנשים בישראל, חובבת היסטוריה ועבודת כפיים.

"קול קרא והלכתי... אך על פרשת דרכים... אבדתי דבר"

(חנה סנש)

מחשבות על עתיד המדינה

משה וינשטוק

אותם שאלה פשוטה: "בשביל מה צריך את מדינת ישראל?", והם עונים: "בשביל שיהודים יהיו בטוחים". ואני ממשיך ושואל: "בשביל מה חשוב שיהודים יהיו בטוחים?" והם עונים: "כדי שיהיו יהודים בעולם". ואז אני שואל: "בשביל מה חשוב שיהיו יהודים בעולם?" - ואז משתררת שתיקה. כי על כך לא מדברים בגן הילדים, ובכך לא עוסקים בבתי הספר, וגם בישיבות ובצבא. מה באמת הסיפור שלנו? מה הסיפור של העם היהודי, שבעבורו כדאי להשקיע בקיום מדינה שלמה? מדוע שלא נהגר כפרטים ונחיה במדינות שכיום הן בטוחות לא פחות ממדינת ישראל ולעתים אף יותר? האם המאמצים הגדולים והקורבנות שהקרבנו היו רק כדי שנוכל לאכול, לשתות ולהוליד ילדים? ואם כן, מדוע לא לעשות זאת בפאלו אלטו או בניו יורק?

הוגי הציונות בדורות הראשונים נתנו דעתם באופן כללי על ייעוד

המדינה שתקום: "באמצעות המדינה שלנו" רשם ברל כצנלסון ביומנו בשנת 1895, "נוכל לחנך את עמנו למשימות שעודן מעבר לאופק שלנו, שהרי אֵלֹהִים לא היה מקיים את עמנו זמן כה רב לולא היה שמור לנו ייעוד אחר בקורות המין האנושי". הרצל כתב ביומנו "קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין [...] כי בציונות [...] כלולה לא רק השאיפה לכברת ארץ

ההצלחה של מדינת ישראל מהווה, באופן פרדוקסלי, גם את שורש הטרגדיה והמבוכה של המציאות הישראלית בימינו. נראה שאף אחד לא התכוון ברצינות להצלחה הפנומנלית של הציונות ולהשגת מטרותיה; אף אחד לא חשב על היום שאחרי. חלום שיבת ציון, שליווה אותנו במשך אלפי שנים, לא לווה בתכנון מדויק של אופי המדינה היהודית שתקום, של שיטות המדיניות שיאפיינו אותה ושל אופי המשטר שלה. החלום להקים מדינה לאומית ככל העמים, שהתגבש בשלהי המאה התשע-עשרה, התמקד בעיקר בחלום מרכזי אחד, מוצק וברור - הקמת ישות מדינית יהודית שתהווה בית לאומי בטוח לעם היהודי, כמובא בהצהרת בלפור.

אבל ה"צרה" היא שהחלום אכן התגשם. מדינת ישראל כיום היא מדינה חזקה, מבחינה ביטחונית ומבחינה כלכלית, ומהווה בית בטוח באופן יחסי לעם היהודי. אלא שכדרכם של חלומות פנטסטיים שהתגשמו, החולמים ניצבים בפני מציאות מעשית, ואינם יודעים לאן להמשיך. אף אחד לא הכין תוכנית עבודה להמשך.

פעמים רבות, כאשר אני מדבר עם בני ובנות נוער, אני שואל

אך במציאות הישראלית, הדחוף גובר על החשוב, היומיומי גובר על החשיבה ארוכת הטווח, והפוליטיקה הפנימית והכוחות של הזרמים והשבטים השונים, גוברים על השיקולים הכלליים הרחבים ועל המרכז הדומם שנקרע בין הקטבים. מגמות הפרטה קפיטליסטיות רדיקליות מצד ימין מחלישות את כוחה של המדינה לכוון אתוס לאומי, ומגמות אוניברסליות מצד שמאל, פועלות לכינון אתוס דמוקרטי אוניברסלי שימוסס את ייחודה היהודי של המדינה, את החזון והמורשת שלה. ובתווך, במרכז הגדול שבין הקטבים, שוררת שתיקה מעיקה ביחס להמשך הדרך.

אנו מצויים על פרשת דרכים, עכשיו הזמן לחשוב, לדבר, לשאול: האם באמת יש ייעוד וחזון לעם היהודי מעבר לקיומו הפיזי? האם מדינת ישראל אמורה לממש את הייעוד הזה, או שהיא רק כלי המאפשר מרחב קיום לפרטים הפועלים בתוכו? ואם תשובתנו היא שיש ייעוד לעם היהודי היושב בארצו מעבר לקיום העצמי שלו, כמו שחשבו הרצל, כצנלסון, הרב קוק, בן גוריון וז'בוטינסקי – מהו אותו חזון? מה הם שלבי מימושו? והאם הוא יכול לעורר הזדהות ותחושת שייכות ושליחות בקרב אנשי המרכז היהודי הדומם של מדינת ישראל, בקרב אותו רוב הדואג לכלל, שאינו מתכתש על צורכי המגזר או השבט שלו בלבד. אם דיון זה יתחיל ביום מן הימים, ייתכן, ואף סביר שיוצעו כמה חזונות, כמה מטרות, אבל לפחות ייווצר השיח האמיתי והמתבקש על השלב הבא. סוף סוף יהיה על מה לדבר.

לשיח הזה עשויות להיות השלכות מרחיקות לכת בתחומים רבים – הוא ישפיע על צורת הממשל והמשטר, על ההתנהלות הכלכלית והסוציאלית של מדינת ישראל, על היחס והקשר ליהדות התפוצות, על היחס לדתות אחרות ולזרים החיים בקרבנו, ועוד. ואולם, כל עוד אין דיבור ואין שיח, ההתכתשות ממשיכה במדמנת הביצה. דומני שאם נמשיך כך, יום אחד, כאשר דברים כבר יהיו מורכבים מדי לאנשי הארץ הזאת (במובן הביטחוני, הכלכלי, הדתי והמשילתי), אנו עלולים לחוות כמו עיינו בזליגת רבים וטובים למחוזות אחרים, ובצדק, כי באין חזון ייפרע עם.

**עכשיו הזמן לחשוב, לדבר, לשאול:
האם באמת יש ייעוד וחזון לעם
היהודי מעבר לקיומו הפיזי? האם
מדינת ישראל אמורה לממש את
הייעוד הזה, או שהיא רק כלי
המאפשר מרחב קיום לפרטים
הפועלים בתוכו? ואם תשובתנו היא
שיש ייעוד לעם היהודי היושב בארצו
מעבר לקיום העצמי שלו, כמו שחשבו
הרצל, כצנלסון, הרב קוק, בן גוריון
וז'בוטינסקי – מהו אותו חזון?**

מובטחת כחוק בשביל עמנו האומלל, אלא גם שאיפה לשלמות מוסרית ורוחנית". הראי"ה קוק אף הרחיק לכת יותר באומרו ש"מדינת ישראל [...] כל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האשר היותר עליון". הוא נסמך בדבריו על נבואות אחרית הימים של נביאי ישראל, כגון ישעיהו ב, ב: "וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהוָה הַר בֵּית ה' פְּרָאשׁ הַהָרִים וְנִשָּׂא מִגְבְּעוֹת וְנִקְרְוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם", ימים שבהם מציון תצא תורה לעולם כולו, לא יישא גוי אל גוי חרב ועוד. גם בן גוריון לא חשש לצטט את החזון החברתי של הנביאים: "יש לאל ידינו" הוא כתב "לעצב במולדת אומה עברית שתהא דוגמה ומופת לעמים חדשים ועתיקים, עם שחיו [...] יתבססו על תורת הנביאים, תורת הצדק והחסד והשלום. זהו צו מוסרי של מורשתנו ההיסטורית". בר הפלוגתא של בן גוריון, זאב ז'בוטינסקי, דימה את מדינת ישראל למעבדה: "רבים מאתנו מאמינים כי בעתיד תהיה ארץ ישראל דווקא למעבדה, אשר בה תתגלה ותתגשם בדרך מיוחדת משלנו התרופה לגאולת החברה האנושית כולה". אפשר לראות אם כן, כיצד כמעט כל זרמי הציונות במאה התשע-עשרה והעשרים סברו שאף שהיעד הראשוני של הקמת המדינה הוא מקלט לעם היהודי, עדיין, היא מבשרת את תחילתו של התהליך ולא את סופו.

כל חברה עסקית המעוניינת להצליח במעשיה, קובעת לעצמה יעדים, מטרות לטווח ארוך, ולרוב גם מנסחת חזון המפרט את המטרה הגדולה שממנה נגזרים יעדי הביניים, ועל פיה היא יכולה לבחון את הצלחת פעולותיה. כל חברה חפצת חיים והמשכיות מתכנסת מדי תקופה, בוחנת את יעדיה ואת מידת הגשמתם, מנסחת את יעדי המשך, ובוחנת את חזונה לאור שינויים במציאות. במדינת ישראל שאלת החזון היא שאלה קריטית הרבה מעבר לכל חברה עסקית, גם בגלל הסכנות האורבות לה וגם מכיוון שגבולות העולם פתוחים, ורבים מתוכנו, ודווקא המוכשרים בינינו, יכולים להגר ולבחור להם מקום אחר לגור בו.

ד"ר משה וינשטוק, לשעבר יו"ר המזכירות
הפדגוגית במשרד החינוך, ממובילי מגילת
הייעוד המשותף, שנחתמה בבית הנשיא בחנוכה
תשפ"א.

האם יש סיכוי לאהבה?

מחפש תשובות גם ביהדות

אבי דבוש

החרדים והערבים אשמים בקורונה; העניים והמובטלים החדשים אשמים בפרזיטיות; השמאלנים בוגדים; הימנים פשיסטים; וגנבו לנו את המדינה.

למנהיגות הנבחרת, ולנתניהו בראשה, יש תפקיד מכריע במצב הנוכחי, אבל חייבים לומר ביושר: מדובר בתופעות גלובליות. כבר לפני שני עשורים תיאר פרופ' אורי רם את תהליכי שחיקת מדינת הלאום. הוא כינה אותם 'גלוקליזציה'. הגלובליזציה הכלכלית מרופפת את הקשר הישראלי שלנו, והופכת רבים מאיתנו לאוניברסליים. וכתנועת מטוטלת, אנחנו נוטים להיאחז בזהות בסיסית יותר, כדי לשמר את הצורך שלנו בקהילתיות ובמשמעות. התוצאה היא שהחיבור בין השבטים בישראל נשחק. אני למשל, הרבה יותר 'מזרחי מסורתי משרות' מאשר 'ישראלי'; היא הרבה יותר 'חרדית-ליטאית מבית' עילית' והם הרבה יותר 'ערבים בדואים מרהט'. מדובר באתגר אמיתי שאי אפשר להשיב לו רק בסיסמאות על אחדות ובמעגלי שיח חוצי שבטים, עם כל הכבוד הרב שאני רוחש לאלו. זו מחלה שמכרסמת בנו ותפקידנו, כמנהיגות ומנהיגים, להציע לה תרופה.

אז איך מחדשים את הבית המשותף שלנו?

הרב יונתן זקס ז"ל הציע פתרון מעניין. הוא שאל איך אפשר לייצר חברה משותפת בעידן של הגירה ומחלוקות מכל סוג (אתניות, מגדריות, דתיות, לאומיות). ראשית הוא תיאר את הדרכים שבהן התמודד המערב עד כה עם שאלת החיים המשותפים. במאה התשע-עשרה הדגש היה על 'אירוח' זרים. יהודים וקבוצות מהגרים נוספות 'הוזמנו' לחיות את חייהם במדינות המערב, אך נשארו אורחים בהן. הגישה הזאת קרסה ערב מלחמת העולם השנייה ובמהלכה, כאשר התברר שיש אורחים שאינם רצויים, גם כשגזר דין מוות מרחף מעל ראשם.

כשהייתי נער, תלמיד בישיבה התיכונית 'אור עציון' ומדריך בבני עקיבא באשקלון, התגלגל לידי הלהיט המגזרי התורן של אותם הימים – הספר 'האם יש סיכוי לאהבה?' של דוד בן יוסף, שחשף אותנו לעולם מופלא של רגשות, מסע אישי וחיבור לגוף ולטבע.

היום, כשאנו חוגגים שבעים ושלוש שנים להקמת מדינת ישראל, אני שואל בחציית-קווי-החיים: האם יש סיכוי לאהבה? האם יש אפשרות שנצא מחוזקים לעולם, ונחדש חברה ישראלית בת-קיימא, שתשגשג לדורות במזרח התיכון?

קשה להתווכח עם העובדה שכמה מהמשברים הציבוריים הגדולים בתולדותינו מתלכדים יחד ביום העצמאות הזה: משבר פוליטי שלא היה כדוגמתו, אשר שלח אותנו לארבע מערכות בחירות בתוך שנתיים; משבר בריאותי שטלטל עשרות אלפי משפחות, וגבה את חייהם של יותר מ-6000 איש עד כה; משבר כלכלי שיישאר איתנו לתקופה ארוכה, גם אם החיסונים ירסנו את המגיפה, ואשר הביא לקריסה של עשרות אלפי עסקים ולגידול מסיבי בעוני ובחוסר הביטחון התזונתי, לפי נתוני הביטוח הלאומי.

המשבר חשף גם את החוזקות שלנו, כפי שבאו לידי ביטוי במבצעי גיוס והפצת החיסונים, אך הוא גם חשף את החולשות העמוקות ביותר שלנו. אם לא היינו כמו אותה צפרדע במים, המתרגלת לכל רעל השנאה המסתובב פה כל כך הרבה זמן, אפשר היה לחשוב שמלחמת האזרחים כבר פרצה והיא רק הולכת ומחריפה.

אחרי שבעים ושלוש שנות ריבונות, הגענו לשיאים של פילוג, ריחוק, הסתגרות שבטית והאשמה הדדית. יותר מדי ישראלים מצאו את עצמם מתייחסים למשבר הפוליטי, הכלכלי והבריאותי כמונחים מוחלטים, שהוכיחו בדיוק את מה שחשבו לכתחילה:

מדובר במצפן ראוי ואני רוצה להציע לו תנאי הכרחי, שיאפשר בניית עתיד משותף לשנים ארוכות. התנאי הזה הוא בן 2600 שנה לפחות, והוא עולה בהיר וחד ביום הכיפורים, היום הקדוש בלוח השנה היהודי, יום בו חידוד המצפן האישי והקהילתי שלנו מגיע לשיאו: חיים בכבוד. בהפטרה של יום הכיפורים אנו קוראים את דברי הנביא ישעיהו, השולח מעין אגרוף בכטנם של הצמים והמתענים:

הֲכֵּה יְהִי צוֹם אֲבֹתֵיהֶם - יוֹם עֲנוֹת אָדָם נִפְשׁוֹ? הֲלֹכֶף כְּאֶגְמֵן רֹאשׁוֹ וְשָׁק וְאֶפֶר יִצִיעַ - הֲלֹזָה תִקְרָא צוֹם וְיוֹם רִצּוֹן לָהּ? הֲלוֹא זֶה צוֹם אֲבֹתֵיהֶם: פֶּתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע, הַתֵּר אֲגָדוֹת מוֹטֵה וְשָׁלַח רִצּוֹצִים חֲפָשִׁים וְכָל מוֹטֵה תִנְתַּקּוּ. הֲלוֹא פָּרַס לְרַעַב לְחֶמֶךְ וְעֵנִיִּים מְרוּדִים תִּבְיֵא בֵית. כִּי תִרְאֶה עָרִם וְכִסְיָתוֹ וּמִבְּשָׂרָה לֹא תִתְעַלֵּם (ישעיהו נח, ה-ז)

בארגון 'רבנים לזכויות אדם' שבראשו אני עומד, אנחנו עושים מאמץ עצום לא להתעלם מבשרנו. אנחנו מפעילים מרכז זכויות חברתיות בחדרה, הפתוח ליהודים וערבים החיים בעוני; אנחנו שותפים מרכזיים למאמצי ארגוני המזון להביא לשינוי מדיניות וללקיחת אחריות של ממשלת ישראל לביטחון התזונתי של כחצי מיליון משפחות ישראליות, ועוד.

הפסוקים מישעיהו מזכירים לנו, באבו של יום הכיפורים, כשאנו מתענים וצמים ומתפללים – שלא זה הוא רצון האל האמיתי, אלא בניית חיים מתוקנים ולקייחת אחריות של החברה על הרעבים והדלים בתוכה. תארו לעצמכם

כמה נפלא יהיה אם נציב לעצמנו יעדים חדשים, כבסיס לחברה משותפת ומשגשגת. מהמקום הראשון והמזועזע בשיעורי העוני בעולם המערבי, נהפוך להיות מופת של צמצום העוני ותקומת דלי האמצעים; ממקום של הקמצנות הגדולה ביותר בתשלומי הקיום (אבטחת הכנסה, נכות, מזונות ביטוח לאומי), נהפוך למדינה הנדיבה ביותר, שתציע לצד זה מגוון של תכניות להכשרה, לחינוך ולחיבור לשוק התעסוקה העתידי; ממדינה של פערים אדירים בהשקעות חינוכיות בין ילדים ללא כיתות ומגמות לילדים שאינם יכולים להכיל את השפע, נייצר שוויון הזדמנויות רחב. מתרבות של עיוורון, עד כדי שנאה, למי שחיים בעוני ובמצוקה בקרבנו, נבנה דרך שמחבקת אותם ומזמינה אותם להיות חלק מהחברה ונותנת הזדמנות אמיתית להם ולילדיהם, לנו ולילדינו, לשנות את מצבם – ודאי בזמן שבו כשליש מהישראלים חיים בחוסר קיום מינימלי בכבוד. זו הדרך היחידה שבה האזרה התלמודית "היזהרו בבני עניים, שמהם תצא תורה", תהפוך לברכה נפלאה לכולנו.

דרך אחרת הייתה הדרך האמריקנית של 'כור ההיתוך' שדגלה במוטו "מתוך רבים - אחד". התקווה הייתה שמכל המהגרים ייווצר אמריקאי אחד, המחבר וגובר על כל הזהויות הבסיסיות. גם התקווה הזאת כשלה וארצות הברית היום מחולקת ומפוצלת על פי צירים אתנו-דמוגרפיים, וה"רבים" שלה חזקים יותר מה"אחד" המדומיין.

בשנות השבעים של המאה העשרים צמחה גישת הרב-התרבותיות, שאותה הרב זקס מדמה למלון דרכים. לכל אחד המקום שלו, והמרחב הציבורי המשותף קטן מאוד. מדובר במודל שוויוני יותר, עם זכויות וחובות, אבל כזה שמחליש את תחושת הביתיות. כולם אמורים להרגיש בבית, אך מתברר שאף אחד לא מרגיש כך. ישראל של ימינו סובלת, במידה רבה, ממחלה זו. כולם מתלוננים שהם מופלים לרעה ומדוכאים, כולל הקבוצה שנמצאת בשלטון שנים רבות הטוענת שוב ושוב: ה"אליטות" נגדנו. לדבריה, הפקידים, התקשורת, הפרקליטות, הם השולטים האמיתיים. אף אחד לא מרגיש באמת בבית.

הרב זקס מציע פתרון אחר, שמעמיד במרכז את העתיד המשותף: 'הבית שנבנה יחדיו'. אנחנו אכן שונים ומגוונים, ולכן נוכל לבנות יחד חברה שלא היינו יכולים להקים לו היינו נפרדים. במידה מוגבלת, זו הגישה שהקימה את מדינת ישראל ויצרה דבק בין האנשים לשנים רבות, לפחות לחלקנו.

בבנייה משותפת, אנחנו לא אורחים ולא שוהים בבית מלון, אלא אנחנו

אלה שמשתמשים בחומרי הגלם הקיימים, ובונים בעזרתם חברה משותפת לכולנו. מחקרים מראים שעשייה משותפת בונה חברה משותפת. תחשבו על זה: מה מחבר אתכם עם מי שסביבכם? עם בני משפחתכם? עם בנות ובני הזוג, חברים, קהילה? לרוב, אלו הן התקופות שבהם יצרתם יחד פרויקט משותף: בניתם בית, הבאתם ילדים לעולם, חוויתם הורות מקבילה, הקמתם עסק או קהילה, או הלכתם יחד בשביל חוצה ישראל. הרב זקס מציע שמה שעובד עבור יחידים וקבוצות קטנות, יכול לעבוד גם עבור חברה. מנהיגות צריכה לסמן דרך ולהביא את חומרי הגלם הרוחניים והפיזיים, שמהם תיבנה חברה עתידית כיצירה משותפת של הרוב הישראלי.

מהלך כזה יאפשר חיבור אמיתי של מי שנראים לנו בשנה האחרונה כ'בלתי מתחברים' זה לזה - חרדים וחילונים; בדואים ותושבי הנגב היהודים; סטרייטים ולהט"בים; בני קהילות יהודיות-ישראליות מכלל זרמי היהדות; נשים וגברים; אנשי פריפריות ומרכז כלכלי וגיאוגרפי.

אפשר להיות ציניים כלפי חזון 'חברת מופת' או לגחך על השאיפה ברוח הרב קוק ל'ממלכת כהנים וגוי קדוש'... אבל אפשר לבחור אחרת. אפשר להאמין שחברת מופת היא חברה הדוגלת בכבוד האדם באשר הוא. 'באין חזון יפרע עם' אומר ספר משלי - וביש חזון ישגשג עם. התפקיד שלנו הוא להשיב לחיים את הסיסמאות החבוטות ולהפיח בהן רוח חיים

ההתייחסות לגר, ליתום ולאלמנה היא המשימה הדתית המשמעותית ביותר לאורך הדורות, ועליה ניבחנו גם אנחנו. היכולת שלנו לגבות את המשפחות החיות בעוני בישראל של 2021 והיכולת שלנו למצוא דרכים לפיוס וכבוד לצלם האלוהים של הפלסטינים שבתוכנו וסביבנו, יקבעו במידה רבה האם הדורות הבאים שלנו יחיו כאן או שיש סכנת התפרקות אמיתית לחברה הישראלית

יש לנו משימה בתוך החברה הישראלית, ואתגר עצום גם כלפי מי שאינם אזרחים ישראלים ומדינת ישראל נטלה עליהם אחריות. השליטה הצבאית והכיבוש ביהודה ושומרון והמצור על רצועת עזה, הם עדות לכוח הצבאי והמדיני של מדינת ישראל, שהשקענו בו משאבים עצומים בשנות קיומנו. ועם הכוח, באה האחריות. במשך עשרות שנים האחריות הזאת עומדת בגרון - לא לבלוע ולא להקיא. ובינתיים גידולי פרא של טרור יהודי והטלת אימה יומיומיים, צומחים בשדותינו. לא צריך להיות בעל ראייה חד-ממדית של 'טובים' ו'רעים' כדי להבין שלא נוכל לומר "דינו לא שפכה את הדם הזה". לא בגלל האג ולא בגלל כמה "שמאלנים" שאמרו זאת, אלא כי באמת אכפת לנו מהקיום הערכי שלנו, שבלעדיו אנחנו עלה נידף ברוח ומשום שאנחנו בנות ובנים לתרבות עברית, שייסד מי שהתעקש על דרכו ואמונותיו, גם כשנשאר יחיד, זה שהיה 'פעיל זכויות האדם' הראשון, שהעז להתקוטט עם אלוהים על השמדת סדום ועמורה, ואשר הכריז "אל נא תהי מריבה ביני ובינך".

הרב מנחם פרומן ז"ל טען שהארץ לא שייכת לנו, אלא אנחנו כולנו, יהודים וערבים, שייכים לה. אני מזמין כל ישראלי להגיע איתנו לשטחים, להיפגש עם חקלאים פלסטינים, למסוק לצידם את זיתיהם ולנסות להבין באופן אמיתי ובלתי אמצעי מה מתרחש שם. איך הפכה אדמת הקודש לאדמת מריבה, וזאת מתוך הקשבה ובלתי כל קשר למודל הפוליטי הספציפי לפתרון.

יש מי שמעלה על נס את הכיבוש והרמיסה של העם שלצדנו;

הרב קובי וייס, חבר ארגון 'רבנים לזכויות אדם', מחדד את הקריאה ומהדהד את אמירתו של הרב יהושע השל באומרו שחיים בכבוד קשורים קשר הדוק לכבוד לצלם האלוהים. היהדות רואה את האדם כנזר הבריאה, ודורשת ממנו להידמות לאל. כל פגיעה בצלם האדם, פוגעת ברעיון זה ובאל עצמו. חיים בכבוד משמעותם דרישה שחיי האדם יהיו בהתאם לכבוד האל שבאדם. חיים של ניוול, חיי עוני ומחסור, חיים נטולי חופש ועצמאות - הם חיים שאין בהם כבוד והם חותרים תחת רצונו הבסיסי של האל בבריאת האדם. בשמו של 'הסבא מסלבודקה', אחד ממובילי תנועת המוסר הליטאית, נמסר "לו יצויר שייטלו מאדם את כל כבודו - ימות". הפגיעה בחיים בכבוד כמוה כרצח ממש וכשברת רעיון ההידמות לבורא.

דרך זו פותחת לנו פתח להתמודדות עם אתגר הריבונות היהודית, שהוטל לפתחנו כמעט אלפיים שנה אחרי שגלינו מאדמתנו. אפשר להיות ציניים כלפי חזון 'חברת מופת' או לגחך על השאיפה ברוח הרב קוק ל'ממלכת כהנים וגוי קדוש'. יש ההופכים שאיפות אלה למצע של אידיאולוגיה הדוגלת בעליונות יהודית, שרומסת את המיעוט הערבי וכל 'אחר' שנקלע לחברה הישראלית, והופכת אותנו לצודקים באופן כה מהותני ונחרץ, עד שכל מי שחושב אחרת נחשב לאויב ובוגד. אבל אפשר לבחור אחרת. אפשר להאמין שחברת מופת היא חברה הדוגלת בכבוד האדם באשר הוא. 'באין חזון יפרע עם' אומר ספר משלי - ובגיש חזון ישגשג עם. התפקיד שלנו הוא להשיב לחיים את הסימאיות החבוטות ולהפיח בהן רוח חיים.

יש לנו משימה בתוך החברה הישראלית, ואתגר עצום גם כלפי מי שאינם אזרחים ישראלים ומדינת ישראל נטלה עליהם אחריות... במשך עשרות שנים האחריות הזאת עומדת בגרון - לא לבלוע ולא להקיא. ובינתיים גידולי פרא של טרור יהודי והטלת אימה יומיומיים, צומחים בשדותינו. לא צריך להיות בעל ראייה חד-ממדית של 'טובים' ו'רעים' כדי להבין שלא נוכל לומר "ידינו לא שפכה את הדם הזה". לא בגלל האג ולא בגלל כמה "שמאלנים" שאמרו זאת, אלא כי באמת אכפת לנו מהקיום הערכי שלנו

ההתייחסות לגר, ליתום ולאלמנה היא המשימה הדתית המשמעותית ביותר לאורך הדורות, ועליה ניבחנו גם אנחנו. היכולת שלנו לגבות את המשפחות החיות בעוני בישראל של 2021 והיכולת שלנו למצוא דרכים לפיוס וכבוד לצלם האלוהים של הפלסטינים שבתוכנו וסביבנו, יקבעו במידה רבה האם הדורות הבאים שלנו יחיו כאן או שיש סכנת התפרקות אמיתית לחברה הישראלית.

ההשגחה העליונה באה לעזרתנו. בשנת תשפ"ב הבאה עלינו לטובה, נציין שנת שמיטה. אחרי ה'שמיטה' שנכפתה עלינו בתקופת הקורונה, שלוותה בחרדה והתמודדות עם מגיפה, אנחנו מצוויים כעת לשמוט באופן וולנטרי והלכתי - את החובות, את הבעלות על רכוש פרטי, את כל מה שמסמן אותנו ומשעבד אותנו: קריירה, שיווק עצמי, כיבודים וגינונים. זו הזדמנות מופלאה לבנות מהלך חדש ואחר.

החיבור בין הרוח הכלכלית של המקרא, השמה במרכז את עקרון "ומבשרך לא תתעלם" ודואגת לחלשים ביותר בחברה, לבין הרעיון המרגש של שביתה ושמיטה כל שבת וכל שנה שביעית, מסמן לנו את כיוון הפתרון הרצוי. לעתים, יש בהתחדשות וברענונות תיקון עומק הגדול יותר מכל "חשיבה מחוץ לקופסה", של רעיונות חדישים לגמרי.

סיכוי אמיתי לאהבה...

אבי דבוש, מנכ"ל רבנים לזכויות אדם, מייסד תנועת הפריפריות, גבאי בית הכנסת בקיבוץ ברור חיל ותושב שדרות

יש מי שלשיטתו הפוליטית הכיבוש הכרחי. בכל מקרה, חייב כל אדם לשאול את עצמו שלוש פעמים ביום, האם לאמירתו יש תוקף ולאן היא מובילה. האם היא באה מתחושת עליונות שהכוח מאפשר לנו? האם הוא חוטא בהנמכת הברואים בצלם, אלה שנולדו לעם הפלסטיני? האם יש להתגרות ב'גורל' ובהשגחה ששמו אותנו יחד כאן, בארץ הזו? האם הוא פועל מחיבור וזיקה רופפים למזרח התיכון, כהד לאוריינטליזם ולקולוניאליזם, כלפי האוכלוסיות המקומיות? האם הוא חש "אלוהים עובד אצלנו"?

אני מאמין שגישות כאלה מנתקות אותנו מהמזרח התיכון, מנכרות אותנו מהייעוד האמיתי שלנו וסוללות את הדרך לחורבן עמוק של התפיסה הציונית, שחרטה על מגילת העצמאות את חזונה:

אנו קוראים גם בתוך התקפת הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

עובדים בשביל המדינה

מה צריך לעשות כדי להפוך למדינה איתנה ומשגשגת?

אביאל הטב

האופן שבו רבים בשירות המדינה ראו את עצמם – חוסר בידע מקצועי ובכלים לביצוע תפקידים, מנגנוני בקרה ופיקוח לקויים, סטגנציה וחוסר הכשרה של הדרג הניהולי, ועוד. לא היה ספק שנדרשה רפורמה.

אבל איך מובילים רפורמה שתקיף שמונים אלף עובדי מדינה - מדן ועד אילת, בטווח גילי רחב, בשלל דתות ותפקידים - סניטרים בבתי חולים, משפטנים, נותני שירות בדלפק, מורים ומנכ"לים? לצורך כך הוחלט על הקמת מטה ליישום רפורמה לשיפור מנגנוני ניהול ההון האנושי. צוות המטה מיפה את האתגרים והחזקות והחל תהליך של ריפוי ובנייה. התהליכים ברובם היו טריוויאליים ונדרשים, כגון ניסוח קוד אתי עדכני שיהווה מצפן ערכי בהתמודדות עם אתגרי המאה העשרים ואחת; בניית מנגנון מקצועי של הערכת עובדים (הציון הממוצע עד אז בהערכות העובדים היה מעל 9...); בניית תהליכים לקציבת קדנציות; ויצירת רוטציות בקרב הסגל הבכיר.

אחד התוצרים של חשיבה אסטרטגית זו היה ההחלטה על הקמת 'המדרשה הלאומית למנהיגות ממשל וניהול' של שירות המדינה, שהייתה לי הזכות להיות בין מקימיה. עבודת המטה, שלאחר מכן אומצה במלואה בהחלטת ממשלה מס' 481, זיהתה כי יש לקחת אחריות מלאה, בלעדית וישירה על הכשרת המנהלים הבכירים בשירות המדינה - מנהלים המופקדים על אלפי עובדים, אשר אמונים על תקציבים של מאות מיליוני שקלים ועל תהליכים המשפיעים על חיי מיליוני אזרחים. לאורך השנים היו אמנם תכניות הכשרה בשיתוף עם גופים שונים, אך הן לא היו ממוקדות בהכרח בסגל הבכיר בשירות המדינה. כך שבהתאם לזאת, ההחלטה להקים מדרשה התבססה על ההבנה כי הדרך היעילה ביותר להשפיע על התנהלותם של שמונים אלף עובדי המדינה, היא לחזק את שכבת

המונח 'עובדי מדינה' מוכר לכולנו - אבל מי הם אותם עובדי המדינה ומה תפקידם? כיצד אפשר לשפר ולייעל את פעולתם ולהצמיח מהם שכבה מנהיגותית הרואה בתפקידה שליחות ציבורית? אביאל הטב, מנהל תוכנית העתודה והתוכנית לסגל הבכיר של המדרשה הלאומית למנהיגות ממשל וניהול של שירות המדינה, פותח צוהר לעולם זה.

את עובדי המדינה אנו מכירים בשמות שונים: 'פקידים', 'דרג מקצועי', 'משרתי ציבור', 'שומרי הסף'. אין עוד תחום שבו זוכה אותה קבוצת עובדים לשמות רבים כל כך, וכל שם מבטא כמובן תפיסות שונות באשר למהותו ולתפקידו של מה שנקרא 'שירות המדינה'.

בשיעורי האזרחות בבית הספר למדנו על עקרון הפרדת הרשויות בישראל - הרשות המחוקקת (הכנסת); הרשות השופטת; והרשות המבצעת (הממשלה). שירות המדינה מוגדר בקוד האתי שלו כך: "זרוע ביצוע של הממשלה לשירות הציבור, בפעולתו מסייע לממשלה ולשריה לקדם את מדיניותם ולמלא את תפקידיהם על פי דין, והכול תוך כיבוד החוק". במילים אחרות, שמונים אלף עובדי המדינה הפזורים במשרדי הממשלה, בבתי החולים הממשלתיים וביחידות הסמך, הם נאמני הציבור, המופקדים על קיומה של מדינת ישראל כמדינה משגשגת ואיתנה.

מילים אלו מבטאות את החזון והיעדים של שירות המדינה אולם המציאות מורכבת כמובן הרבה יותר. בעקבות המחאה החברתית של שנת 2013, בחנה ועדת טרכטנברג לעומק את טענות הציבור ובמסקנותיה הצביעה על חוסר שביעות רצון של הציבור מהשירותים שהוא מקבל מהממשלה. נתונים אלו שיקפו גם את

המדרשה הלאומית למנהיגות, ממשל ומדינה

מפעילה מגוון כלים ותכניות, ביניהן תכניות יסוד שנתיות לחיזוק המסוגלות להתמודדות עם אתגרי הניהול הבכיר בשגרה ובחירום; הכשרות לבכירים מעולמות תוכן מקצועיים זהים (סמנכ"לי משא"ן, מובילי תכנון ותקצוב, מנהלי מערכות מידע, תכנית למנהלים בכירים ברשות החברות, יועצי מנכ"ל); תכניות רוחביות לפיתוח אישי ומקצועי לקהילת הסגל הבכיר והעתודה; קפסולות למידה הכוללות העמקה בתוכני היסוד בהתאם לצורכי העמיתים והבוגרים; מפגשי קהילה - למידה והעשרה לקידום הרישות הארגוני וחיזוק שיתופי הפעולה; מנטורינג וליווי אישי; ופעילות לרשת הבוגרים של המדרשה הלאומית. בימים אלו מפתחת המדרשה מגוון כלים חדשים לחיזוק הממשקים ושיתופי הפעולה וחיזוק יכולות הניהול, שיותאמו לאתגרים הנוכחיים והעתידיים של מדינת ישראל.

עד היום למדו במסגרת תכניות היסוד והתכניות המקצועיות של המדרשה למעלה מ-550 מנהלים ומנהלות, ובתכניות הרוחב השונות לוקחים חלק מדי שנה למעלה מ-600 משתתפים. המדרשה הפכה למקור ידע ולמידה בממשלה בסוגיות ניהול ומנהיגות.

זכיתי להכיר מנהלים ומנהלות רבים, מקצועיים ומסורים, המשקיעים את מיטב כוחותיהם למען שירות מיטבי לאזרחי המדינה. רבים מהם בוחרים להמשיך ולעבוד בשירות המדינה למרות התקפות חוזרות ונשנות מצד גורמים שונים; חלקם שבים ומקבלים הצעות מהמגזר הפרטי ובוחרים לסרב להן, למרות הפיתוי בתנאים המשודרגים המוצעים להם, וזאת מתוך תחושת אחריות כנה לגורל המדינה.

יש עוד הרבה מה לשפר ולקדם בכלל המערכות אולם ככל שנפעל לחזק את האמון, את המקצועיות ואת שיתופי הפעולה בתוך שירות המדינה ובין הרשויות השונות מתוך ראייה ממלכתית, כך יזכו אזרחי המדינה לחיות במדינה איתנה ומשגשגת. אני מאמין בכל לבי שהדבר אפשרי אם נהיה כולנו מחויבים לכך.

אביאל הטב, נשוי ואב לארבעה, חבר קיבוץ מעלה גלבוע. עסק שנים רבות בחינוך פורמלי ובלתי פורמלי. כיום מנהל ומנחה תכניות בכירים במדרשה הלאומית למנהיגות ממשל וניהול. עוסק ביעוץ ארגוני ואישי.

הניהול, לפתח יכולות מנהיגות של הסגל הבכיר ושל עתודות הניהול בשירות המדינה, בשגרה ובעתות חירום, זאת מתוך תפיסה שניהול איכותי ישפיע וישפר את האיכות והיעילות של שירות המדינה כולו.

תנאי הכרחי ליעילות ולאיכות בניהול הוא היכולת להוביל שיתופי פעולה וממשקים אפקטיביים. ההיסטוריה האנושית, כמו גם המחקר האקדמי, מלמדים אותנו שהדרך היעילה ביותר להתמודדות עם אירועים מערכתיים מורכבים, היא בעבודה משותפת ומתואמת שבה כל אחד מביא את היתרון היחסי שלו ואת הייחודיות שלו. נמצא כי במדינות שבהן קיים מנעד רחב של שיתופי פעולה, המבוססים על רמת אמון גבוהה בין הגופים - הכלכלה משגשגת, הישגי התלמידים עולים, שביעות הרצון של האזרחים גוברת וההתמודדות עם אתגרים (כמו למשל נגיף הקורונה) מוצלחת יותר!

במהלך משבר הקורונה, המציאות בשטח הראתה כי קיים קושי לא מבוטל בחלק מהתהליכים הדורשים שיתופי פעולה מתמשכים בין משרדיים, בין-זרועיים ובין-מגזריים.

לאור האמור לעיל, בשנים האחרונות מתחזקת בשירות המדינה ההבנה שיש לפעול לחיזוק האמון והעבודה המשולבת, לפתח ולהקנות כלים לקידום.

היבט נוסף שמקדם נציב שירות המדינה, פרופ' דניאל הרשקוביץ, הינו הרחבת השוויון המגדרי והמגזרי בקרב עובדי שירות המדינה. מעבר לעובדה שכך ראוי במדינה דמוקרטית, שחרטה על דגלה את ערך השוויון ללא הבדל דת, גזע ומין - זהו צעד חשוב ובונה אמון המקנה תחושת שייכות של כלל האזרחים למדינה, וכן מקדם החלטות הנובעות מתוך רגישות והיכרות עם הצרכים והמאפיינים הפרטיקולריים של כל מגזר. בנוסף, מעצם היותו המעסיק הגדול במשק, שירות המדינה משמש מודל העסקה המשפיע על כלל המעסיקים. גם את האפשרות לעבוד מהבית עודד הנציב, עוד לפני הקורונה, במטרה לסייע לעובדים ולעובדות לאזן את המתח בין הבית לעבודה. בנוסף פועל הנציב לשיפור השירות, לצמצום הביורוקרטיה ולמתן גמישות ניהולית, באמצעות אצילת סמכויות ממטה הנציבות למשרדי הממשלה ולבתי החולים - תחת בקרה, הדרכה והנחיה.

ובחזרה לשאלת הפתיחה - מי הם עובדי המדינה?!

ובכן, אחרי מספר שנים בשירות המדינה ומפגש עם מאות מנהלים מנהלות אני יכול לומר שכל התשובות נכונות. מנהלים רבים אפשר לפתח ולהעצים על ידי הכשרות מותאמות וניהול מקצועי וענייני.

המציאות הקיימת איננה גורת גורל! בכל המערכות הללו ישנם גברים ונשים ערכיים, אמיצים ומקצועיים המחויבים לכלל אזרחי המדינה. אנשים שמובילים שיתופי פעולה מדהימים בכל מעגלי החיים בישראל.

לזכרו של מנחם דגני

גלגולה של הצעה

סמל המדינה גרסת בארות יצחק

פרסמה בקשה להגיש הצעות לסמל המדינה, והאזרחים שלחו את הצעותיהם.

בין המציעים היה מנחם דגני, חבר קיבוץ בארות יצחק, שישב וכתב לוועדה את הצעתו:

'מועצת המדינה הזמנית', הסמכות המחוקקת של מדינת ישראל מסיום המנדט הבריטי ועד להקמת הכנסת, הקימה חודשיים לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל את 'ועדת הסמל והדגל', שתפקידה היה לבחור דגל וסמל למדינה הצעירה. הוועדה

לכבוד ועדת הדגל והסמל של מדינת ישראל הקריה
א.נ.

ברצוני להמציא לכם בזה הצעה לסמל המדינה, וכאן אני רוצה לנמק את ההצעה הזו כדלקמן: הצעתי מבוססת על הרעיון של נצחיות עמנו ועובדת קיומנו היום אחרי שנות אלפים של רדיפות ושחיתות לכל צורותיהן, באותה המסגרת הלאומית ועל אותה טריטוריה, בניגוד לעמים קדומים אחרים שהיו גם הם באותה התקופה ושכעת אין זכר מהם. ראייה בולטת היא שעמנו נצחי וקיים לעולמי-עד, ולכן יש לפי דעתי להבליט את הרעיון הזה בסמל המדינה. סמל נצחי זה הוא בלי ספק הדוקומנט ההיסטורי שעם ישראל קידש בדמו בכל הדורות ולמענו הלך באש ובמים. זהו הסמל שתמציתו מבוטאת בשני לוחות הברית ושהוא עד היום משמש נר ויסוד בחוקות של משפחות העמים במילים ברורות: שני אריות עומדים על שתיים מחזיקים את שני לוחות הברית שעליהם מסומנות האותיות א'-י'. ומתחתם הסיסמא שגם היא מבטאת נצחיות עמנו 'נצח ישראל לא ישקר' (שמואל א' ט"ו, 29). אין אני

מביא לפניכם את הציור משום שאיני מחונן בחוש הציור בצורה כזאת שתוכל לשמש דוגמא חיה... מניח אני שיימצאו מערערים בין חברי הוועדה לסמל מסוג זה שהוא כביכול "דתי", אבל בטוחני שעל ידי ניתוח יסודי של מהות הסמל הזה ועיון מעמיק בלי משפט קדום, אפשר לראות את הדבר ראייה אחרת, ואף אם פרט זה או אחר של תוכן הלוחות ייראה כלא מציאותי בתקופתנו, בכל זאת, בהתחשב שסמל לא צריך לשקף תקופה מסוימת של העם אלא המהותי בעם במשך כל הדורות, יוכל הסמל הזה בשלמותו בלי ציון על פרטי הפרטים – שאגב גם בכל אחד מהם אפשר לראות משהו נעלה המסמל את האוניברסאליות הצרופה – לשמש סמל המדינה המאחד סביבו את עם ישראל בכל הדורות. קשה, ואין ברצוני להיכנס להסברים בכתב על העניין הזה. אבל אם הסברים יחסרו, אז מוכן אני להופיע אישית לשם זה.

בכל הכבוד, מ. דגני

ה חשון תש"ט

לאחר כמה שנים, כשבתו של מנחם ז"ל, נילי, התחתנה ועברה לחיות בקיבוץ טירת צבי, היא החליטה להביא בפני חבר הקיבוץ, הצייר נפתלי וורטהיים ז"ל, את תיאור ההצעה על מנת שיתרגם את ההצעה לציור ואכן כך היה.

✪ כתבה: נילי שור, בתו

מנחם הי"ד לא הספיק כנראה לשלוח את הבקשה. הוא נפל בעת שירותו במשלט במגדל צדק, במסגרת חטיבת אלכסנדרוני, בדיוק חודש לאחר כתיבת המכתב. המכתב נמצא בין חפציו והובא לידיעת מזכיר הקיבוץ דאז, שלמה לוי, וזה החליט לשלוח את ההצעה לוועדה תוך שהוא מגולל בקצרה את סיפור הרקע.

לא עבר זמן רב ולמזכירות הקיבוץ הגיעה מעטפה עם תשובה מנציג הוועדה. במכתב עליו חתום מ. ורנר, נכתב בין השאר "מכתב זה יובא לפני חברי ועדת הסמל וסבורני שימצאו בו עניין רב, בכבוד רב".

שבת אחים גם יחד – האומנם?

מתחושת הביחד למציאות של פערים

שושנה קאסוטו-עברון

שני ילדי מעברה שגרו באוהלים.

ברבות השנים קמה המדינה והפלגנות הפכה למפלגות רשמיות - נעלם ה'ביחד'. העלייה מאירופה ומארצות ערב גברה, והתרבו המעברות. כתלמידים, התבקשנו לעזור במעברות לנערים ונערות. הבנים שהלכו למעברה הסמוכה לירושלים בשעות אחר הצהריים, המליצו לבנות לא להגיע לשם בגלל פערי הסגנון והתרבות של העולים מצפון אפריקה. כבר אז חשתי את הפירוד הבלתי נעים הזה.

התחלנו להסתובב בירושלים וכשהגענו לשכונות גאולה ומאה שערים, התושבים שם אמרו עלינו לא פעם - "אלה לא יהודים". זאת הייתה בושה וחרפה לאומרים; לא יכולנו לצפות אז שזה יהיה רק הקדימון לקיצוניות החרדית המתחוללת שם היום. במשך השנים גם העולים מארצות ערב הופלו לרעה ולקח זמן רב עד שזה החל להתאזן, הרבה בזכותו של מנחם בגין.

מאז שהגעתי לסעד הייתי מנותקת מהמתרחש בירושלים, ובמיוחד בשכונות החרדיות. היום, בימי הקורונה, נחשף המצב הלא-פשוט מול החרדים, שממש מתעלמים מחוקי המדינה ומהערבות ההדדית הנדרשת בין כלל אזרחיה. ובמיוחד הם מתעלמים ממצוות פיקוח נפש הדוחה את התורה כולה. מעניין איך יסבירו בעתיד ההיסטוריונים והחוקרים למיניהם את התופעה המוזרה.

כשקוראים בספרי הנביאים מה הם מצייעים לעם בשעת משבר, ומה יקרה אם המלצותיהם לא יתקבלו, קשה שלא להשליך על תקופתנו ולחוש דאגה...

בתקווה שנצא מחוזקים ומאוחדים.

שושנה קאסוטו-עברון, חברת קיבוץ סעד, אם לשישה. בנה הבכור נתן ז"ל נפל במבצע ליטאני.

הגעתי לארץ ישראל, לפלשתינה, מאירופה אחרי השואה. זה היה טרם קום המדינה. כובדנו בנמל חיפה בתפוזים וחלב חם ו... גם בדי.טי שריססו עלינו כדי שלא נפיץ חרקים וטפילים מארצות המלחמה. לאחר מכן הועברנו לבידוד, אז קראו לזה 'קרנטינה', במחנה עתלית. כמה ימים לאחר מכן, בערב ליל הסדר תש"ה, כבר נסעתי לירושלים, לביתם של סבי וסבתי, הפרופ' משה-דוד ושמחה קאסוטו. הייתי צריכה ללמוד את שפת המקום - עברית, וגם ללכת לבית ספר. סבי חיפש לי ולאחי בית ספר של 'המזרחי', אבל כולם השיבו את פניו ריקם "לא מקבלים תלמידים חדשים אחרי פסח". בסוף נמצא עבורנו בית ספר של 'אגודת ישראל' שקיבל אותנו מיד. הכניסו אותי ואת אחי יחד לאותה הכיתה, כיתה ב', למרות שמבחינת הגיל יכולתי להיות בכיתה ד'. שם התחלתי לחוש את היחס האוהב של חבריי לכיתה ושל המורים, ובעיקר של המחנך. לאחר חוויית האפליה והרדיפה באירופה, והסכנה המתמדת לשלומנו כיהודים, שמחתי לראות שבארץ ישראל אין אפליות, כולם שווים וטובים.

לאחר שהתחלתי להבין קצת את השפה שאלו אותי מה שמות אבי ואמי ומהי העדה שלנו. את שמות הוריי ידעתי לומר, אבל לא הבנתי מה זה 'עדה'... בבית שאלתי את סבא והוא אמר לי לומר 'ספרדית' ואף הוסיף ואמר לי ולאחי, "צפו להפתעות בגלל העדה". אחרי שנה או שנתיים התחילו לקרוא לאחי בחצר "פרנק, פרנק", זאת למרות שהיה בלונדיני ובעל עיני תכלת. לו זה הפריע, לי לא. המשכתי ליהנות מהחברה המלוכדת שהיינו. בהמשך, כשהחליטו בבית הספר בו למדתי על הפרדת הכיתות המעורבות ל'בנים' ו'בנות', עברנו לבית ספר של 'המזרחי'.

בזמן המצור על ירושלים לא היו לימודים בבתי הספר ואנחנו היינו סגורים בבתי מחשש לביטחוננו. בבניין שלנו התגוררה משפחה שהיו להם בן ובת גדולים. הבת הגדולה הזמינה לביתה את כל ילדי הסביבה ולימדה אותנו. שמה היה לאה פרנקל והיא הייתה לתלמידתה המוכשרת של נחמה ליבוביץ. באותה תקופה, משפחות רבות תמכו במשפחות אחרות שהיו זקוקות לעזרה. משפחת פרנקל לדוגמה, אירחה בביתה במהלך החורף הקשה

"תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי"

(קהלת רבה)

שיח יהודי-סביבתי

גיל לבנון

מבחינה מדעית, הטבע הוא אוסף של חוקים וקשרים נטולי כל משמעות רוחנית. השליטה בטבע נותנת לאדם ביטחון, ויוצרת תחושה מדומה של עליונות ולגיטימציה להשתמש בטבע לצורך קידמה ותועלת אישית. השליטה מנתקת את ממד החוויה והמשמעות שהאדם יכול לחוות מהמפגש עם הטבע. לצד ההבנה שהמדע הוא כלי חשוב ביותר, המאפשר לנו להבין את הסובב אותנו ולחדד את המודעות הסביבתית שלנו, הפיתוח המדעי חייב לבוא ביחד עם אחריות סביבתית. האדם המודרני, המושפע מאוד מהמדע, חי לרוב במנותק מערכי טבע, נוף וסביבה ומוצא עצמו רחוק מן הטבע עד כדי כך שלעתים הוא אף מפתח ניכור כלפיו.

אחת הסוגיות המטרידות ביותר כיום היא סוגיית יחס האדם לטבע. האדם המודרני חי בריחוק מן הטבע ואינו סופג את חוויית המפגש הבלתי אמצעי של השחייה בו, עד כדי כך שנראה לעתים שהעולם מחולק לשתי מערכות נפרדות: האדם והטבע. האדם "נסגר" יותר ויותר בתוך מרכזים אורבניים-מהונדסים, ובמקביל, "כולא" את הטבע בתוך גלריות, מעבדות, ספרי לימוד ומסכים אלקטרוניים. הטבע נותר ממשי רק מחוץ לסביבת החיים של האדם, וכדי לחוות אותו נדרש האדם "לצאת" אליו. חלוקה זו היא חלוקה מדומה שכן האדם הוא חלק מהטבע.

צורת חשיבה זו תורמת הרבה למדע. האדם שואף לפצח את כל סודותיו של הטבע בעזרת כוח החשיבה הרציונלית ולשלוט בו.

האדם שואף לפצח את כל סודותיו של הטבע בעזרת כוח החשיבה הרציונלית ולשלוט בו. מבחינה מדעית, הטבע הוא אוסף של חוקים וקשרים נטולי כל משמעות רוחנית. השליטה בטבע נותנת לאדם ביטחון, ויוצרת תחושה מדומה של עליונות ולגיטימציה להשתמש בטבע לצורך קידמה ותועלת אישית. השליטה מנתקת את ממד החוויה והמשמעות שהאדם יכול לחוות מהמפגש עם הטבע

כי האדם באשר הוא אדם, צריך להיות תמיד בתוך הטבע, כי הטבע הוא לאדם המרגיש והמכיר ממש מה שהמים הם לדג. כי לא רק להשתקפות בבואתו של הטבע בתוך נפשו זקוק הוא מאוד. זקוק הוא לספירה של הטבע, ללחיצתו המקפת והמאחדת, שהטבע, שההוויה האינסופית לוחצת על כל נקודה מנקודות גופו ונפשו ומכריחה אותו לחיות, להיות אדם ולהיות פרט בפני עצמו.¹

גורדון משווה את היחס בין הטבע לאדם ליחסי התלות בין המים לדג. האדם לא שלם כאשר הוא מתקיים במנותק מהטבע, הוא זקוק לו כדי להתחבר להוויה האינסופית של העולם. ככל שאדם מפתח יחסי גומלין עמוקים יותר עם הטבע כך הוא נעשה יותר “אדם”. ההבנה שאנחנו חלק ממערכת אקולוגית אחת, גורמת לנו להבין שפגיעה במערכת הביולוגית והבוטנית היא גם פגיעה במערכת האנושית – במישור הפיזי אך גם במישור ההומני – בהיותו בני אדם. כאשר אדם פוגע בסביבה הוא גם פוגע בצלם הא-לוהים שבו, בייעודו ובתכליתו כאדם. גורדון מוסיף:

כל מה שהאדם מתפתח יותר, כל מה שהרגשתו והכרתו מוסיפות להתעמק ולהתרחב ואוצר ידיעותיו להתעשר, יותר הוא זקוק להתדבקות בלתי אמצעית בתוך הטבע, ליניקה בלתי אמצעית מתוך ההוויה העולמית.²

ככל שחוויות ההתבוננות שלנו בטבע מתעצמת, כך הרגשתנו את עצמנו, את נפלאות העולם ואת הא-לוהות מתחדדות. ההבנה הזאת נותנת מענה לדבר שהמדע לא יודע לתת – היא נותנת נפח רוחני לחוויית המפגש שלנו עם הטבע.

גורדון לא המציא את הרעיונות שלו “יש מאין”. הוא היה חלק מתרבות יהודית ארץ-ישראלית ארוכה, הכוללת מדרשים, פרשנים והוגים שעסקו בטבע והושפעו ממנו. כבר בתנ”ך אנו מוצאים שלל דימויים מעולם הטבע, והתייחסות רחבה כלפיו. הנביאים משתמשים רבות בעולם הטבע כדי להעביר מסרים לקהל שומעיהם ולתאר את נבואותיהם. שפתו של הנביא ירמיהו למשל, בולטת בעושר הדימויים מהטבע וניכר שהוא היה בעל היכרות נרחבת עם הסביבה הטבעית שבה חי. כדי להבין את החוויה של הנביא, עלינו לפגוש ולחוות את מה שהוא פגש. הבנת דימויו דרך חוויה והיכרות יחד עם לימוד מהכתב, עשויה להביא אותנו להבנה שלמה יותר של דרך התעצבותו של ירמיהו

הניכור כלפי הטבע גורם לנו להגביר את טביעת הרגל האקולוגית שלנו: זיהומי קרקע, אוויר ומים, צריכת יתר, משבר הפסולת, ניצול יתר של משאבים, הרס בתי גידול ושינויי אקלים – אלה הם רק חלק מתוצאותיו של אורח החיים המודרני, שבשנים האחרונות אנו מתחילים לחוות. הבנת ההשלכות מובילה למודעות סביבתית הולכת וגוברת ולהתגבשות של “אתיקה סביבתית”. ולמרות ההבנה שלא ניתן להתעלם עוד מהמשבר הסביבתי שנוצר, עדיין, המרחק בין ההבנה להפנמה גדול מאוד. המודעות הסביבתית בחברה המערבית איננה מספיקה לצמצום טביעת הרגל האקולוגית שלה, ונראה שעדיין לא נוצר שינוי בקנה מידה רחב. כדי לשנות עלינו לאמץ פתרונות ולשנות הרגלים באורחות החיים, בפיתוח בר-קיימא, ביצירת יחסים בריאים בין כלכלה, חברה וסביבה, בגיבוש מדיניות ירוקה ועוד. כדי לשנות אורחות חיים, וכדי להגביר את המודעות לכל אלה, דרושה הסברה, ודרוש חינוך לאחריות סביבתית, לאכפתיות, ולחיבור אל הטבע.

האם יש ביכולתה של המחשבה היהודית להחזיר אותנו אל הטבע?

מודעות סביבתית אינה רק נושא טכני, המבקש להקנות ידע וליישם פתרונות, אלא היא נושא אתי, רוחני ונפשי, המבקש ליצור חיבור בלתי אמצעי בין האדם לטבע. אם נדע לקשור בין זהות יהודית לאתיקה סביבתית, תוכל המחשבה היהודית-דתית לתרום תרומה משמעותית לסביבה על ידי פיתוח אתיקה סביבתית-יהודית שתוביל ליצירת אחריות סביבתית. אם נדע לקחת את האתיקה החברתית היהודית ולתרגם אותה לאתיקה סביבתית, נוכל “לשבור” באמצעותה את הניכור של האדם המודרני לטבע. שבירת הניכור תוביל למודעות סביבתית, אשר תוביל ללקיחת אחריות כלפי הסביבה.

ישנם שלושה תחומים שבהם יכולה המחשבה היהודית לתרום ליצירת אתיקה סביבתית: חוויה והיכרות, אורח חיים ופילוסופיה.

לחוש את הטבע

אחת הדמויות הבולטות ביותר בהגות היהודית והציונית, אשר עסקה ביחס האדם לטבע, היא אהרן דוד גורדון. גורדון נולד באמצע המאה התשע-עשרה ברוסיה ועלה לארץ בשנת 1904, בגיל 48. הוא היה חקלאי, מורה, הוגה ופעיל בתנועה הציונית. בספרו ‘האדם והטבע’ הוא כותב:

1 א”ד גורדון, **האדם והטבע**, בעריכת יובל גובני ורון מרגולין, ירושלים 2020, עמ’ 44.

2 שם, עמ’ 45.

בתור אדם ובתור נביא. למשל בפרק יז:

בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה' וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ. וְהָיָה כַּעַץ שְׂתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׁרָשָׁיו וְלֹא יִרָא (יִרְאָה) כִּי יָבֵא חֶם וְהָיָה עֲלֵהוּ רַעַן. וּבִשְׁנַת בְּצֻרְתָּ לֹא יִדְאָג, וְלֹא יִמְיֵשׂ מַעֲשָׂוֹת פְּרִי (ירמיהו יז, ה-ח)

הנביא מתפעל מרעננותו וחיוניותו של "עץ שתול על מים" ומשווה אותו לאיש אשר יבטח בה'.

גם בפסוק ו' ניכרת ההיכרות של ירמיהו עם הטבע שמסביבו והרושם שהטבע השאיר בנפשו: "וְהָיָה כַּעַץ בְּעֶרְבָה וְלֹא יִרְאָה כִּי יָבֵא טוֹב וְשָׁכַן חֲרָרִים בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מְלַחָה וְלֹא תִשָּׁב". גם כאן, ירמיהו לא היה בוחר להשתמש בתיאורי נוף אלה אם הם לא היו חלק מהווייתו הרוחנית ואם הם לא היו מובנים לקהל שומעיו. מכאן ניתן לומר שהסביבה הטבעית הייתה נוכחת בחייהם של אנשי תקופתו של ירמיהו. מעבר לשימוש הפיזי והקיומי, הסביבה היוותה לירמיהו מקור השראה וחוויה רוחנית. זו רק דוגמה אחת משלל הדימויים במקרא לחוויית האדם בטבע והיכרותו עמו. אם נשכיל להבין את התנ"ך גם דרך חוויית ההימצאות בטבע, נבין טוב יותר את החוויות המעצבות של הנביאים ושל החברה התנ"כית.

גורדון קורא לנו להעמיק את מערכת היחסים שלנו עם הטבע, לשוב אל האדמה לא רק במובן הפיזי, אלא גם בנקודת החיבור העמוקה בינינו. נקודת החיבור מתבטאת ביכולת האנושית להרגיש את ממד הרוח של הטבע ואף את הא-לוהי, ולהביא לידי ביטוי את צלם הא-לוהים שבו. זהו חיבור לחוויה עצמית, פנימית ורוחנית שגורמת לנו להיות "אדם" במובן הנשגב של מונח זה.

אורח חיים בר-קיימא

אורח החיים היהודי נקבע על ידי ההלכה, שנועדה לתת מסגרת לתכלית המצוות - עבודת האל. הפתרון לבעיות הסביבתיות עובר גם כן דרך אימוץ "הלכה" - אורח חיים בר-קיימא שתכליתו מיגור נזקי האדם על הסביבה.

היהדות נוצרה בחברה חקלאית והיא עשירה במצוות סביבתיות כמו: לקט, פאה ושכחה, שמיטה, שילוח הקן, בל תשחית ועוד. אם נדע לתת משמעות סביבתית לאותן מצוות כחלק מהחיים שלנו, כיהודים בארץ ישראל, נוכל לתרום תרומה חינוכית לאימוץ אורח חיים בר-קיימא קהילתי ואישי. אנחנו לא צריכים להמציא הלכה שתתאים לסביבה, אלא רק לתת משמעות לזו הקיימת.

אחד העקרונות המרכזיים באורח החיים היהודי הוא העיקרון של ריסון ואיפוק. האדם מצווה להבדיל בין מה שראוי להשתמש בו לצורכו, לבין תאוות ומותרות. זאת מתוך תפיסה שהאדם אינו "אדון הכול" אלא הוא כפוף למשהו גדול ממנו. עיקרון זה מחדד את ההבנה שהאדם איננו מרכז היקום אלא חלק ממערכת של קשרים המקיימים זה את זה. תיאור יפה לכך נמצא בספר דברים:

כִּי תִצּוֹר אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עֲלֶיךָ לְתַפְשֶׂהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה לְנַדַּח עָלָיו גְּרוֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבֹא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר. רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעֶה כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֵתוֹ תִשְׁחִית וְכָרַת וּבְנִית מִצּוֹר עַל הָעֵיר אֲשֶׁר הוּא עֲשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה (דברים כ, יט).

המסר העולה מן הפסוק הוא שיש להימנע ככל האפשר מפגיעה בטבע, גם אם עולה צורך לפגיעה בו. האדם מצווה שלא להשחית עצים היכולים לשמש כמאכל. "כי האדם עץ השדה" הוא דימוי הממחיש את החיבור העמוק בין האדם לסביבה, ואת ההבנה שאנו קשורים יחד במערכת אחת. האדם הוא פרט אחד בתוך מערכת זו. הפסוק גם ממחיש את הידע של אנשי התנ"ך לעומת עמים ותרבויות שונות שחיו בארץ ישראל, בהיכרות עם שימושיהם השונים של צמחים - למרפא, למאכל ולקיום. הכרת תכונותיהם של צמחים ושימוש בהם עשויה להביא לשינוי ביחס שלנו לצומח, לשינוי בהרגלי הצריכה שלנו ולתרומה לבריאות שלנו.

בדומה להלכה, אורח חיים בר-קיימא עובר דרך העיקרון של הסתפקות במה שדרוש לנו בלבד, ובהבנה שאנו חלק ממערכת מחזורית גדולה, הדורשת איזון. הלכות רבות מתקשרות להרגלים סביבתיים, למשל: זריקת שאריות מזון לקומפוסט ולא לפח מתקשרת לרעיון של 'בל תשחית'; שינוי הרגלי צריכה מתקשר לשבת; והפחתת זיהומי אוויר ורעש נקשרת להלכות של נזקי שכנות (בייחוד אם נתייחס גם לעולם החי מסביבנו כ"שכנים"). כדי לדעת איך להתנהל בצורה מקיימת עלינו להכיר את הטבע בצורה עמוקה. כדי לצמצם את טביעת הרגל האקולוגית שלנו אנו נדרשים לבצע שינויים באורחות חיינו.

שינויים אלו עשויים להשפיע לטובה. כשם שיש לנו מחויבות כלפי הקהילה בה אנו חיים, כך יש לנו מחויבות כלפי הסביבה בה אנו חיים. ניתן ליישם עקרונות אלו גם ברמת המחויבות של המדינה לסביבה ובקידום חקיקה ירוקה. זה יכול לקרות אם נדע לתת משמעות סביבתית למצוות, ומשמעות יהודית-דתית לשמירה על הטבע.

שאלת הבעלות על האדמה ותפקידו של האדם

התפיסה המערבית הקפיטליסטית גורסת שאת משאבי הטבע יש לרתום לצרכיו של האדם. הם 'רכוש' של המין האנושי והוא רשאי להשתמש בהם להתפתחות הטכנולוגית ולהאצת הכלכלה. לפי תפיסה זו, אין בסיס מוסרי להגבלת כוחו של האדם. תוצאותיה של תפיסה זו הן ניצול-יתר של משאבים ונזק סביבתי חמור. היהדות מציעה מודל אחר:

וַיִּקַּח ה' אֶל-אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ (בראשית, ב, טו).

על פסוק זה כתב הרב יהונתן זקס ז"ל:

צמד המילים "לעובדה ולשמירה" הוא אולי ההגדרה

האחריות לנזקים שיקרו בשל רשלנותנו בשמירה על הטבע היא שלנו. הטבע הוא רכוש שהופקד בידינו, כדי שנשכיל לדאוג ולשמור עליו. אם ננצל את הטבע באופן בלתי מחושב, נוביל לנזק ולהרס ולא יהיה מי שיתקן אחרינו. עלינו מוטלת האחריות לדאוג להמשכו התקני של העולם

בנושאי סביבה, וניתן לקיים דיון ארוך בנושא. לצערי, בשיח היהודי נעדרת כיום התייחסות לנושא הסביבתי ויש לרתום אותו לשמירה על הסביבה. זהותנו כיהודים החיים בארץ ישראל קוראת לנו להתייחס אל הטבע בכבוד, להכיר אותו ולדעת כיצד עלינו להשתמש בו. הבנה כוללנית של תפיסת העולם היהודית, מובילה להבנה רוחנית-הוליסטית כלפי מארג הבריאה ומקומו של האדם בתוכה. בכוחה של היהדות לשנות את יחסנו לטבע מיחס אדנותי, ליחס הדדי ומכבד. עלינו לזכור שאנחנו דיירים זמניים כאן, ושעלינו להשאיר את העולם במצב ראוי לקיומם של הדורות הבאים. קידום השיח הסביבתי מתוך ההקשר היהודי יכול לתרום ליצירת דרך חיים הרמונית עם העולם. עלינו לשוב אל הטבע במובן הרוחני והמקיף ביותר:

אנו שבים אל הטבע, אבל לא בתור עבדים ולא בתור אדונים, אף לא בתור תיירים וחוקרים, המסתכלים מרום ידענותם במה למעלה ומה למטה, כי אם בתור שותפים אקטיביים ובתור אחים נאמנים: אנחנו באים להשתתף עם הטבע בחיים וביצירה. יותר נכון, אנחנו באים להתאחד עם הטבע בייחוד שלם, בבחינת: האדם והטבע - חד הוא.⁴

4 א"ד גורדון, 'חשבוננו עם עצמנו', בתוך: האומה והעבודה, ירושלים תשי"ז, עמ' 373.

הקולעת ביותר לאחריותו של האדם כלפי הטבע לפי תפיסתה של התורה. אנחנו איננו הבעלים של הטבע 'לה' הארץ ומלוואה' אנחנו רק נאמניו - בשמו של א-לוהים שיצר אותו ושהוא בעליו, ולמען דורות העתיד.³

על פי התפיסה היהודית, האנושות איננה הבעלים של הטבע. הטבע הוא קניין של א-לוהים והאדם רק מופקד על שמירתו. תפקיד זה מבחין בין האדם לשאר הברואים. בידו של האדם מופקדת האחריות לפיתוח העולם, תוך שמירה על המאזן הקיים בו. הציווי הדתי אוסר על האדם להשחית את העולם, לשנות אותו ללא הכר ולנצל בצורה הרסנית את משאביו של הטבע. עיקרון זה מצוי גם בקהלת רבה ט:

בשעה שברא הקב"ה את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך.

האחריות לנזקים שיקרו בשל רשלנותנו בשמירה על הטבע היא שלנו. הטבע הוא רכוש שהופקד בידינו, כדי שנשכיל לדאוג ולשמור עליו. אם ננצל את הטבע באופן בלתי מחושב, נוביל לנזק ולהרס ולא יהיה מי שיתקן אחרינו. עלינו מוטלת האחריות לדאוג להמשכו התקני של העולם.

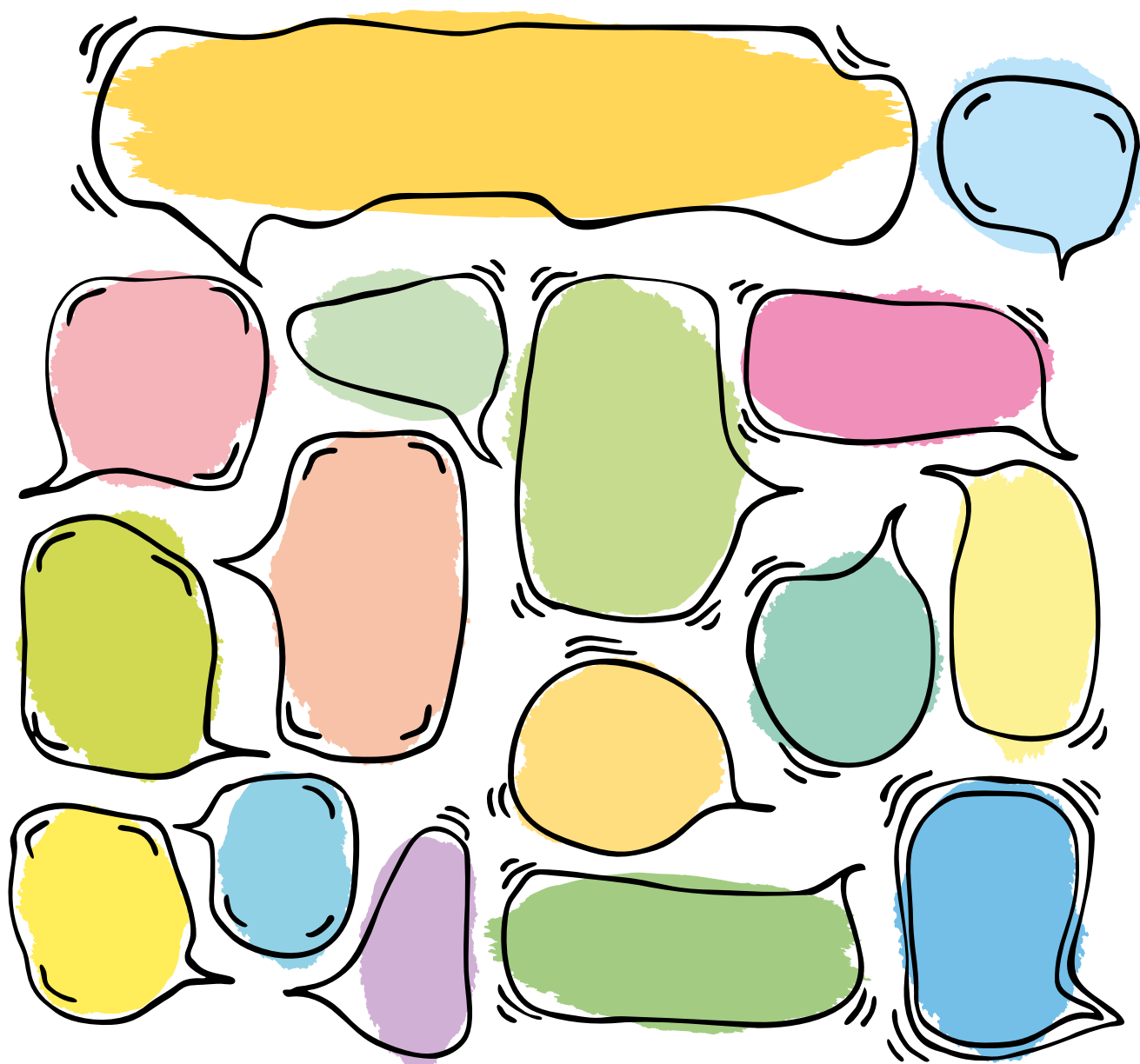
סיכום: הצורך בקידום שיח יהודי-סביבתי

הדוגמאות במאמר זה הן רק חלק קטן מהמקורות היהודיים

3 יונתן זקס, לכבוד השני: כיצד נוכל למנוע את התנגשות התרבויות? (תרגום: צור ארליך), ירושלים 2008, עמ' 142.

גיל לבנון, בן 27, נשוי לאור קרביץ-לבנון. גר בזיכרון יעקב. מנהל אזור תנינים (חדרה-טבעון) בחוגי סיירות של ק"ל ע"ש אורי מימון וסטודנט לתואר ראשון במזרח תיכון ומחשבת ישראל באוניברסיטת בר אילן. משתתף בתכנית 'מחשבה יהודית חברתית'.

קול הצעירים

כי כדאי להקשיב להם

נוער בעשייה בקיבוצי התנועה

הצצה קטנה לעשייה גדולה ומרגשת

ראש צורים / שי רבינוביץ

'סיירת רו' עוסקת בחלוקת סלי מזון מדי שבוע ל-120 משפחות באזור גוש עציון והסביבה. הסיירת הוקמה בינואר 2016 על ידי בני ובנות הנוער של קיבוץ ראש צורים, אשר הביעו את רצונם להוביל פרויקט חברתי שיתרום לקהילה ולחברה מחוץ לקיבוץ.

שדה אליהו / אבישי בירמן

'אור הדר' הוא מיזם שהוקם על ידי נוער קיבוץ שדה אליהו לזכרה של הדר בוכריס, בת שירות בקיבוץ שנרצחה על ידי מחבל בצומת גוש עציון בשנת 2015. במסגרת המיזם יוצאים בני ובנות הנוער ליומיים של התנדבות בחופשת החנוכה, לחיזוק אוכלוסיות מוחלשות. במהלך ההתנדבות הם משפצים ומסייעים במה שנדרש ואף מקיימים הפנינג לשמח את המשתתפים.

מירב / הדס רייך ועדי שגיא

'כוח צביקה' הוקם מיד לאחר נפילתו של סרן צביקה קפלן ז"ל, תושב קיבוץ מירב, במבצע צוק איתן. הרב איתן צוקר, יחד עם חבריו של צביקה ומשפחתו, חשו שההנצחה המתאימה ביותר תהיה דרך עשיית חסד, אהבת הארץ ואהבת האדם, אשר אפיינו את צביקה בחייו. במסגרת זו יוצאים בני ובנות הנוער מדי יום חמישי לפעילויות שיש בהן עשייה התנדבותית: בישול מזון לגמ"ח בבית שאן, ביקורי חיילים, הקמת מצפים, סיוע לשומר החדש ועוד. 'כוח צביקה' פועל בקביעות מאז צוק איתן ועד היום, בהובלת הנוער.

קבוצת יבנה / מיכל טליסלברג

'יד יששכר' היא עמותה שהוקמה כמסגרת התנדבותית עבור נוער פנימיית קבוצת יבנה, ובמסגרתה הם אורזים ירקות למשפחות נזקקות. בתחילה פעלה העמותה רק במהלך שנת הלימודים, אך כיום הפעילות התרחבה גם לחודשי הקיץ שבהם הפנימיה סגורה, וזאת הודות להתגייסותם של בני ובנות הנוער בקיבוץ.

סעד / אחינעם שלומי

'חסד אמיתי' הוא גמ"ח לחלוקת מזון ליישובי מועצת שדות נגב. הגמ"ח הוקם לפני עשרים שנה על ידי שני בני משק, ידידיה לנדאו ורננה גינזברג, אז בני שבע-עשרה, לזכר חברם אמיתי יקותיאל, שנרצח בפיגוע לפני 19 שנה (אוגוסט 2002). הגמ"ח פועל באחריות מלאה של בני הנוער מסעד. מדי שבוע הם יוצאים בשעות המאוחרות של הלילה וחוזרים לפנות בוקר, כדי שהחלוקה תתבצע בסתר וכך לא יאלצו לבייש את המקבלים.

לביא / אביטל אלידין

'גל של שמחה' הוא פרויקט שהקימו בני כיתתו של גל לוי לזכרו, לאחר שנפטר באופן פתאומי בגיל צעיר. במסגרת הפרויקט מתגייסים מדי שנה בני הנוער של קיבוץ לביא ליומיים של התנדבות בחג החנוכה לתחומי התנדבות מגוונים, הנקבעים על פי הצורך - סיוע לחקלאים, עבודה במועדוני קשישים ועוד משימות.

שדמות מחולה / ארז כפיר

'סלי מזון' הוא פרויקט לקידום עשייה חינוכית ערכית שהקימו רחל וארז כפיר, מדריכי הנוער היוצאים בשדמות מחולה, וכעת ממשיכה אותו הדס לוי, רכזת הנוער הנכנסת. במסגרת הפרויקט מחלקים בני הנוער, בכל ראש חודש, סלי מזון למשפחות נזקקות באזור הבקעה.

נערי הגבעות

על חלוצים ושליחות בימינו

רני כהן

כדי ליצור ולבנות, צריך שמישהו יקום.

צריך איזה משוגע שיחליט לעזוב את המוכר והנוח, שיעז להתמודד עם הפחד, לעבור את החסמים. להתמודד עם השאלות שלו מול עצמו ושל הסביבה שבדקת: "אתה בטוח?"

ולקום. ללכת.

"לך לך מארצך" - זה הסיפור שלנו שמוכר לכל ילד בגן: הקב"ה ציווה ואברהם אבינו הצדיק קם והלך. נשמע פשוט.

אבל מה איתנו? אנחנו שנוח לנו במקומנו, בקיבוץ היפה שלנו עם האנשים המוכרים שאומרים שלום בשביל ומחייכים.

האם את, אתה, אנחנו - מוכנים לקום ולצאת לשליחות?

אם מישהו היה מבקש מאתנו, אם הצו הפנימי שלנו היה זועק וקורא לנו ללכת - האם היינו קמים והולכים? או שהיינו עונים במבוכה קלה: "אה...לא עכשיו. יש בטח מישהו אחר שיעשה, נכון?" ומוסיפים: "אבל אם ממש צריך תגיד, כן?" בתקווה ש... לא יהיה צריך.

זה לא שלא אכפת לנו, אנחנו אוהבים את המדינה, הראשונים לצאת לפיקוד בצבא. אבל כשזה מגיע לשינוי טוטלי בחיינו, זה כבר סיפור אחר.

לפני מספר חודשים נהרג אהוביה סנדק ז"ל. נער בן שש-עשרה, תושב בת עין במקור, ממקימי גבעת 'מעוז אסתר'. "נער גבעות" בכינוי עממי. אהוביה נהרג במהלך מרדף משטרתי, כתוצאה מההתנגשות רכב המשטרה ברכב שבו היה עם חבריו.

נכון לרגע כתיבת שורות אלו, המשטרה לא פתחה בחקירה לבירור מקרה ההרג. השוטרים לא הושעו מתפקידם, והאצבעות המאשימות מופנות כמעט בלבד כלפי הנערים.

עד אותו מקרה, מעולם לא הקדשתי יותר מדי מחשבה לנערי הגבעות. ראיתי בהם, במקרה הטוב, פלג קיצוני ומנותק מהמציאות. ובדרך כלל הגבתי להם באדישות.

המקרה של אהוביה עורר אותי לחשיבה. מה אותם נערים עשו שהגיע להם מרדף כזה?

ואם נצא מהמקרה הספציפי שגבה קורבן דמים - נערי הגבעות נרדפים על ידי המשטרה כבר שנים. מתייחסים אליהם בזלזול, בחוסר סבלנות שמתפרץ באכזריות.

ולמה בעצם? נערי הגבעות, כשמים, מקימים גבעות, יישובים חדשים על אדמת ארץ ישראל.

החוק במדינה דורש אישור לכל הקמת התיישבות חדשה, לכאורה הכול בסדר. אך הבעיה היא שהחוק הזה חד צדדי. כשיהודי מקים יישוב באופן לא חוקי הוא מפונה, ואילו על אוכלוסיות אחרות החוק פוסח.

"במקום שבו תחרוש המחרשה היהודית את התלם האחרון שם יעבור גבולנו" - אמר יוסף טרומפלדור.

החלוצים שהקימו באישון ליל, במסירות ובאומץ, נקודות יישוב רבות תחת אפם של הבריטים, עשו זאת למען מטרה גדולה יותר - הקמת מדינה יהודית.

כיום המדינה כבר שלנו ב"ה, ואנחנו לא תחת שלטון זר, אבל בשטח, הנגב והשומרון מתמלאים בהתיישבות לא יהודית. בכבישים מסוכן לנסוע מחשש ליידוי אבנים ובקבוקי תבערה.

בעולם אידיאלי, אותן גבעות שמוקמות באופן לא חוקי על ידי הנערים, היו מוקמות באופן חוקי על ידי המדינה. אבל המצב אינו כזה, והעובדות נקבעות בין הגבעות - האם השטח יישאר בבעלות יהודית או חלילה יינטש.

ועד שהמצב השתנה, המעט שנוכל לעשות הוא חשבון נפש, שינוי בגישה. הבנה שמדובר בנערים אמיצים אוהבי ארץ ישראל, הרואים עצמם ממשיכי החלוצים, שמוכנים להקריב מעצמם - מהנחות שלהם, מהזמן, מההתגברות הרגילה של נערים - למען ההתיישבות בארץ ישראל.

החלוצים שהקימו באישון ליל, במסירות

ובאומץ, נקודות יישוב רבות תחת אפם

של הבריטים, עשו זאת למען מטרה

גדולה יותר - הקמת מדינה יהודית.

רני כהן, בת 18 ממשוואת יצחק, לומדת במדרשת לינדנבאום בלוד.

זכור לי במיוחד מקרה של אישה מבוגרת שנפלה במדרגות. פינינו אותה לבית החולים וכל הדרך הרגענו אותה, דיברנו איתה וניסינו כמה שיותר להקל על הכאבים שלה. כשהגענו לבית החולים היא כל כך הודתה לנו, והרגשתי שבשביל הרגעים האלו אני מתנדבת במד"א!

מטרתנו היא להציל חיים ולשמור על בריאות חיי אזרחי מדינת ישראל. במהלך ההתנדבות אנו נתקלים גם באנשים שלא דוברים את השפה העברית. המפגש עם דוברי שפות שונות מאפשר לי ללמוד מילים חדשות במגוון שפות ולהכיר תרבויות שונות.

מתנדבי הנוער, ואני ביניהם, מצטרפים לאמבולנס ומסייעים פיזית לחובשים, בין אם זה בהגשת ציוד טיפולי במהלך הנסיעה, ובין אם זה בלקיחת מדדים למטופל. יש חשיבות לנוכחותנו גם בפן הנפשי - אנו יושבים לצד המטופל ודואגים לרומם את מצב רוחו ולהרגיע אותו במהלך הנסיעה.

בסוף כל משמרת אני חוזרת הביתה עם סיפוק אדיר. התמורה הגדולה שלנו, בני הנוער שמגיעים בהתנדבות, היא הסיפוק האדיר ותחושת השליחות.

כשפרצה מגפת הקורונה, בני הנוער לא הורשו לעלות למשמרות שטח במשך חצי שנה. למזלי, בדיוק כאשר סיימתי את הקורס, אושר לנוער לחזור למשמרות.

בני ובנות הנוער המתנדבים, מנסים בתקופה זו לעזור כמה שיותר גם דרך הטלפון. במוקד החדש של מד"א שנפתח עם פרוץ המגפה, אנו עונים על כל שאלה בנושא הקורונה, ולוקחים דגימות לבדיקת קורונה.

הפעילות במגן דוד אדום היא פעילות מעצימה וממלאת, ואני שמחה שגם אנחנו, הנוער, יכולים לתת מענה ראשוני בהצלת חיים ולתרום מעצמנו לקהילה.

החלום: הצלת חיים

התגשמותו: להתנדב
במד"א ולקבל בתמורה
סיפוק אדיר

הודיה תורגמן

טיפול באנשים והצלת חיים היו תמיד חלק מהחלום שלי. כשהגעתי לגיל ארבע-עשרה החלטתי להצטרף לקורס מגישי עזרה ראשונה במד"א טירת הכרמל ולאחר שסיימתי אותו בהצלחה הצטרפתי לצוות המתנדבים.

כחלק מהתנדבותי במד"א אני נחשפת לאירועים שונים. התפקיד שלי ושל צוות האמבולנס הוא לסייע רפואית ככל שניתן לכל אדם, ללא הבדל דת, גזע, או מין, עד ההגעה לבית החולים. במסגרת הקורס הוכשרתי כמגישת עזרה ראשונה באמבולנסים, וכיום אני מרגישה זכות להיות חלק ממד"א, זכות לקחת חלק משמעותי בהצלת חיים.

אני מרגישה סיפוק אדיר מן הידיעה שאני יכולה לתרום לכלל אזרחי המדינה. מדי יום אנו, אנשי הרפואה הדחופה, נתקלים בסוגים שונים של מקרים, חלקם קשים יותר וחלקם פחות, החל מלידה ועד החייאה. אנו שם בשביל האזרחים ומשתדלים לתת להם את הטיפול האולטימטיבי.

**כחלק מהתנדבותי במד"א אני נחשפת
לאירועים שונים. התפקיד שלי ושל צוות
האמבולנס הוא לסייע רפואית ככל שניתן
לכל אדם, ללא הבדל דת, גזע, או מין, עד
ההגעה לבית החולים**

הודיה תורגמן, בת 15 וחצי מקיבוץ ניר עציון, מתנדבת במד"א כבר 5 חודשים

מברור לביור

תובנות בעקבות שנת שירות בארצות הברית

אביי סינגר

בעיניי צריך לתת את אותו היחס גם למדינת ישראל. צריך להתייחס אליה לא כאל עוד מדינה שבמקרה חיים בה המון יהודים ושבמקרה מדברים בה עברית. יש לנו תפקיד שאנחנו צריכים לבחור ולקחת על עצמנו בתור מדינה. כאזרח, אני לא רוצה להסתפק בכך שבאדר יש אוזני המן בסופר; אני רוצה שהמדינה שלי תשאף להיות מדינה לא כשאר המדינות. ולכן, בכל פעם שיש אסון טבע ואני שומע שמשלחות ישראליות טסות כדי לסייע, או שצה"ל נותן מענה רפואי לפצועים שמגיעים מסוריה, אני גאה במדינה שלי; וכשאני שומע שמדינת ישראל מספקת נשק לממשלות רצחניות כבר במשך שנים, או כשאני רואה שעדיין קיימת אפליה כלפי אוכלוסיות שונות בחברה – אני מזועזע. אפשר לומר שדברים כאלו הם בלתי נמנעים במדינה, אבל אם כך, בשביל מה אנחנו פה? במה אנחנו ייחודיים כמדינה יהודית?

הפריבילגיה שלנו לחיות במדינה יהודית באה גם עם אחריות – אם בארצות הברית יהודים צריכים ליזום פעולות כדי לשמור על זהותם היהודית הפרטית, אנחנו צריכים לנקוט בצורה יוזמה פעולות שמחזקות זהותם היהודית של מדינת ישראל: אולי אני צריך להפגין כשאני רואה עוולה בחברה; אולי אני צריך להיכנס לתפקיד חינוכי, או לתפקיד פוליטי.

וזה מביא אותי לתובנה השנייה. בארצות הברית שמעתי לא מעט ביקורת על מדינת ישראל ממבט חיצוני. אנשים בקהילה ניגשו אליי ושאלו אותי שאלות קשות, שהעלו בי תהיות לגבי הנרטיב שעליו חונכתי כאן. מצאתי את עצמי מגונן על ישראל, אבל גם שאלתי את עצמי, למה זאת הפעם הראשונה שאני שומע ביקורת ישירה מאדם שיושב מולי על המדינה שבה גדלתי.

למדתי שאנחנו צריכים לאפשר לעצמנו להיות ביקורתיים כלפי עצמנו. החינוך שקיבלתי בבית הספר היה מלא בערכים חשובים ברמה הבינ-אישית – ערכות הדדיות, אחריות ומחויבות, אך הציגו בפנינו בעיקר את פניה היפות והחזקות של המדינה ללא דיון במורכבות של הדברים. בעיניי חינוך כזה אינו משרת את המטרה ואת התפקיד שיש לנו כאזרחים במדינה יהודית. אם אנחנו לא נבקש את עצמנו בתוך המרחב שבו יש לנו אפשרות להשפיע, אנחנו לא נשתפר. והביקורת תישאר מבחוץ ולא תעזור לנו להתקדם.

כדי להיות ראויים לתואר 'מדינה יהודית' כמדינה מוסרית, אנחנו צריכים לדעת לבטא גם ביקורת פנימית. להיות מוכנים לראות את המקומות שבהם יש צורך להשתפר, וכאזרחים פרטיים עלינו תמיד להזכיר לעצמנו מה זה אומר להיות יהודים, ומה זה אומר להיות במדינה יהודית.

במהלך שנת שירות בארצות הברית, גרתי אצל כמה משפחות. אחד הדברים שמשכו את תשומת לבי היה האופן שבו היהדות השתלבה בדינמיקה המשפחתית והביתית שלהן – משפחה אחת שמה דגש על החגים, נתנה לילדים שמות יהודיים בנוסף לשמות האמריקאים, אמנם הם לא שמרו שבת אבל הקפידו על הדלקת נרות והבדלה; משפחה אחרת הייתה מעורבת מאוד בחיי הקהילה היהודית, הגיעה כל שבת לבית הכנסת והילדים היו מעורבים בתנועת הנוער היהודית. אותה משפחה הכניסה מדי יום שיש את השבת בשעה שש וחצי, כי יום העבודה של האב הסתיים רק בשעה שש.

עברנו, הישראלים, החלטות כמו ללכת מדי שבת לבית הכנסת או לחגוג חגים, נראות כמובנות מאליהן. אנחנו לא צריכים כמעט לשלם מחירים עבור הזהות היהודית שלנו – היא עוטפת אותנו ביום יום.

עבור היהודים החיים בחו"ל, אלו הן החלטות שדורשות הקרבה רבה ותמיכה. כדי לשמר את זהותם היהודית, הם צריכים לעשות השתדלות, להיות פעילים ולקבל החלטות שיש בצדן גם מחירים: ילדים ומבוגרים מפסידים ימי לימודים ועבודה כדי לחגוג שבתות וחגים היהודיים. ילד יהודי שאינו הולך לבית ספר יהודי או לפחות ל'סאנדיי סקול', ואינו משתתף במחנה קיץ יהודי – סיכויי לפתח זהות יהודית קטנים מאוד. זה דבר שאנחנו בארץ כלל לא צריכים לחשוב עליו. אווירת ערב שבת משותפת לרוב מי שגר במדינת ישראל, דתיים וחילונים, וכך גם המצות בפסח, והדלקת נרות בחנוכה. אנחנו לא צריכים להסביר למה באביב, אנחנו לא אוכלים לחם במשך שבוע. בשביל זה אנחנו כאן לא? בשביל זה הקמנו מדינה יהודית.

אבל זה לא מספיק. לחיות במקום שבו אורח החיים היהודי הוא מובן מאליה זו זכות מיוחדת ואסור לנו להפוך את היהדות שלנו לפסיבית ומובנת מאליה.

בתקופת השליחות שלי למדתי לא רק מה זה להיות יהודי-אמריקאי אלא גם הבנתי איזה יהודי-ישראלי אני רוצה להיות, בשני מישורים לפחות:

אני רוצה ללמוד מהאמריקאים את ההתמדה וההקרבה היומיומית שלהם למען היהדות. היהדות בעיניי היא דרך, לא התכלית. היא כלי שמכוון אותנו לחיות בתודעה מוסרית גבוהה. אני לומד תורה לא כי צריך ללמוד תורה אלא כדי לשאוב מהסיפורים והדיונים שנערכו לפני מאות ואלפי שנים, ערכים שאני יכול ליישם בחיי. אני לומד כדי לקחת חלק במהלך ההיסטורי המתמשך של חקירה מתמדת של מוסר, של חיפוש אחר מקומו ותפקידו של האדם בחברה. מבחינתי זו המשמעות של להיות יהודי.

אביי סינגר, גר במעלה גלבע. עשה שנת שירות בסיאטל, מטעם הסוכנות היהודית. לומד שנה ב' במכינה בחנתון

לסוגיות מגוונות העולות משגרת החיים שלנו כאן, בישראל. מרגש לקרוא את המאמרים ולהיחשף לעולם התוכן המעסיק את הנוער המיוחד שלנו, ולחוות את נקודת מבטם על הישראליות ועל מקומנו בתוכה.

במשך עבודתי כרכזת נוער התחזקה בי האמונה כי מטרתן של פעילויות הנוער היא לא רק ליצור מכנה משותף בין הנוער שלנו, אלא גם לאפשר חיבור לקהילה הישראלית, חיבור אמיתי, לא מתנשא ולא פטרוני. החיים בקהילות קטנות השותפות לאותם ערכים, יכולים להישאר סביב הקהילה עצמה וסביב עשייתה הפנימית החשובה, אך, בעיניי, מטרה חשובה לא פחות היא להיות מחוברים גם לקהילה הישראלית המורכבת מכל אותן קבוצות ייחודיות. להיות חלק, לחפש את המשותף ולהתרכז בו, מתוך מתן כבוד אמיתי לשוני (ואולי אפילו גם ללמוד מהשונה ומהאחר). הנפת הדגל הזה על ידי התנועה היא טבעית, שורשית וראויה, ולתפיסתי, לנוער יש תפקיד משמעותי בעשייה הזאת, משלב השיח הפנימי-ערכי ועד שלב הביצוע.

אני מאחלת לכם, נוער אהוב,

ליהנות מהטוב שמרעיפה עליכם הסביבה, להכיר בו ולהוקיר אותו,

להשכיל לקחת את הטוב הזה עבור מטרות ישראליות ראויות, ולדעת גם לחזור הביתה - להעניק בחזרה ולטעון את עצמכם מחדש.

אני רוצה לנצל את ההזדמנות, כדי להודות לכל השותפים מהקיבוצים השונים על שיתוף הפעולה, לתנועה על האמון, ולנוער היקר מאוד ללבי, על העשייה ועל חווית הלימוד המשותף.

מדורים

35

מזווית אחרת

36

טור אישי

41

על המדף

43

לזכרם

אור קרביץ-לבנטן

בסיום תפקידי כרכזת הנוער של התנועה, אני רוצה לשתף בכמה מהמחשבות ומהתחושות שלי, באמצעות דברים שכתב הרב סולובייצ'יק (1903-1993), מראשי תנועת המזרחי וממנהיגיה הרחנניים של יהדות ארצות הברית:

היחידים השייכים לקהילה משלימים אלו את אלו. בכל אדם יש משהו מיוחד במינו, נדיר, שאינו ידוע לאחרים; לכל יחיד יש משהו מיוחד לומר. צבע מיוחד להוסיף לקשת הצבעים הקהילתית. לפיכך, כאשר מצטרף האדם הבודד לקהילה, הוא מוסיף מימד חדש למודעות הקהילה. הוא תורם משהו, ששום אדם אחר לא יכול היה לתרום. הוא מעשיר את הקהילה. אין לו תחליף, היהדות מאז ומתמיד ראתה את היחיד כאילו הוא עולם קטן... בשל אותה מיוחדות, מתכנסים בני האדם היחידים ביחד, משלימים אלו את אלו ומשיגים אחדות.

(הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, היחיד והקהילה)

הרב סולובייצ'יק מתאר באופן ציורי ויפהפה את היחס האופטימלי בין היחיד לקהילה, ומדגיש את החשיבות במתן מקום ייחודי לכל אדם במארג הקהילתי. אני מרגישה כי פעילויות הנוער משקפות באופן נפלא את מערכת היחסים הזאת בין היחיד לכלל, בין הפרטי למשותף, בין הבודד לקהילה. הן מקבצות את הנוער יחד, ומדגישות את המכנה המשותף מחד גיסא, ואת האפשרות לכל נער ונערה להביא את הקול הייחודי שלהם לשיח המשותף, מאידך גיסא.

תחושת השייכות של הנוער שלנו זה לזה ולתנועה באה לידי ביטוי גם בגיליון עמודים הנוכחי. לכתבתו התגייסו חבר'ה משכבות שונות ומקיבוצים שונים, כדי להביע את דעתם בקשר

על עצמאות ופיקניק

וכך היה קורה הדבר: האוטובוס עם המצטרפים לטיול של המשק היה יוצא בתרועת צידניות ואל תשכחו את הבשר למנגל. הנוסעים בטנדרים וברכב לחבר היו מנופפים בעוברם על פנינו וזוהרים לשער.

בקיבוץ נשארו נשים בחודש תשיעי או אחרי לידה, והשקט ירד על המחנה.

לתוך התמהיל הזה נכנס מרכיב נוסף כאתגר לקדושת היום: שני ההורים של ילדינו לא מסתדרים עם מצוות עשה של "על האש", כך שהתקבצנו לנו במעלה הגבעה עם התפריט המקובל של חמוצים, חמוס ותירס מקופסה, לצד נקניקיות טבעול ושניצל ברוקולי חרוכי מחבת, זכר לפחמים. פרשנו שמית פיקה וערכנו פיקניק חף מסטייק, מנפנופים ומעשן.

בעודנו שרועים על הארץ הטובה, עצלנות מתוקה פושטת באברינו, נשמעה לפתע בבהירות שירת השחרור, לחש הרוח בתוך הברושים, ההס שהוטל על חצר ביתנו, כאילו היינו לבד בעולם שדבר לא חסר בו.

נשמנו עמוק לריאותינו את הזכות להיות כאן, את החסד שהורעף עלינו, את הפלא של ילדינו הגדלים, את הברכה והמשמעות.

ומישהו שאל: אמא, נכון נורא יפה פה אצלנו?

מה יכול להיות יותר מהותי בהפגמת תחושת הישראליות וההזדהות עם התקומה מאשר יום העצמאות? מה יכול לעמוד יותר במרכז החזון החינוכי של הורה חדור תודעת שליחות, כאמצעי להנחלת ערכי הליבה של המדינה שלנו?

ובכל זאת, חרף כל תחושת האחריות ההורית למטען הערכי הזה, מצאנו את עצמנו במשך השנים, בהתקרב ה' באייר, עוברים על התסריט הבא, כשחקנים ותיקים ששיננו את שורותיהם בבקיאות מקצועית:

תראו, נכון, דיברנו על זה שנצטרף לטיול / פיקניק / טיפוס / בילוי / ביקור ברמה / בגליל / בדרום / במעיין / בנחל, אבל:

אבא צריך לשמור על האפרוחים / לעשות תורנות בלול.

למה? כי הם הגיעו אתמול וחייבים להשגיח עליהם / כי מישהו צריך להיות כאן כדי לדאוג להודים.

למה דווקא הוא? כי ככה יצא / כי אין מישהו אחר שיכול.

מה נעשה במקום? נעשה לנו פיקניק ביחד, ממש עוד מעט - אחרי שאבא יגמור את הסיבוב. הוא פשוט מתעכב כי יש איזו תקלה. נכון, אמרתי את זה לפני שעתיים.

הו, גיליוטינה

ישב לו קוץ

יהונתן שרמן

כל 250 מדינות העולם בתת ביצוע בחיסוני הקורונה. כולן מלבד אחת.

רש רב יוסף: מאי דכתיב "אודף ה' כי אִנְפַתְּ בִי יֵשֵׁב אֶפֶף וְתִנְחַמְנִי" (ישעיהו יב, א); במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן, התחיל מחרף ומגדף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבח. לכך נאמר "ישב אֶפֶף וְתִנְחַמְנִי". והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב "עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת (גדולות) לְבָדוּ וְכָרוּף שֵׁם כְּבֹדוֹ לְעוֹלָם" (תהלים עב, יח-יט)? – אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו (בבלי, נידה לא, ע"א).

רש"י: 'הוא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו'.

אפילוג

הבדל טרגי ישנו, בשל התוצאה הקטסטרופלית והממיתה, בין מי שאינו מכיר בנסו לבין סרבן חיסון; בגמרא הנס נסתר ומתגלה בדיעבד, כשבעת קרות הפלא רק א-לוהים מכיר באופיו הנסי, מה שמצדיק סלחנות כלפי מכירו למפרע. אלא שסרבן החיסונים מתכחש לנס גלוי ומתבדל בהימנעותו מהלל והודאה למי שעלינו לשבח. זה אבסורד שלמרבה הזוועה הקב"ה נחשד-כביכול שחסדו עלינו הוא 'קוץ'. הגמרא מלמדת שמי שטחו עיניו מִקְרָאוֹת גאולה, אף נסתרת, הריהו 'מחרף ומגדף', ואי הכרת הנס כמוה כניאוף כלפי שמיא. כגיליוטינה חלודה העורפת בסיכונה לא רק את המקלל הנמנע מחיסון, אלא את כל הנחשפים אליו.

אך מתבקש הוא שהפרק בישעיהו שאותו דרש רב יוסף, עוסק בישראל כאור לגויים: "הֲיֵהָ אֵל יִשְׁעֵתִי אֲבַטֵּחַ וְלֹא אֶפְחֵד כִּי עֲזַי וְזַמְרַת יְהוָה ה' וְיֵהִי לִי לִישׁוּעָה [...] וְאֶמְרָתָם בְּיֹם הַהוּא הוֹדוּ לֵה' קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְעַמִּים עֲלִילַתְיוֹ הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ; וְזָמְרוּ ה' כִּי גֵאוֹת עֲשֵׂה מוֹדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ; צַהֲלֵי וְרַנֵּי יוֹשְׁבֵי צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (ישעיהו יב).

יהונתן שרמן, חבר בארות יצחק, נשוי ואב לארבעה, בוגר ישיבת ההסדר במעלות ושירות צבאי בחטיבת הנח"ל. עורך דין, סגור פלילי ובעל משרד עצמאי

אוגנדה, אוזבקיסטן, אוסטרליה, אוסטרליה, אוקראינה, אורוגוואי, אזרבייג'ן, איחוד האמירויות הערביות (הכולל את דובאי, אבו-דאבי, שארג'ה, עג'מאן, ראס אל-ח'ימה, פוג'יריה, אום אל-קיוין), איטליה, איי בהאמה, איי מרשל, איי שלמה, אינדונזיה, איסלנד, אירן, אירלנד, אל-סלוודור, אלבניה, אלג'יריה, אנגולה, אנדורה, אנטיגואה וברבודה, אסוואטיני (סוויילנד), אסטוניה, אפגניסטן, אקוודור, ארגנטינה, אריתריאה, ארמניה, ארצות הברית (50 מדינות), אתיופיה, בהוטן, בוטסואנה, בולגריה, בוליביה, בוסניה והרצגובינה, בורונדי, בורקינה פאסו, בחריין, בלארוס, בלגיה, בליז, בנגלדש, בנין, ברבדוס, ברוניי, ברזיל, בריטניה (אנגליה, סקוטלנד, וויילס), גאורגיה, גאנה, גבון, גואטמלה, גיאנה, ג'יבוטי, גינאה, גינאה ביסאו, גינאה המשוונית, גמביה, ג'מייקה, גרמניה, גרנדה, דומיניקה, דנמרק, דרום אפריקה, דרום סודן, האיטי, האיים המלדיביים, הודו, הוותיקן, הולנד, הונגריה, הונדורס, הפיליפינים, הרפובליקה הדומיניקנית, הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו, הרפובליקה המרכז-אפריקאית, הרפובליקה של קונגו, וייטנאם, ונאטו, ונצואלה, זימבבואה, זמביה, חוף השנהב, טייוואן, טג'יקיסטן, טובאלו, טוגו, טונגה, טורקיה, טורקמניסטן, טנזניה, טרינידד וטובגו, יוון, יפן, ירדן, כווית, כף ורדה, לאוס, לבנון, לוב, לוקסמבורג, לטביה, ליבריה, ליטא, ליכטנשטיין, לוסטו, מאוריטניה, מאוריציוס, מאלזיה, מדגסקר, מוזמביק, מולדובה, מונגוליה, מונטנגרו, מונקו, מזרח טימור, מיאנמר, מיקרונזיה, מלאווי, מלזיה, מלטה, מצרים, מקדוניה הצפונית, מקסיקו, מרוקו, נאורו, נורווגיה, ניגריה, ניו זילנד, ניז'ר, ניקרגואה, נמיביה, נפאל, סאו טומה ופרינסיפה, סודאן, סומליה, סוריה, סורינאם, סיירה לאון, סיישל, סין, סינגפור, סלובניה, סלובקיה, סמואה, סן מרינו, סנגל, סנט וינסנט והגרנדינים, סנט לוסיה, סנט קיטס ונוויס, ספרד, סרביה, סרי לנקה, עומאן, עיראק, ערב הסעודית, פולין, פורטוגל, פיג'י, פינלנד, פלאו, פנמה, פפואה ניו-גינאה, פקיסטן, פרגוואי, פרו, צ'אד, צ'ילה, צ'כיה, צרפת, קובה, קולומביה, קומורו, קוסובו, קוסטה ריקה, קוריאה הדרומית, קוריאה הצפונית, קזחסטן, קטאר, קירגיסטן, קיריבטי, קמבודיה, קמרון, קנדה, קניה, קפריסין, קרואטיה, רואנדה, רומניה, רוסיה, שוודיה, שווייץ, תאילנד, תוניסיה, תימן.

החיים כמציאות

תרבות בבנייה

אייתי וגשל

איזונים. את מה שייחשב יסודות התרבות שלנו בעוד מאה או מאתיים שנה קצת קשה לראות עכשיו.

כחיוזק וראיה אני יכול להביא את ניפוץ התדמית של הישראלי המצוי שהייתה לי בראש – חוסר נימוס. כבר מהיום הראשון בעבודה כשליח, שמתי לב שאין אחד או אחת שלא אמרו את המילים שכולנו למדנו בגן, סליחה ותודה, ותמיד בחום ובאכפתיות.

בין אופטימיסט שנוטה לשכנוע עצמי לבין הפסימיסט שלוקה בעיוורון, אני בוחר באפשרות הראשונה. שינויים בתרבות, כמו בשפה, רק מוכיחים שהיא עדיין חיה ורלוונטית. אנו זוכים יום יום להשתתף במפעל הזה ולהוסיף לו מעט משלנו.

אדם ממוצע במדינה בעלת תרבות שורשית וותיקה לא שותף לחוויה כזאת.

זכינו.

אתם לא תאמינו מה אני רואה בחדרי מדרגות בעיר שבה אני עוסק בחלוקת חבילות. מעבר לדברים הרגילים כמו אופניים, כיסאות ילדים לרכב, רהיטים שיצאו מהמחזור ועגלות סופר (כי חדר המדרגות הוא סוג של מחסן), הדבר החדש שאני נתקל בו הוא טרקטורונים. זה לא ייחודי רק לעיר או רק לטרקטורונים; שוק הרכבים המוטוריים והחשמליים פורח ונראה שאין בית שאין בו לפחות אופניים חשמליים.

כמי שגדל על טהרת הטיול הרגלי, ברוב הימים התופעה הזאת מרגיזה אותי. נראה שכבר "אין לנו כוח" ללכת ברגל או סתם לרכוב על אופניים רגילים. האם זה הכיוון שאנחנו הולכים אליו? מקום שבו השבילים יהיו מסוכנים למטיילים? מקום שבו מזהים שנכנסת שבת לפי רעשי המנועים המתחממים לקראת יציאה לנסיעה בשדות (לפעמים ממש על השדות)?

זה מצטרף לדברים אחרים, רגועים יותר. קחו לדוגמה מדינה ממוצעת באירופה. בחג הלאומי שלהם כולם מתלבשים בבגד המסורתי שעובר מדור לדור כבר מאות שנים. ומה הלבוש המסורתי שלנו? גופיית סבא ופיג'מת דלתא?

בקיצור, התרבות שלנו חסרה.

אבל כשאני נרגע וחושב על זה בראייה רחבה יותר, אני מבין שהתרבות שלנו לא חסרה, אלא היא תרבות בבנייה. הרי לא יכול להיות לנו בגד מסורתי אם חזרנו לכאן מקצווי תבל רק לפני קצת יותר משבעים שנה.

כשאני מתעצבן מהדרך שבה אנחנו עומדים בתור, מתבאס מהעדפות המוזיקה, חרד מתרבות הנהיגה ועוד ועוד, אני מזכיר לעצמי שאנחנו עוד בדרך. אנחנו עוד עובדים על זה ועוד יבואו

אייתי וגשל, בן 43, חבר עין צורים, נשוי למרב, ואב לשלושה. בוגר החוג לצילום במכללת הדסה וקורס כתיבה של הגר ינאי. עובד כשליח

טור סיפור

ישראל שלי - בבואת מילואים

אבי כנעני

מה יש? קיבוץ גלויות. מכל צורות ההתיישבות, מכל התפוצות והעדות ומכל קצות הקשת של האופי האנושי. מארג מגוון וצבעוני של טיפוסים, שדרישות התפקיד מכתיבות להם להיות תלויים זה בזה כדי לא להיות תלויים זה ליד זה.

ומגיע יום הכיפורים. ומאחורי הגב של הדוס היחיד מתארגנת קבוצת תמיכה שמחליטה שדתיים לא ישמרו ולא יפטרו ביום הקדוש. והיוזמה באה מחבריו לאוהל של אותו דוס, שבחלקם נחשפים לראשונה בחייהם לתפילין וטלית (!) ולקיומה של דת שאינה מתבדלת ומתבצרת בישיבות שחורות, אינה שומטת חובות ודווקא מתחלקת בזכויותיה עם הציבור הרחב.

המשלחת שבאה לבשר לדוס (שאני אתו בקשר עד היום, בכל פעם שאני מציץ במראה...) שהוא פטור ממטלות ביום המחרת, כוללת שמו"צניק, דרוזי וסתם חילוני ש"אני יודע מה זה, סבא שלי היה דתי!", והתגובה כמובן שלילית – "אין מצב! כולנו שווים והמשימה מתחלקת בשווה בין כולנו". אבל החברה החלטיים – "תפילה ביום כיפור זו מטלה שאתה נבחרת לבצע עבור כולנו" (בזיכרון שלי אמר את המשפט הזה דווקא שאהר הדרוזי...) ולא מותירים ברירה אלא לקבל את הכרעת "בית הדין" הפלוגתי.

זה היה יום הכיפורים המשמעותי בחיי.

תפילות יחיד עמוקות, עם אותיות פורחות מבין דפי מחזור התפילות אל לבי ומשם אל שקי הדמעות, עם תובנות ומשמעויות של הפועל פל"ל ומסלולן של מילות תפילה מלב שמצא עצמו שליח ציבור אל שערי הרקיעים. מהמקום הארצי ביותר, מקום וזמן שהקדושה זרה לו, עלה והתקבע בלבי זיכרון שהוא תמציתה של ישראל שלי. אנשים שהושיטו את לבם והצהירו – "עמך עמי, אֵלֹהֶיךָ אֵלֹהֵי, גם אם לא עבדתו עד היום".

מכירים תמונה חשוכה של נוף חללי לא ברור עם נצנוץ כוכבים על רקע אפל? ואז – זום-אין מהיר מטיס את העין הצופה לנקודת אור הולכת וגדלה, עד שהיא מתגלה כגרם שמיימי כלשהו, שעליו מופיעים כתמי צבע כחולים, ירוקים וחומים, והעין מזהה אותם כיבשות ואוקיינוסים, והתמונה הולכת ומתקרבת ומתמקדת בשטח יבשתי שהולך וגדל, ואז: מדינת ישראל. ישראל שלי.

עכשיו עשו נא את התרגיל החושי הזה בתמונת זמן: דמיינו נושא שמעסיק אתכם לאורך כל חייכם. עכשיו הפעילו את מצלמת הקירוב וצמצמו את חייכם לאירוע מכוון אחד שמתיימר למצות את הנושא המדובר. כזה היה שירות המילואים שלי באוקטובר שנת 1989. הייתי אז סטודנט בתחילת התואר הראשון, דחיתי וביטלתי קריאות קודמות למילואים ושילמתי על כך בקריאה לשירות מילואים לאורך כל חגי תשרי במחנה קציעות בדרום, שבאותה תקופה הוקצה לכליאת אלפי מחבלים.

התייצבתי למילואים במסגרת של אסופת אזרחים שהולבשו במדים, נשק ניתן לידנו לאחר ריענון השימוש בו ומטווח הכרחי, ויצאנו לסיוור להכרת עמדות השמירה ואוהלי המגורים. מאותו רגע החל הנוהל שהפך לשגרת חיינו בשלושים הימים הבאים, כשמחוץ לבועת קציעות נחגגו בישראל ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות ושמחת תורה.

היממה ב'גלקסיית קציעות' התחלקה אז לשלוש שעות שמירה על מגדל, שש שעות כוננות על מדים, עם נעליים ונשק צמוד, שלוש שעות פטרול גללי בזוגות על הגדרות, שש שעות מנוחה - וחזור חלילה. אחרי שלוש יממות אתה הופך לזומבי. אחרי שבוע אתה משתדרג לרובוט. אחרי שבועיים, תקלה במערכת ההגברה מוציאה אותך מדעתך, כי יצאת ממקצב המואזין-חמש-פעמים-ביממה.

ובין לבין, בשעות הכוננות והמנוחה באוהל, אתה לומד להכיר את פיסת עמישראל שאיתה הושלכת לבור, בלי כתונת וכלי פאסים ליציאה הביתה, אל הבית שזיכרונו הולך ומיטשטש. מה אין? אין עוד כיפות מתחת לקסדות מלבד הסרוגה שלך.

אבי כנעני, בן וחבר קיבוץ עין צורים, נשוי לאסנת בת הקיבוץ, אב לארבעה וסב לשתיים. היה רכז המים של הקיבוץ במשך 20 שנה, ולאחר הפרשת הקיבוץ מצא פרנסה כיועץ בתחום מערכות מים בחברה יצרנית. כותב כבר שנים למגירה.

תשובה לשאלה

כאן זה בית כאן זה לב

ניצה טרבלסי

ישראל היא הבית שלי.

נדרשו לי שנים ללמוד להעריך ולהבין עד כמה אני באמת מחוברת לבית הזה.

שנאתי את האדמה, את הסיזיפיות ואת ההתמדה שהיא תובעת. ניכוש עלקת היה השיא. קיבלנו שתי סכינים ושתי שקיות פלסטיק גדולות, והנחיה לחתוך את העלקת מתחת לפני השטח ולהכניס לשקית. לשדה הגזר לא היה סוף.

זאת הייתה מין תקופה כזאת, שהיה לי חשוב למרוד ולהוקיע את כל מה שהיה חשוב למבוגרים סביבי. זה היה חשוב לי יותר מהמלחמה בעלקת. אני לא זוכרת מי שכנע את מי, אבל את רוב השעתיים שהוקצו למשימה בילינו בשכיבה על הגב, בוהים בשמיים, הראש על השקית שהיו בה רק מעט גבעולי עלקת. בטח דיברנו על דברים שאני לא זוכרת, כמו כמה זה מיותר לעקור עלקת שממילא תחזור ותגדל שוב בשנה הבאה.

בטיול שורשים שעשיתי עם אימא שלי למרוקו לפני שנתיים הבנתי את המתנה שהיא נתנה לי.

אימא שלי אף פעם לא הייתה חלק מקבוצת הרוב. במרוקו היא הייתה יהודייה, בצרפת – מרוקאית, ובארץ גם מרוקאית וגם צרפתייה, תמיד עולה חדשה, תמיד מהגרת.

בכל פעם שטיילנו יחד, אימא שלי הזהירה אותי, ביקשה ממני להתנהג בצורה מסוימת שלא הבנתי. היא נושאת איתה פחד

שקשור לחוויות שלה כמיעוט בארץ שהיא שלה-ולא-שלה, מרוקו.

הבנתי שהבחירה של אימא שלי לעלות לארץ ולגדל את הילדים שלה כאן, העניקה לי בית. מקום שהוא שלי, ושאני חלק מקבוצת הרוב בו.

בשביל להיות מחוברת לבית שלי הייתי צריכה להפסיק לנטור לאדמה.

היום, כשאני מטיילת בחורשות ובנחלים, כשאני הולכת על האדמה, אני מרגישה מחוברת.

אני מתלהבת ממרבדי רקפות וכלניות בטיולי שבת, אני מקישה בפראות על החלון תוך כדי נסיעה על כביש שש וצועקת – "איתמר, ימינה, לא שמאלה, אתה רואה? זאת חוטמית זיפנית, תראה איזה גובה!"

הילד מרים מבט, מציץ בחוטמית הלא המעניינת וחוזר לטלפון שלו.

הילד שלי מחובר לאדמה כמו כל עירוני מצוי, אין לו משקעים. יש לו אבא מושבניק ואימא קיבוצניקית, עציצים במרפסת וטיולי שבת. אני מלמדת אותו את שמות הפרחים, ומקווה שגם הוא בתורו, יקיש על החלון בכוח וינסה לחבר את הילד שלו לאדמה שעליה הוא חי בביטחון של בעל הבית כבר ארבעה דורות.

ניצה טרבלסי, בת שדה אליהו, מחברת ספר הילדים 'הכוכב של איתמר', עוסקת בכתיבה ובטיהור הבית.

חשבון נפש שיתופי

איך צריך להיראות קיבוץ שיתופי בשנת 2030?

עינת לוי

קוסמטיקה וחוגי הספורט. הקיבוץ ימשיך לדאוג לשוויון בין חבריו גם אם לא נצטרך לבקש החזר כספי על קניית מוצץ, שמסיבה כזו או אחרת לא נמכר בחנות. צמצום הממשקים השיתופיים וניתובם למקומות הערכיים והמהותיים יותר כמו חינוך, בריאות, דיור וכדומה, ישחררו חלק גדול מהמתח הקיים בין שלושת הרקדנים בריקוד שלנו.

הדבר השלישי הוא שינוי איזונים והפרדת רשויות. מערכת שתפקידה לנהל את חיי חבריה זקוקה למוטת כנפיים רחבה מספיק שתאפשר לה שליטה במרחב. אלא שמערכת משומנת, מתואמת ומסונכרנת אמנם תעשה את עבודתה נאמנה, אבל היא גם תצמצם מאוד את מרחב האחריות של חבריה. לכן, המערכת חייבת להיות קצת פחות יעילה ומקיפה, ולשחרר עליה להיות מסוגלת לאבד חלק מכוחה ולהעבירו לחברים. אחת הדרכים לעשות זאת היא להקפיד על הפרדה בטיפול בתחומי החיים השונים. למשל, החיבור בין משאבי אנוש / מינויים / השתלמויות – שלושה תחומים שיש בהם אמנם השקה מבחינה מערכתית, אבל עבור החבר, אלו שלושה מרחבי חיים שונים. מבט מערכתי אחד על שלושתם עלול לפגוע בחבר שיכול להיות מוצלח מאוד כחבר ועדת תרבות אך מוכשר פחות כסטודנט או כעובד במפעל. הפרדות כאלו דרושות גם בתחומים אחרים. הן אמנם יקשו על המערכת, אבל בטווח הרחוק הן יאפשרו לחבר לנהל את חייו ובכך יצמיחו אותו.

רוחות השינוי הנושבות עלינו הן הזדמנות, ואת חלקן הגדול אני מאמצת בשמחה. אני מאמינה שהעולם הולך ונעשה טוב יותר עבורנו. וכדי שנצליח בחלקנו בתיקון העולם, אנחנו חייבים להיפרד מדפוסים שכבר אינם רלוונטיים, אך לאחוז היטב במהויות הערכיות שלשמן נבנה הקיבוץ.

לפני חמש-עשרה שנה בחרתי לחצות את הקווים, ולעבור לגור בקיבוץ שיתופי. בחרתי בכך כי בעיניי, שיתוף כלכלי הוא צעד חשוב לעבר תיקון עולם. אבל אידיאולוגיה לחוד ומציאות לחוד; כבר הרבה זמן אני מרגישה שמושהו חורק, ולמרות האמונה ברעיון אני כבר לא מצליחה להרגיש בו בבית.

נתחיל מהסוף. אני מאמינה שגם בעוד עשור, ואפילו הרבה יותר מכך, יהיה מקום בעולם לדרך חיים שהיא שיתופית-כלכלית בבסיסה. קיבוץ הוא לא רק נוסטלגיה; אנשים ברחבי העולם מגלים את חיי השיתוף ובוחרים בהם - כדי לקחת אחריות על חייהם, כדי לנצל טוב יותר את המשאבים העומדים לרשותם, כדי לחיות בקהילה תומכת. אכן, הקולקטיב יכול להיות גדול יותר מסך חלקיו אם הוא רק יכיר במציאות שבה הוא מתפתח.

המגמות המאפיינות את מציאות חיינו רק הולכות ומתעצמות - הטכנולוגיה, הצרכנות, הגלובליזציה, הפרסונליזציה והאינדיבידואליזם. כל אלה דורשים מאתנו להגדיר מחדש את מערכות היחסים שבין הפרט, המוסדות והקהילה. איך עולם כזה יכיל שיתוף כלכלי? איך יתנהל הריקוד המשולש הזה בתוך מערכת שאמורה לחלק ולנהל משאבים של כמה מאות חברים? אין לי כמובן תשובות מוחלטות, אבל יש לי כמה מחשבות שיכולות להיות קריאות כיוון מעשיות.

הדבר הראשון שעלינו להשתחרר ממנו, הוא מה שאני קוראת 'פלונטר שתי התודעות' - כדי להתחיל לצעוד לקראת שיתופיות מותאמת יותר, אנחנו חייבים להפסיק לצפות מעצמנו להתנהל מתוך שתי תודעות סותרות: חבר לא יכול להיות אקטיבי ופסיבי בו-זמנית - לא לגבי ההכנסות שלו, ולא לגבי האחריות שלו לרכב שנסע בו זה עתה. קהילה לא יכולה לקחת בו-זמנית את תפקיד המחנכת של חבריה וגם להיות חברית, מכילה ותומכת.

הדבר השני הוא צמצום השותפות היומיומית. קיבוץ יכול להיות שיתופי גם אם חבריו לא צורכים יחד את אותם טיפולי

עינת לוי, חברת קיבוץ יבנה, בת 41, נשואה לרן, אימא לארבעה, מנחת תושב"ע במשרד החינוך ומורה לגמרא.

רצון

הפכי את הרצון שלך למנדלה
 הניחי לו שיתעגל בדנמה ססגונית
 שתזכיר לך שאפשר מרכב.
 צירי מבפנים החוצה,
 ואחר כך מבחוץ פנימה.
 את הפזר הזה שלך
 הפכי לחלקים
 שיש להם קיום.
 סחרחרת שתקפה אותך
 הופכת לריצת משכני,
 ואת יודעת שבחדרים
 זו את, זו את.

שושנת רצון

כנרת סמואל-פולק

הוצאת פרדס

2021

שיריה של כנרת סמואל-פולק מקיבוץ סעד, מגלים עולם חשוף וכן העובר דרך חדרי הבית, חדר הטיפול, בית התפילה וחי הקרובים. מתוך עומק המחזיק את הרוחני והנפשי היא מצליחה להעניק שפה לחוויית האישה בעולם, האם, המטפלת, בת הזוג, מי שמצויה בתפילה ובבדידות, בדאגה לאדם ובבקשת פשר. השירים מעבירים את הקורא מסע מרתק ורב משמעות, בו שפת התנ"ך והתפילה נמזגות לשפת ההווה ויוצרות יחד דיוקן מעמיק של מסע בעולם, מסע המלא בבקשת מענה, במבט באחר ובחיפוש אחר מקום בו ישנו תיקון.

* יונתן ברג

לכל חברי ותושבי קיבוצי תנועת הקיבוץ הדתי

חג עצמאות שמח

בהערכה רבה על חלוציות שממשיכה ותמשיך עוד שנים ארוכות ושנוכח יחד להמשך צמיחת גאולתנו בבריאות טובה לכל.

31011 תל אביב יפו

מלמד יועצים
ביטוח בריאות קבוצתי

שי: רומן בקפסולת זמן

דותן ברזלי

הוצאה עצמית

2020

והצמיחה האישית מתוך המשבר, שבהן גובר ה"סיכון" של הסופר ליפול לקלישאות המטשטשות את הקשיים שבדרך. אך הספר לא נופל למלכודת זו והקורא יוצא מצד אחד עם תחושה אופטימית וחיובית, ומצד אחר עם תחושת קירבה ואותנטיות.

מעבר לכך, הספר עשיר בתובנות ובנושאים מהותיים נוספים כגון: הורות, משמעות, ניהול חיים מתוך בחירה ולא מתוך קורבנות, תקשורת ומערכות יחסים, שייכות, הקשר לגוף, תרבות הצריכה ועוד.

הספר קריא מאוד, מעורר מחשבה וגם מעורר את הלב. מומלץ בחום!

✪ כנרת סמואל-פולק

הספר 'שי: רומן בקפסולת זמן', הוא ספר אישי מרגש ומיוחד במינו שכתב דותן ברזלי, בן קיבוץ סעד. הספר בנוי כקובץ מיילים שכתבו דותן ונעה ברזלי לילדתם שי, מרגע לידתה ולמשך כמה שנים, שבמהלכן נתגלתה באופן פתאומי מחלת הסרטן אצל נעה. דרך קריאת המכתבים נכנס הקורא פנימה לעומק המסע האישי, הזוגי והמשפחתי המטלטל של בני הזוג; מסע של ריפוי והחלמה במונח הרחב ביותר של מיילים אלו. הספר מאתגר את הקורא לחשיבה מחודשת על כל נושא הבריאות והחולי.

ההתמודדות של כל אחד מבני הזוג מתוארת בצורה כנה וגלויה, מבלי לייפות את המציאות, על משבריה ומורכבויותיה. מאפיין זה יוצר הבנה מעמיקה ורבת רבדים של תהליכי ההתמודדות עם המחלה. נקודה זו חשובה במיוחד דווקא על רקע ההחלמה

בראשית – סיפור של יצירה

אביבה עצמון

איורים: הילה עצמון פורר

הוצאת אופיר ביכורים

2018

כך הופך סיפור הבריאה, שהוא סיפור של יצירה, לספר פעיל שמאפשר גם לילדים ליצור ולפעול. השילוב בין האיורים המרהיבים של בתה, הילה עצמון פורר, לדפי היצירה, מעודד את הילדים ליצור שלל עבודות מקסימות, בעצמם, או ביצירה משותפת.

✪ מחיר הספר: 50 ₪ | שני ספרים: 90 ₪
ניתן לרכוש אצל המחברת: 050-6876974

הספר 'בראשית' - סיפור של יצירה' מספר את סיפור הבריאה לילדים בחרוזים, במילים וביצירה.

מחברת הספר, אביבה עצמון מקיבוץ עין צורים, נוכחה במהלך עבודתה עם ילדים שסיפור בחרוזים הוא דרך קליטה מאוד ללימוד, וכמורה לאמנות היא יצרה ספר המספר על ימי הבריאה בחרוזים, ומשלב בין דפי הבריאה הצעות ליצירה, עם דוגמה ופירוט החומרים הנדרשים, חומרים ממוחזרים הנמצאים כמעט בכל בית וחצר.

אליעזר שפיר ז"ל

24.12.1936
22.7.2020

נולד: י' בטבת תרצ"ז
נפטר: א' באב תש"ף
בארות יצחק

אבא יקר שלנו,

הבשורה הקשה נחתה עלינו הבוקר לגמרי במפתיע, ובאותו הרגע ירדה עלינו ההבנה שבעצם אנו נפרדים ממך בתהליך סדור, מדהים, מתקן – כבר חמישה שבועות.

אתה, האיש המסודר, המתוכנן, השולט בגורלו – כאילו תכנת את הפרידה הזאת לפרטי פרטיה, עבורך וגם עבורנו, ואיוו פרידה זו הייתה!

שעות של סיפור, דיבור, שקט מבורך, הקשבה, קירבה – קירבה שלא תמיד הייתה בינינו, ופתאום נהייתה שם ונעשתה משמעותית יותר ויותר, גם עבורך וגם עבורנו – כל ילדיך. מרגישים שהרווחנו אותך בזמן הזה, ומודים עליו הודיה גדולה.

בתקופה הזאת גילינו בך פנים אחרות: רגישות אדירה שלא להעיק, לא להזדקק, לא ליפול לנטל (התקשית להשתכנע שאנחנו פשוט אוהבים אותך ושמהים מאוד ביחד הזה).

מצאנו כנות ופתיחות גדולה, קשיחות וסבלנות שלא תתואר לתנאי האשפוז ולהליך הרפואי המסובך, וכוח לחימה לא ייאמן במחלה. ומעל לכול – דאגה עמוקה לאימא!

כשהגעית סוף סוף הביתה, הספקת לעשות את כל מה שהתגעגעת אליו: לשבת באוויר הצח, לטפל בניירת, לחוש שוב את תחושת הבית, ולישון שוב במיטה שלך.

ואו, כנראה – שוב, האיש המסודר, המתוכנן, השולט בגורלו – החליט שדי, וזה הזמן להיפרד בשלווה מהעולם.

היה לך חשבון לא סגור עם היושב במרומים. עכשיו, כשהוא אפשר לך פרידה ומנוחה נכונה, במיטתך, עטוף במשפחתך האוהבת, כשאתה עדיין עצמאי וחיוני – אנחנו מקווים שתשלימו שם למעלה.

כאן למטה – אנחנו מבטיחים לך שאימא, אוהבתך כל הימים, תיעטף בידי כולנו בדאגה ובאהבה.

ביום הולדתך השמונים, לפני כשלוש שנים, שרנו לך:

שמונים לגבורות, שנים יקרות

של חזון, מעשה וחוקים.

השנים, הקורות, לא חלפו על פניך,

אתה עיצבת אותן.

עכשיו זה הזמן להניח מעשה מרכבה,

הישען לאחור, ותן לנו להשיב אהבה.

אוהבים אותך, אבא, נוח על משכבך בשלום.

בנך, ירון

יוחנן די קאסטרו ז"ל

28.5.1924
14.6.2020

נולד: כ"ד באייר תרפ"ד
נפטר: כ"ב בסיוון תש"ף
שדה אליהו

אבא, נולדת ברומא, אח בכור מתוך שישה ילדים, למשפחה יהודית בורגנית שלא שמרה מצוות אך הייתה מחוברת לקהילה היהודית. אביך היה אדריכל ומהנדס מפורסם. נאלצת להפסיק את לימודיך עקב חוקי הגזע ועברת לבית ספר יהודי שמוריו היו פרופסורים שפוטרו. בבית ספר זה התחזדו אצלך ואצל חבריך החשיבה העצמית והזהות היהודית, וחלקכם אף החלטתם לקיים מצוות. עם פלישת הגרמנים הסתתרת משפחתך בבתי ידידים ואתה ואביך, שהייתם ברייגיוס, הסתתרתם במנזר.

כששחררה איטליה הצטרפת להכשרת נוער של חיילי הבריגדה היהודית בארץ ישראל וב-1945 עלית על האנייה 'פרינסס קתלין' שהגיעה לחיפה ערב פסח. את ליל הסדר הראשון בארץ חגגת במחנה עתלית. משם הצטרפת עם כמה מחבריך לשדה אליהו. מאוחר יותר הצטרפו אליך אחיותיך, גילה וריטה. ב-1947 נשלחת לגייס כספים באיטליה, שם פגשת את אימא, נורית לבית רבנה, שהייתה אף היא בשליחות. נישאתם ונולדו לכם שלושה ילדים: דגנית, חובב והגר. חובב נפטר בהיותו נער בן 16. שניכם הפנמתם את הכאב והמשכתם לשאת בעול בקיבוץ. היית מורה, מדריך ומנהל של חברת נוער מתימן, ודרשת שיהיו במעמד זהה לבני המשק. בהמשך ריכזת את חברת הנוער ואת גרעיני הנח"ל בקיבוץ הדתי, עבדת במרעה, וב-1965 ניהלת את בית הספר היסודי בכינורה ואחר כך את בית הספר בשדה אליהו. בהמשך יצאת שוב לפעילות ציבורית בתנועה כמרכז החינוך, וכשחזרת עבדת בכרם. ב-1991 התחלת לעבוד בספרייה ושם עבדת בשמחה ובאהבה עד יום פטירתך.

אבא, היית אדם בעל עקרונות ששמר על צניעות, ערכים ועל עקרונות הקיבוץ. ראית בחברה הקיבוצית חברה שמסוגלת לקלוט ולחנך גרעיני עולים חדשים לחלוציות ולעבודה, על ידי הדרכה וחינוך לצורת חיים קיבוצית עם אווירה ביתית, חברית, עם אחווה והרגשת בית.

היית איש ספר בעל ידע נרחב בתחומים רבים, הרבית לכתוב מאמרים וטורי דעה בעיתוני הקיבוץ. היית אחראי במשך ארבעים שנה על שיעורי פרשת השבוע בשבת. בערוב ימך נזקקת לסיוע קל במשך היום, אך לא ויתרת ונשארת להתגורר בביתך עד יום פטירתך.

יהיה זכרך ברוך

בנותיך, דגנית והגר

גרשון שפט ז"ל

נולד: י"ב בכסלו תרפ"ח 6.12.1927
נפטר: כ"ו באב תש"ף 16.8.2020
עין צורים

אבא יקר שלנו,

בשבועות האחרונים עברנו סיירת גיבוש. כשנודע לנו שחליתם בקורונה, אתה ואימא, ידענו מיד שאין שום סיכוי שנאשפז אתכם. לא ניתן לכם למות מבדידות ודיכאון. וכך, בהיערכות משותפת, ניהלנו משמרות, חיזקנו זה את זה והיינו אתכם במשך שלושה שבועות שהיו מכוונים עבורי. הספקתי לדבר אתך, ללמוד ולסכם דברים. אפילו סגרנו חשבונות מילדות על "אבא של שבת" שהיה עסוק בדברים גדולים, והודיתי לך על התמיכה והעצות שלך כשבגרנו, עצות מכוונות וחכמות. תמיד אמרת לי, לא משנה מה יגידו לך, אם זו האמת שלך - לכי איתה. כמה עוצמה העברת לי.

מגיל צעיר בחרת ללכת להתיישבות. לא שאלת את הורייך. ידעת מה אתה רוצה ופעלת. מברירה הלכת לגוש עצינן והקמת את עין צורים, נלחמת במלחמה המרה ונפלת בשבי. תקופה מכוונת בחייך. היית גאה בנו כשחזרנו לגוש. אמרת לי שבחלומות הכי ורודים לא חלמת שכך ייראה הגוש. בעין צורים החדשה הקמת משפחה עם אימא שהייתה חברתך הטובה. הייתם צוות לעניין.

היית מחויב לקהילת עין צורים. הייתה לך נחת גדולה לראות את המשפחה מתפתחת וגדלה. אומרים "המקום ינחם אתכם" - הקב"ה כבר מנחם אותנו בכך שנתן לך חיים ארוכים וטובים מלאי עשייה ונחת.

אני מודה לקהילת עין צורים על התמיכה והאהבה שהרעפתם עלינו, לעדינה ותיפי היקרות, לאחותי אפרת ולאמנון שהיו שנים ארוכות הגב התומך לאבא ואימא, ולעודד ועדי שהמשיכו את מסורת הוריהם וסעדו בשבועות האחרונים את סבא באהבה, בעדינות ובמסירות אין קץ.

אבא ביקש לא להלאות בדיבורים, לא להטריח את הציבור. אני בטוחה שגם עכשיו הוא צופה בנו ויש לו כמה הערות על מה שאמרת פה. שנינות וחוש הומור כמו שלו בכל סיטואציה נתנו פרופורציות בשבועות האחרונים. הוא תמיד אמר שיש לו מלאך ששומר עליו.

השבט שהקמתם אתה ואימא - הוא חלק משרשרת דורות של עשייה ושינוי מציאות, של מנהיגות שלוקחת אחריות בידיים ועושה. בדיוק כמו זו שהערכת - עשייה ולא דיבורים. זה מה שיישאר לנו.

יהי זכרך ברוך אבא,

בתך, תמר

גילה פיפרנו ז"ל

נולדה: כ"ו בכסלו תרפ"ו 13.12.1925
נפטרה: א' בתשרי תשפ"א 19.9.2020
שדה אליהו

אימא,

נולדת ברומא, בת שנייה מתוך שישה ילדי משפחת די קאסטרו, משפחה יהודית בורגנית שמכבדת השכלה ואמנות. משפחה שאמנם לא שמרה על תרי"ג מצוות אך הייתה מחוברת לקהילה היהודית.

ימי האושר של נעוריך נקטעו עם הכרזת חוקי הגזע באיטליה, ובעיקר ביום הנורא של האקציה הגדולה ברומא בשבת חול המועד סוכות (16.10.1943). תמיד סיפרת איך הנאצים נקשו על דלת ביתכם השכם בבוקר, אך למרבה המזל מצאוהו ריק, שכן ברגע האחרון, בסיוע שכנים גויים, הצלחתם כל המשפחה לעזוב לגינה שמתחת לבית ומשם לתשעה חודשי נדידה בין דירות מסתור. ימים של אימה, פחד ורעב שהסתיימו רק כאשר חיל החלוץ של בנות הברית שחרר את רומא.

באותם ימים קשים לבלבה אהבת חייך לג'ורג'ו (יהודה) פיפרנו. נישאתם ברומא מיד לאחר המלחמה, בתוך הקהילה היהודית הדואבת. פעילותו של אבא בקרב הנוער היהודי השתהה את עלייתכם, עד שחברתם לגרעין האיטלקי. לא קלה הייתה עבורך העזיבה, והמשכת להתגעגע לרומא ולביתך היפה עד רגעייך האחרונים ממש.

בשנים האחרונות שאלנו אותך לא פעם, כיצד עשית את המעבר החד אל עמק בית שאן הלוהט והקשה, ואת עניית בנחרצות: "ידענו בדיוק מה מחכה לנו. כשבאים עם אידיאל הכול אפשרי!" ובכל זאת הוספת: "ידענו שהכול יהיה שונה לחלוטין מהחיים שהכרנו באיטליה, והצלחנו לקחת הכול בקלות, חוץ מהחום הכבד שבעמק..."

כל שנותייך דבקת באידאל חיי השיתוף בקבוצה הדתית. עבדת בענפי שירות שונים והיית פעילה בוועדות מרכזיות, חברת מזכירות ומרכזת ועדת חינוך. יחד עם זאת, הייתה כך ראייה בהירה, והבנת הדינמיות הנדרשת מעצם החיים.

אימא, הקמת עם אבא משפחה לתפארת. איבדנו את אבא בתאונת טרקטור בשנת תשל"ב, ולמחרת מותו הטרגי, נולדה לך נכדתך הראשונה.

אימא, 'נונה גילה' (כפי שנכדייך ונינייך קראו לך) - היית עבורנו השראה. האומץ והמאמץ לשמור על חוש הומור משובח גם כשקשה, הדבקות שלך בכאן ועכשיו, בחיים. הבית שלך, בית צנוע של פעם, מלא ספרים, תמונות אמנות, והפסנתר, וצילילי המוזיקה.

בשיבה טובה הלכת לעולמך בשעה שהציבור עמד בתפילת שחרית של השנה החדשה.

יהי זכרך ברוך. המשפחה.

אהרן שחק ז"ל

נולד: ט' בתשרי תרצ"ט 4.10.1938
נפטר: כ"ה בחשוון תשפ"א 11.11.2020
שדה אליהו

אנו נפרדים ממך אהרלה, שכננו היקר מזה שישים שנה ויותר. ילדותך המוקדמת עברה עליך כפליט בכפר נסתר באזור הלואר במרכז צרפת. המשפחה שרדה את ימי השואה כשהיית בן שבע. למדת בישיבת כפר הרוא"ה אך נאלצת לעזוב על מנת לעזור בפרנסת המשפחה ולמדת לימודי ערב.

התגייסת לנח"ל עם גרעין 'הטירה' והיית קומנדר בבת ים, שם גם הדרת את ילדי כפר עציון. הפכת לצנחן במילואים ובמלחמת ששת הימים שחררת את ירושלים. בשל"ת המאוחר למדת מדי יום גמרא עם אהרן נחלון ועוד שלושה חב"ה מהגרעין, ושם גם הכרת את מרים לבית נחלון, אשת נעורייך. הצטרפת לעובדי המטעים ככורם ובעונת הזמירה יצא שמך כמי שזומר עם שתי ידיים בבת אחת. עברת לעבודה בתמרים ולמדת במדרשת רופין ניהול מטע. קיבלת את ריכוז התמרים ולימים היית יושב ראש ארגון הדקלאים. בבני עקיבא היית חבר ההנהלה הארצית והיית אחראי על ההדרכה.

מילאת תפקידים מרכזיים רבים ושונים בקיבוץ במרץ, באהבה ובהסתכלות חיובית על האדם. השקעת את כולך ועבדת עם כל הנשמה. ברבות הימים עברת להיות מורה, לבקשת מזכירות שדה אליהו. בתחילה במקביל לעבודה בתמרים ובהמשך כמחנך, תוך לימודים באוניברסיטה הפתוחה לתואר ראשון ולתואר שני ותעודת הוראה במכללת הרצוג ובבר אילן. היית מחנך אמיתי, קיבלת חבורת תלמידים מאתגרת, אהבת אותם והם החזירו לך אהבה, יצרת קשר שכמעט לא ניתן להסבירו במילים. תלמידך הרבים מעידים עליך שהיית להם מורה לחיים.

אהרלה, בעוצמתך האדירה הצלחת להפוך כמעט כל פרק בחייך למפעל חיים. היית בעצם אישיותך איש תורה ועבודה.

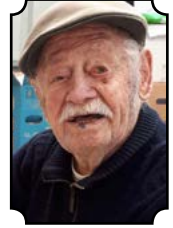
במרכז חייך עמדה המשפחה ואתה היית עמוד התווך של החבורה הגדולה והמפוארת. היה לך קשר בלתי אמצעי עם כל נכדה ונכד. למדת עם הנכדים לבגרות ועם הצעירים יותר שיעורי תורה, נ"ך, משנה או גמרא. בכל שבת בשבע בבוקר למדת עם הנכדים פרשת השבוע - פואמה פדגוגית מרהיבה ומעוררת השראה.

נוח בשלום על משכבך שכן. היה מליץ יושר עבורנו, עבור עם ישראל וארץ ישראל שכה אהבת.

שאול אביאל (מתוך ההספד)

חיים מרדכי הילף ז"ל

נולד: כ"ד באב תשפ"ד 28.8.1924
נפטר: ב' בחשוון תשפ"א 20.10.2020
ניר עציון

אבא נולד בפולין למשפחת חסידי אמשינוב. הוא נולד כפג ואחיו התאום לא שרד, מה שהריץ את אמו לרבי לבקש ברכה. הרבי יעץ להוסיף 'חיים' לשמו, ואכן זכה אבא לחיים ארוכים. בילדותו, עזר לאביו בעבודה במאפייה שהייתה בבעלותם. את שנות נעוריו בילה בתופת השואה, שרד את המחנות הקשים ביותר, ובתום המלחמה, כנער צעיר, מצא את עצמו בודד. שריד יחיד מכל משפחתו.

למזלו, צורף אבא לקבוצת ילדים שהועברה לאנגליה. הם חולקו למסגרות חינוכיות על פי ההשתייכות הדתית, ואבא נשלח לישיבה בגייטסהד. השהות בישיבה החזירה אותו לזיכרונות הילדות והוא החליט להמשיך את המסורת הדתית של בית אביו.

באותו זמן איתר אבא שני דודים שעזבו את פולין לפני המלחמה - האחד לישראל והשני לברזיל. בעצת הדוד מישראל, הוא נסע לברזיל, שהייתה בשבילו רק תחנת מעבר למקום שאליו רצה להגיע באמת - ישראל. וכך, בזמן המתאים כשהוא כבר בעל משפחה, הגענו לישראל.

עלינו לקיבוץ עין כרמל, בהכוונת השליח מטעם תנועת העבודה. אבא ביקש להסתיר זאת, כי לא נאה לבעל תפילה לגור במקום שאינו שומר מצוות. כשהסוד דלף אמר גבאי לו בית הכנסת "אין לך מה להתבייש כי הישיבה בארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות, ואם תצליח להכניס גם קצת יידישקייט במקום, שדרך גבוה יותר". ואבא, אכן ניסה להקים בית כנסת בקיבוץ, אך ללא הצלחה. בהמלצת חבר קיבוץ, שהיה אדם זקן ושומר מצוות, הגיע אבא לניר עציון, שם סוף סוף מצא בית.

בתחילה עבד בבנות, ובסוף עבר לקונדיטוריה שהחזירה אותו לריחות המאפים של ילדותו, כמעין סגירת מעגל.

בבית הכנסת היה אבא בין הבאים הקבועים. השתתפותו בשיעורים עם הרב החזירה אותו לימי הלימודים בגייטסהד.

סגירת בית הכנסת בגלל הקורונה דררה מאוד את מצבו המנטלי, אך הוא התנחם בביקורינו, ולמרות הדמנציה, במעט המילים שעוד דיבר, הצליח לומר לי שהדלת שלו תמיד פתוחה לפניי.

וכעת לא נותר לנו אלא להתפלל ששערי השמים יהיו פתוחים לפניו לקלוט אותו למנוחה נכונה ושיהיה מליץ יושר לכל עם ישראל.

בתו, אסתר

שושנה לייטנר ז"ל

נולדה: ט' בתשרי תרפ"ד 19.9.1923
נפטרה: י"ג בטבת תשפ"א 28.12.2020
שלוחות

סבתא יקרה,

אתמול נסעת בפעם האחרונה לברושים. כיסו אותך באדמת העמק, וסוף סוף הלכת לישון ליד סבא שמואל, כמו שרצית בתקופה האחרונה. סוף למלחמות וסוף לדאגות האינסופית שלך. הייתה בך יכולת לומר, גם אם לא בריש גלי, את אשר על ליבך ואת דעותייך, גם אם הן לא הכי פופולריות או נעימות לשמיעה. פיך ולבך היו שווים.

סבתא, אנחנו הנכדים שגדלו איתך בקיבוץ, הרגשנו שתמיד היית שם בשבילנו. בשבתות קיץ אחר הצהריים, סעודה שלישית תמיד הייתה אצלך ואצל סבא, וגם אחרי שסבא נפטר המשכת לארח אותנו. הגענו גם בחורף, רק לתה שחייב להיות רותח, עם מלא לימון, או לקפה עם עוגת שמרים טעימה שהכנת. וזכינו בכל שנה להדליק נרות חנוכה אצלכם...

וכמו שאת או סבא אמרתם, הכול במרחק של "פה תכף" קרוב כל כך, והיום, כשאני אבא, אני מבין כמה זה בכלל לא ברור מאליי, ואחרי שייגמר הסגר כשנגיע לקיבוץ, זה יהיה כל כך מוזר שלא הולכים יותר לבקר אותך.

סבתא, כמה היית מוכשרת בתפירה, סריגה, רקמה. ותמיד התלבשת בסטייל צבעוני, כמו שצריך.

אני זוכר שלפני כמה שנים ישבנו אצלך, מתן ואני, כנראה קפצנו לביקור באמצע השבוע, ואמרת שאת מאוד מאוד דואגת... כששאלנו למה או למי את דואגת, אמרת שאת דואגת למדינה ובעיקר לדורות ההמשך, שלא רק לנו את דואגת אלא לילדים שלנו ולילדים שלהם, שאת מפחדת שהשסעים ילכו ויעמיקו ותהיה פה מלחמת אחים... והנה זה קורה כבר עכשיו, אמנם לא לגמרי האפוקליפסה שדיברת עליה, אבל עדיין.

סבתא יקרה, הלוואי ואיפה שאת נמצאת פגשת כבר את אהוביך, את סבא כמונבן, וגם את אבא ואימא שלך ואחותך הקטנה, חנה, שנרצחו בשואה.

סבתא שושנה, הלוואי ואת ליד כיסא הכבוד של ריבוננו של עולם, לוחשת לו את המילים הנכונות לנו, שולחת חיזוקים, כי פה למטה אנחנו בהחלט זקוקים להם.

סבתא, נוחי בשלום על משכבך. תהא נשמתך צרורה בצרור החיים. כבר מתגעגעים...

נכדך, שי

יצחק דישון ז"ל

נולד: ל' בחשוון תרפ"ו 17.11.1925
נפטר: י"ד בכסלו תשפ"א 30.11.2020
שלוחות

יצחק נולד בעיר היידלברג שבגרמניה.

לפני ליל הבדולח עוד הספיק לחגוג את בר המצווה עם משפחתו ולאחר מכן יצא יחד עם אחיו מנחם ושלוש בני הדודים לבית הדוד בשבדיה. הוריו, שאול ופרידה וכל בני משפחתו שנשארו בגרמניה, נספו בשואה. בשנת 1941 עלה יצחק דרך עליית הנוער לארץ ישראל ולמד ב'מקווה ישראל'. לאחר מכן הצטרף לגרעין 'שלוחות' שבפרדס חנה בעקבות אחיו, שהיה בין מייסדיו. שם התחתן עם אסתר, ונולד שאול בכורם. שלומית, דוד, איתי וישי נולדו בקיבוץ שלוחות שבעמק בית שאן.

יצחק היה דמות משמעותית בשלוחות בכל תחומי החיים. הוא הקים את ענף הנוי, שהיה למפעל חייו, תכנן ועיצב את הנוי בדרך אמנותית, לרווחת הקהילה וניהל את הענף במסירות ובדבקות במטרה. הוא עסק בצורכי ציבור באמונה, בנאמנות ובצניעות. הוא זה שהקים את 'חברת קדישא' והיה גבאי בית הכנסת, ובין מעצביו ומתכנני קישוטי. לקראת שבועות הוא קישט את בית הכנסת והביא אליו את הטבע, החקלאות וריח השדה. הקרבה בינינו, כמי שישבו על אותו ספסל בבית הכנסת, התבטאה בעיקר בקשר עין, שהזכיר לי את הקשר עם אבי. בפורים הזמין אותי לשבת לידו ולקרוא אתו במגילה. יצחק הקפיד להתפלל במניין בכל יום. שחרית, מנחה וערבית. כשכבר לא יכול היה ללכת, זכיתי לקחת אותו לבית הכנסת בערבי שבת וחג. יצחק זכה לזוגיות מופלאה עם אסתר היקרה וגם כשכבר לא דיבר, עיניו אמרו לה תודה. בתמונה שלא משיחית אני רואה את יצחק מסתכל במראה עגולה קטנה ומוודא שהתפילין של ראש יהיו בדיוק במקום הנכון. בשבת פרשת 'תולדות' חגג יצחק יום הולדת 95 עם בני משפחתו. בשבת האחרונה לחייו באתי לבקר ונפרדתי ממנו לשלום.

משפחה יקרה - אסתר, הילדים, הנכדים והנכדות, הנינים והנינות, אנו מחבקים ומנחמים אתכם.

מִי הָאִישׁ הַחֶפֶץ חַיִּים אֶהֱבֵם לְרֵאוֹת טוֹב.
נֶצַר לְשׁוֹנֵף מְרַע וְשִׁפְתָיָהּ מְדַבֵּר מְרָמָה.
סוֹר מְרַע וְעֵשָׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרִדְפָהּוּ.

יהי זכרו ברוך, יחיאל נזרי

רות שטרומר ז"ל

נולדה: כ"ב בשבט תרפ"ו 26.2.1926
נפטרה: י"ז בטבת תשפ"א 1.1.2021
משואות יצחק

אמי היקרה גדלה בצכיה. להוריה - פרידה וחיים מתתיהו, היו משרתת ונהג. אביה היה מאוד ציוני והכין אותה ואת אחיה שמואל ז"ל, לקראת העלייה לארץ. הם למדו עברית, היסטוריה וגיאוגרפיה של ארץ ישראל. בקיץ 1938 יצאה למחנה בני עקיבא בהרי הקרפטים, שם פגשה את רחל דיין, דוד ניר, ורבקה נדיבי שתבדל"א, ויחד עם עוד חברים מהתנועה החלו את צעדיהם בהכרת ערכי תורה ועבודה.

כששמי ארופה התקדרו הבינו ההורים שיש לשלוח את הילדים לישראל. שמואל הגיע לארץ חודשיים לפני אימא. ההורים ניסו אף הם לצאת בדרכים לגליות, ובלתי לגליות, אך ללא הצלחה. לאחר מאמצים גדולים וכסף רב הם השיגו רישיונות עבור אמי, שהייתה בת 13, והיא עלתה עם הבטחה שיעשו הכול כדי לעלות אחריה. שנים קיוותה שיקיימו את הבטחתם והתגעגעו אליהם. מעולם לא התגברה ממש על הפרידה מהם. מי שהביא לה מזור היה אחיה שמואל שלמד במקווה ישראל, ואליו הייתה הולכת ברגל מתל אביב בכל שבת אחר הצהריים. בתקופה זו היא גרה אצל אחת המשפחות שקלטו ילדים שהגיעו בגפם לארץ. אימא הרגישה שהמשפחה רואה בה נטל ושהיא חייבת לשחרר אותם מהאומנה, וכך היה. תוך שנה נקלטה בבית צעירות מזרחי בירושלים, שם למדה אצל טובי המורים ובהם נחמה ליבוביץ'. כאשר באו בחורים ממקווה ישראל והציעו לה להצטרף לגרעין להקמת יישוב בארץ ישראל, לא התלבטה והצטרפה בשמחה. מאז צעדה עם חבריה לאורך כל השנים מטירת צבי כגרעין משלים ועד היום במשואות יצחק.

עם פרידתנו מאימא, סבתא וסבתא-רבנא, אנחנו נפרדים ממשואות יצחק, כור מחצבתי והנרטיב המשמעותי במשפחתנו - גוש עציון, השבי ומשואות יצחק המתחדשת שקיימת כאן בגאון.

תודה לצוות הרפואי, לד"ר יעל ואורית, למירב שתמכה ועזרה, פעלה ויעצה במשך השנים ללא לאות ובכל זמן. תודה לכל החברות והחברים שהיו משענת להוריי ובשנה האחרונה לאמי. תודה מיוחדת לרבקה לחברתה של אמי למעלה משמונים שנה ולליאה שדאגה וסעדה את אימא בשנה האחרונה.

יהיה זכרה ברוך

בתה, חנה עמירם

רחל (ריצ'ל) דורלכר ז"ל

נולדה: י"ט באלול תשי"ג 30.8.1953
נפטרה: ט"ו בטבת תשפ"א 30.12.2020
שדה אליהו

אימא נולדה בפילדלפיה, למשפחה ציונית, ואף שהתחנכה בלי הרבה יהודים סביבה, הצליחה לשמור על יהדותה. בקיץ שבין כיתה יא ליב טסה לראשונה לישראל והגיעה לקיבוץ שדה אליהו. עבודה זאת הייתה אהבה ממבט ראשון. שם גם נוצר הקשר הראשוני עם אבא. כאשר כל חברותיה נרשמו לקולג', אימא עלתה על המטוס הראשון הישר לקיבוץ שדה אליהו, לרפת. כמי שגדלה כנערה בשנות השישים באמריקה, היא הגיעה לקיבוץ של ה'יקים כילדת פרחים, עם גיטרה ביד ושיער יפהפה, והביאה לכאן משב רוח שונה. בהמשך למדה באוניברסיטה ספרות ומוזיקה וחזרה לקיבוץ כמורה לאנגלית. למעלה משלושים שנה היא לימדה דורות של תלמידים, בגישה ייחודית שבמרכזה אהבה גדולה לתלמידיה, ונטעה בהם את האמונה שהם מסוגלים ויכולים. מאות רבות של תלמידים עם קשיים צלחו את מבחני הבגרות בזכותה. כולם היו אצלה מצוינים. אני זוכר כבר מגיל ארבע בטיולים עם הגן, שתלמידות תיכון היו צועקות 'הנה הבן של רייצ'ל', כאילו הייתי בן של איזה רוק סטאר. אנשים רבים מספרים לי שאימא שינתה את חייהם, שהייתה עבורם משענת - הרבה יותר ממורה לאנגלית. אימא הביאה לעולם עשרה ילדים, ונולדו לה עוד המון נכדים, אבל למעשה, אלפי ילדים הרגישו שהיא כמו אימא שלהם - ואני מצדי הרגשתי נפלא. אף פעם לא היה חסר לי. לאימא היו כוחות אדירים, לב ענק, נשמה ענקית והיה לה מספיק לתת לכל אדם שאותו פגשה לאורך הדרך.

הבית שבו גדלתי היה בית מיוחד, חם, פתוח, מאפשר, עם הרבה דוגמה אישית מאבא ואימא. הזוגיות שלהם וההורות שלהם הן משהו שראוי להערצה. אבא טיפל באימא במסירות אין קץ - חבש, ניקה, קילח, העניק תרופות, הסיע, האכיל, תמך, עודד, דאג לתזונה של אימא, ישן לצידה בבתי חולים על כיסאות במשך שבועות שלמים ולא זו ממיטתה עד הרגע האחרון. זה הזמן להודות לכל מי שטיפלו בה במסירות במשך שנים רבות.

כואב לי שילדיי לא יזכו ליהנות, להכיר ולבלות עם סבתא רייצ'ל המדהימה שלהם, אני זכיתי לכך במשך ארבעים שנה ואני אסיר תודה על כך.

תנוחי בשלום אימא. אהבה גדולה

בנך, צדוק

יצחק (בוגי) אלחנן ז"ל

נולד: ט"ז בחשוון תרצ"ט 10.11.1934
 נפטר: ט"ז בשבט תשפ"א 29.1.2021
 לביא

בשקט, בלי להטריח את הסובבים אותו, עצם בוגי את עיניו לנצח. איש מיוחד היה בוגי, בעל חוש טכני משובח וסבלנות אין קץ.

בוגי הגיע ללביא בגרעין נח"ל ומאז היה אתנו. שנים רבות עבד במסגרייה ובמפעל ושימש גם כנהג משאית. אני זוכר אותו מתקופת המסגרייה שלו, ומזמן היותו איש האחזקה של המטבח, המכבסה, מכון הקיטור, הבריכה ועוד... הוא במבט עין אחד היה מזהה כל בורג ומה הייעוד שלו, הכיר כל חלק וידע את ההיסטוריה של כל מכשיר, כל תיקון שעבר, לרבות מי תיקן ומה צריך לשפר בהמשך. ככול טיפל בוגי בשלוותו המפורסמת. סדר יומו היה קבוע כמו המוזיקה שאהב.

בוגי ראה בכל חפץ פוטנציאל לשימוש חוזר, ולכן תמיד דאג לשמור חלקים קשים להשגה, או סתם חלקים שחבל היה לו לזרוק. הוא היה לוחם בלתי מתפשר על שמירת הטבע והאקולוגיה ולא הבין למה אנשים לא מטריחים את עצמם עד לעמדות המחזור, על מנת להפריד את הפסולת. בוגי אהב אנשים כמו גם בעלי חיים, מגדולים ועד קטנים. בלוויה סיפרה דפנה בתו כי אפילו את העקרבים שהיה מוצא בבית היה לוכד ומשחרר הרחק בטבע, עד לשם הגיעה אהבתו ליצורים חיים. בוגי שימש במשך שנים כנהג בריאות והיה מסיע חברים לכל מקום בארץ, בשמחה ובאדיבות. הוא היה אדם שידע לקבל דעה אחרת בשקט, אך מעולם לא ביטל את עמדותיו הפרטיות. בלי קולות וברקים אמר את שלו והאמין בדרכו.

ביום ראשון ליוונו את בוגי - בני משפחתו, חברים מלביא ובכללם חבריו לגרעין שפסעו אתו יחד במשעולי לביא והחיים יותר מחמישים שנה. בזמן שנפרדנו השמש יצאה מבעד לעננים, כמו אומרת, 'היה שלום חבר, אני אראה לך את הדרך'. הירוק היה ירוק עז. הפרחים החל להיראות כמו נקודות צבע או נקודות של אור, דבר שהוסיף הרבה הוד להתכנסות הלא פשוטה הזו בתקופת הקורונה.

נוח בשלום על משכבך חבר, ושמור על משפחתך ועלינו שם למעלה.

משה גולד

רמי עפרוני ז"ל

נולד: ט' בניסן תרצ"ה 12.4.1935
 נפטר: ו' בניסן תשפ"א 19.3.2021
 קבוצת יבנה

המגדלור כבה!!!

המגדלור כבה ועכשיו יכולים לנוח העיפרון, המחק, המדגיש, העט והנייר, הכרזה, הטקסט, מטאטא הכבישים והיעה.

אבא-סבא רמי הלך לעולמו ואנחנו, ילדיו, נכדיו וניניו, ניצבים המומים וכואבים אך בטוחים שבכל אחד ואחת מאיתנו נורעה מורשתו.

רבים מהציבור היקר שבאו לכבד את אבא וללוות אותו בדרכו האחרונה נעזרו בו בעבר, בעצה, בניסוח, בהגהה ועוד ועוד...

אבא היה פטריוט קיבוצי, מחויב למקום - לקיבוץ ולמדינה שכל כך אהב.

ממנו למדנו, ילדיו, לעשות כל דבר קטן כגדול, מההתחלה ועד הסוף. להקפיד על כל פרט ופרט.

אבא היה תרבותניק במשך כל חייו, והיה שותף פעיל ברוב אירועי התרבות שהופקו בקיבוץ. עשרות משנות חייו אהב להופיע על במות וכמובן להצחיק ככל שניתן.

המורשת הגדולה שהשאיר לנו, ילדיו ומשפחתו, ובטוחים אנו שגם בקיבוצו יבנה, תשמש לנו כעמוד האש ותוביל אותנו - מורשת של אהבת האדם, של אסתטיקה וניקיון, סדר וחשיבה על כל פרט, והכול בחיוך...

לא ניתן לסיים בלי תודה גדולה למלאכיות בלבן - אורית וד"ר מייטל. אין מילים לתאר עד כמה כולנו מודים לכן ולצוות הבריאות של הקיבוץ על התמיכה והעזרה בשעותינו הקשות.

ולסיום - תודה ואהבה לאפרת, אשתו היקרה של אבינו, שבחוכמה, רגישות ואהבת אמת, השתלבה בחיינו, וביחד עם אבא קיימו בית של אהבה לאדם למוסיקה ולציור.

תודה מכולנו - ילדיו גיל, טל, אבישג, חיליק ועדו, בני ובנות זוגם שולמית, ליוט, יונה, תולי ואיציק.

האורות כבים המסך יורד.

המגדלור כבה.

עדו עפרוני

שבתות עיון ונופש

— סופי שבוע של הקיבוץ הדתי —

שמחים להזמינכם להשתתף בסופי השבוע המסורתיים של הקיבוץ הדתי
הזדמנות למפגש חברתי, טיולים בשישי ובשבת, אירוח חם וחברי בשילוב שיחות ודברי תורה

מלון נחשולים

פרשת בא | ה' בשבט | 7.1.2022

מרצים אורחים

העיתונאית יפעת ארליך

הרב יצחק בן דוד

אלי, שלא ייגמר לעולם -

מחנה סנש לרבי עקיבא

סיור מחוף האקוודוקט לבית

הכנסת העתיק בקיסריה

מלון נחשולים

פרשת וישב | כ"ב בכסלו | 26.11.2021

מרצים אורחים

אביעד פרידמן

וד"ר מיכאל גרוס

חופים הם לפעמים געגועים

- מאבשלום פיינברג ועד נתן יונתן

סיור בנחל חדרה המשוקם

והיפהפה

אנ"א רבין

פרשת לך-לך | ט' בחשון | 15.10.2021

מרצים אורחים

הרב ד"ר מיכאל (מיכי) אברהם

העיתונאי אלישיב (שיבי) רייכנר

העיתונאית חן ארצי סרור

בין אשתאול לעין כרם - סיור

בהרי ירושלים

מיד אנה פרנק לאנדרטת מגילת

האש ולמעיינות וחקלאות הררית

נחשולים: 1,500 ש"ח לזוג ; 1,350 ליחיד

אנ"א רבין: 1,250 ש"ח לזוג; 980 ש"ח ליחיד

ההרשמה תיפתח ביום רביעי, א' בסיוון, 12.5.2021, בשעה 9:00 בבוקר.

קישור להרשמה יישלח לקיבוצים ובאתר הקיבוץ הדתי

בואו בשמחה

מזכירות הקיבוץ הדתי

אלול במדרשת עין הנצי"ב

השתחררת מהשירות? סטודנטית?

הצטרפי אלינו לתכנית אלול במדרשת עין הנצי"ב,
צאי למסע רוחני שיעניק לך קריאת כיוון לשנה החדשה.

ארבעה שבועות של לימוד מעמיק, של חוויה רוחנית,
של דרך ומשמעות, ששיאם בתפילת יום הכיפורים.

ז' באלול 15.8.21 ועד מוצאי יום כיפור י' תשרי 16.9.21

לפרטים נוספים חפשי בגוגל מדרשת עין הנצי"ב
או שלחי הודעת ווטסאפ ל- 050-268-7999

